Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Gart Tabl. 184.

RUNA.

ANTIQUARISK TIDSKRIFT,

UTGIFVEN

AF

Richard Dybeck.

1845.

RUNA.

ANTIQUARISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

RICHARD DYBECK.

1845.

STOCKHOLM,
PÅ C. A. BAGGES FÖRLAG.

Innehåll.

Berättelse till Kongl. Vitterhets- Hist.- och Antiqvitets-Akademien, om Dalsland (med en pl.) . . . . . Sid. 1.
Svenska Folkvisor . . . . . » 15.
Folklekar . . . . . » 25.
Folkdansar . . . . . » 33.
Slängdansar (Polskor) . . . . . » 43.
Kämpe-stenarna (med en pl.) . . . . . » 47.
Blommor ur en Svensk Örtekrans . . . . . » 49.
Tjängvide-Stenen (med 2 pl) . . . . . » 82.
Folksägner i Norrland . . . . . » 94.
Fornminnen i Näsums Socken uti Skåne . . . . . » 100.
Öfversigt . . . . . » 106.

RUNA.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT.

Årgången 1845.

Berättelse till Kongl. Witterhets- Hist.- och Antiquitets-Academien, om Dalsland.

Dalslands skaplynne utgör dess största märkvärdighet. — Det norra Dal, hvartill bör räknas större delen af Wedbo, äfvensom större delen af Tössbo Härad, är en fjellbygd med söderut löpande refvor af Seveberget, sammanhållande mellan sina stupande väggar djupa vatten, såsom: Stora Lee, Lelången, Silen, Edslan, Ånimmen, m. fl., hvilka, sjunkna mellan de långa, ofta på föga afstånd ifrån hvarandra löpande fjellsträckorna, likna stilla elfvar. I dessa kasta sig här och der strida bäckar, afledande de större och mindre vattensamlingar, som under fugtiga årstiderna samlat sig i de högre upp varande fjellfördjupningarna. Dessa sistnämnde med sina fria utsträckningar äro Norra Dals egentliga sjöar, hvaremot de förstnämnde böra betraktas såsom vattendrag, de der fordom, vid högre vattenstånd synbarligen bildat sammanhängande, jemna afledare af fjellarnas vatten, alltifrån Norrska gränsen eller Nordliga Wermland till Wenern och, såsom jag förmodar, till de hafsvikar, hvilka uppgå mot Qvistrum och Uddevalla i Bohuslän. Ännu hvarje vår är tillfälle att se, huru de återtaga det gamla lynnet, i det de stigande vattnen höja sig öfver "eden", jemnstryka forssarna, och falla så in i jemnt gående floders fart.

Söder om och närmast denna bygd utbreder sig midt i landet den så kallade *Ödskölds-mo*, en ödslig sandhed med ljung, omfattande större delen af Ödsköld, äfvensom smärre delar af omliggande Ed, Rölanda och Bäcke socknar. Denna mo, som torde kunna anses innefatta hälften af Dalslands bredd, tyckes fördela både bergen och vattendragen, af hvilka de sistnämnde, norr om moen, nu mer taga en sydostlig rigtning mot Wenern. En myckenhet långsträckta dalar, såsom den, hvilken sträcker sig från södra ändan af Stora Lee igenom Ed, Rölanda, Gesäter och Lerdal (måhända rätteligen Leedal) socknar m. fl., samt vattensjuka mossar göra det ganska troligt, att de norra vattnen äfven på denna vestra sidan om moen haft betydligare aflopp söder ut genom landet *). Under eller söder om Ödskölds mo ligger *Kroppefjellet*, hvilket, sedan de öfriga förspridt sig norr om moen, utgör den enda hufvudsakliga fjellsträckningen i södra Dal; varande gränsen mellan Walbo å ena och vestra, samt Nordal och Sundal härader å andra, eller östra sidan. Detta fjell (det har olika namn i skilda trakter, hvilka det genomstryker) synes mig förklara, så väl tillkomsten af Ödskölds mo, som orsaken till vattendragens uppgifna lopp eller rigtningar. Norr om moen ligger den greniga sjön *Ifväg*, djupt sjunken mellan väldiga sandvallar. Sådana vallar ringa sig här och der på moen, ända till fjellet; och under den, lika som under den öfriga sandgrunden

*) Också sträcker sig ännu ett vattendrag alltifrån midten af Ödskölds mo, genom hela Valbo härad, till Qvistrum i Bohuslän.

"spelar ännu vatten". (Jag lånar allmogens uttryck). — Fjellet torde således varit eller är måhända ännu den egentliga fördelaren af vattnen, hvilka under tidernas längd nedfört mot detsamma den sand, hvaraf moen, tilläfventyrs i en forntida sjös ställe, uppkommit. Menige man hyser ännu, efter gammalt, den öfvertygelsen att Ödskölds mo varit sjö, och utvisar såsom vedermälen deraf en mängd "bottenlösa" jölar, af hvilka många skola vara ganska fiskrika. Flere å moen befintliga källor stå ovedersägligen i samband med aflägsnare vatten, hvilket förklarar deras stigande och fallande, utan att närmare orsak dertill synts varit förhanden.

Södra Dalsland fördelas, på sätt jag nämnt, af Kroppefjell. De omliggande häraderna, serdeles emot Wenern, utbreda sig derifrån under jemn sluttning i öster och vester; men, som fjellet saknar betydligare utgreningar, hafva mellan de spridda höjderna en myckenhet småsjöar bildat sig, saknande såväl beröring med hvarandra, som gemensam eller bestämd sträckning. Sådant gäller likväl mindre i Valbo Härad, som är ett bergland — rikt på sjöar och kärr. Sundals härad har väl närmast fjellet samma tycke, men öfvergår snart till ett jemnt fält med greniga, stilla flytande, åar och bäckar. Det utgör Dalslands slättland *).

Dalslands jord företer till sitt lynne den största mångfald; och är det märkligt att, med undantag af de nordligaste socknarna i Vedbo härad, bättre och sämre jordmoner finnas spridda öfver hela landet, äfvensom att den jord, hvilken skattas sämre, under vissa år alstrar både ymnigare och kärnfullare gröda, än den bättre. Men detta förklaras dels af landets ofvan antydda skaplynne och deraf beroende "klimatiska" förhållanden, dels af den större inverkan dessa sistnämnde alltid hafva på en jordmon, som icke ordentligen häfdas. Landet är ingalunda fruktbart, och blir det troligen icke förr, än boskapsskötseln, hvilken Dala-bonden likväl alltid borde anse såsom sin hufvudnäring, igenom en mängd stora, högst illa häfdade, åkerfälts igenläggande till äng, kan komma till bättre stånd, då just derigenom tillräcklig både tid och tillgång vinnes till åkerjordens behöriga ans. Men sådant pekar (till en början) på återgång, och denna är icke i Dalabondens lag. — Enligt hvad flera aktningsvärda män försäkrat mig, ansågs det här ännu mot slutet af förra århundradet nästan för en synd, att uppbruka mer jord, än man i häfdadt skick mottagit af far och farfar, och med hvars afkastning desse kunnat föda sig. Nu tänker man — såsom i visst fall sig vederbör — annorlunda. Och man hastar. Deri ligger missräkningen. Jorden hastar icke; minst i Dalsland. Detta visa de många till *skälla* (magra) så kallade *ekkrer* öfvergångna åkerfälten, hvilka torde i värde understiga sjelfva *Kasurna*.

Dessa *kasur* (Isl. *kös*, cumulus, måhända ock af gamla ordet *kasa*, bränna, värma), träffas nu mera blott i medlersta och norra Dalsland. Under det nemligen Norddalaren *kasar* sig vid sin stockbrasa, tänder slättboen sin bränntorf. — Kasurna äro belägna i bergsluttningarna, helst mot solsidan och hafva tillkommit (såsom de ock ännu årligen tillkomma) igenom bränning af fällda och i högar (kasur) lagda träd, i askan hvaraf åtminstone ett par års skälig gröda erhålles, så att man nog ofta ser bonden lemna större eller mindre skiften af sin uppbrukade mark osådd, för att på detta sätt erhålla en snarare, men vida ovaraktigare vinst. När han nu, efter några år, återgår till

*) Först långt efter sedan detta om Dalslands skaplynne var nedskrifvet, har Förf. varit i tillfälle att taga kännedom om Myrins teckning af Landet (i Vetenskaps-Akademiens Handl.), hvilken i några omständigheter är från den förevarande skiljaktig.

sin häfdade åker, är denna naturligtvis icke en gång hvad den varit. Skogens förlust tager han i öfrigt alldeles icke i beräkning.

Annorlunda bär allmogen sig åt vid Boskapsskötseln. Det är vackert att se, med hvilken vana och säkerhet den här handhafves, huru man vet att af densamma draga all möjlig nytta.

Jag önskade meddela en fullständig teckning af Dalslands "natur", äfvensom närmare vidröra Dalsländarens hushållsgrepp och åtskilliga dermed sammanhängande förhållanden; men enär sådant ligger utom ämnet för närvarande berättelse, föranlåtes jag öfvergå till detta märkliga land i antiqvariskt hänseende.

Sundal härad.

Detta härad har tvenne större sjöar, nemligen Hästefjorden och Frendeforssvattnet. Flere vidsträckte mossar ligga inom häradet, som närmare fjellet består af stenbunden, obändig mark. Detta gäller äfven den vidsträckta Frendefors socken, hvilken upptager södra delen af häradet, som eljest är ett slättland.

Nämnda Frendeforss eller Frenneforss socken, hvilken fordom lär hetat *Östmål*, och hvars närvarande namn till en del syftar på ett fall i en förbi kyrkan och socknen flytande å, har, mig veterligen, ingen enda fornlemning. På bergen finnas väl här och der några "vålar," men de äro, ehuru ofta ganska stora, nästan utan undantag, att anse såsom odlingsrör. — Kyrkan, hvilken nyligen undergått en större förändring, saknar märkvärdigheter.

Allmogen har föga gammalt att förtälja; men man får här höra rätt många af våra folkvisor sjungas af rena och ljufva qvinnoröster. Dans och lekar utgöra här ännu ett kärt nöje. Dock är den klagan allmän, att på sednare tider ungkarlarna begynt att om Söndagseftermiddagarna ränna in till Staden (Wenersborg), lemnande flickorna allena, att hemma för sig sjelfva sjunga sina "leke-visor". — Vidare förtjenar nämnas, att allmogen i denna trakt känner svenska namnen på nästan alla vilda vexter, som förekomma i orten. Jag inskränker mig till anförande af några få prof: Anemone nemorosa och hepatica heta här *Hvite-* och *Blå-locka*. *Solöga* (Ranunculus acris) användes såsom medel mot tandvärk. En blomma lägges på venstra tummen, och derom bindas *tre hvarf* oblekt tråd, då en blåsa lärer uppkomma, som förtager värken. Orchiderna kallas här (såsom på några andra ställen) *Junkrar*, och användas, för deras "stränge loukt", till stuguprydnader m. m. Af vextens två lökar kallas den vissnade (fjolåriga) *Skams-* samt den friska *Jungfru Marias-hand*.

Äfven Brålanda (uttalas Brauål), samt Ryr socknar, hvilka till deras beskaffenhet till en del likna Frendeforss socken, hysa ganska få minnesmärken. I Brålanda socken på Dyreshög ägor är den så kallade *Dyreshögen*, af 116 stegs omkrets och 24 stegs sluttningshöjd, och på den förhöjning, som sträcker sig söderut derifrån, äro flera grafkullar, äfvensom en stensättning. Kullarnas omkrets uppgår vanligen till 15 alnar. *Tonshögen* ligger derinvid. Några förblanda Dyreshögen med Tonshögen. På den sistnämnde skall varit en märklig stensättning, eller, såsom de gamle här tala, *ett bord med fötter*. Orediga tecken efter denna stensättning återstå ännu. Närmare Österbyn, invid vägen förekommer åter en flock griftkullar, beväxta med ljung. I en af kullarna skall vara funnet så mycket "smidit jern", att en bonde dermed kunnat beslå ett åkerredskap; men enär han på de åkrar, å hvilka detta redskap sedermera begagnats, fått mindre säd än tillförene, har jernet åter blifvit frånbrutit och i kullen nedmylladt.

Ryr lilla socken, hvars vestra del är en fjellfull obygd, är märkvärdig för de många "vålar", som der nästan allestädes på berg och andra höjder finnas uppkastade. Allmogen berättar att de äro vedermälen efter munkar. Det är mig obekant om några af dessa rör innesluta hällkistor, men jag är viss derom, att många af dem äro odlingsrör. Gesta socken, som gränsar både till Brålanda och Frendeforss, sträcker sig efter Wenern. Grafhöjder finnas spridda öfver nästan hela socknen. De förnämsta af dem utgöra den flock, som förekommer norr om kyrkan på den delen af Löfäs gärde, hvilken kallas *Ro-tvet* (Råg-tvet). Bland sexton mindre kullar härstädes reser sig en ståtlig hög af 70 stegs omkrets och 13 stegs sluttningshöjd. I högen skall, enligt sägen, en Konung, med namnet *Gestrasi*, blifvit jordad, samt i de omgifvande kullarna *hans män*. Murängen heter en hage söder om kyrkan. Här förekomma under täta hvalfven af resliga björkar och ekar (de största jag sett i Dalsland) åtskilliga lemningar efter gamla byggnader. De flesta af dem äro aflångt fyrkantige, och den största, hvilken kallas *Mure Slott* (som sannolikt icke bemärker annat, än Mur-Slottet eller Slottsmurn), är af 35 alnars längd och 14 alnars bredd. Den fasta grundmuren, af stor, medelst murbruk sammanhäftad, gråsten, håller 2½ alnar i tjocklek. Föga af höjden återstår. Här ses äfven några runda grundmurar. Allmogen anför här följande sägen: "I detta Slott bodde fordom en Konung, som hette *Iver*, hvilken förde krig emot en annan Konung, vid namn *Gestrasi* (efter hvilken Gesta socken säges erhållit sitt namn), hvarvid den sednare segrade. Gestrasi ligger med sina män begrafven i de högar, som finnas norr om Gestad kyrka. Iver lät gräfva ner både sig och sina skatter under murarna i Murängen. Större och mindre ljus synas här nattetider brinna; men de, hvilka efter dessas ledning velat här söka skatter, hafva, då spaden blifvit satt i marken, fallit i vanmakt och haft göra nog, att leta sig hem.

Vi hafva velat anföra denna sägen, på hvilken vi likväl icke lägge synnerlig vigt, emedan den skulle kunna anses höra under häfden, och efter stället för den händelse, den omtalar, utvisas af allmogen såsom en stor märkvärdighet. — För öfrigt skola på *Gälnäs udd* i denna socken (vi hafva icke sett stället) finnas uppkastade några stora rösen. Der är ock det så kallade *Elgeberget*, "som liknar ett skepp, med köl, sidor och ror".

Äfven här i trakten är allmogen ganska begifven på dans, och sjunger gerna. Det torde förtjena nämnas: att hvarje hushåll merändels innehar en större eller mindre samling af tryckta historier och visor. Bland de sistnämnda fann jag här (i Kärra by) några, diktade på åtskilliga Landskapsmål, såsom Skånska, Bohuslänska, Gottländska o. s. v. Norrska visor äro öfver hela Dal mycket allmänna. — Serskildt uppmärksamhet förtjenar snyggheten, ja prydligheten, i allmogens boningar; i afseende hvarå på Dal eljest råder mycken skiljaktighet. I taken hänga, på många olika sätt arbetade, kronor af halm — ofta rätt vackra. Mångfaldiga prydnader — vanligen Bröllops- eller Namnsdagsgåfvor — på det sinnrikaste utförda af målad halm, spräckliga mossor, högfärgade tyglappar och dylikt — upptaga i öfrigt alla lediga platser i stugan. Det fromma, hjertliga folket finner nöje i allt detta.

Bolsta, Grinsta och Eriksta äro tre smärre socknar, med nästan enahanda skaplynne, som de förut nämnda, samt upptaga den norra delen af häradet. På Kåreby ägor i Bolsta socken, vid Lillån, norr om byn, är *Kårehög* af 114 alnars omkrets och 30 alnars sluttningshöjd. Bonden Nils Lindmark förmäler, att nu mer aflidne Daniel Andersson (död vid 90 års ålder) berättat, att en konung, som varit mycket

grym, ligger begrafven i högen. Kåre skall haft en Drottning, hvilken blifvit jordad i den hög af 60 alnars omkrets, men blott några få alnars höjd, som ligger på norra sidan om Kåre-hög. — Ett fältslag skall i fordna tider här förefallit. Också lära i kringliggande åkrar, tid efter annan, åtskilliga vapen af jern funnits. — I denna socken, vid "Dalbergs-åns" utlopp i Wenern, synas lemningar efter det ryktbara fästet Dalaborg. Man visar en hög klippudde $\frac{1}{8}$:dels mil norr om åen, utskjutande i sjön, såsom den plats, på hvilken fästet legat. I detta fall har Dalaborg visserligen icke varit något fäste för medeltiden, utan ett på urgammalt vis "befästadt berg". Invid sjelfva åmynningen, norr om densamma, vid *Stretet*, förekomma deremot grundmurar efter en ganska stor, fyrsidigt aflång, byggnad, hvilken jag anser utgöra lemningar efter Dalaborg. Jag bör likväl nämna att allmogen i orten utgifver denna mur för en omhägnad till en forntida lustgård. Men dertill synes den mig alltför fast och stark. Marken, såväl inom, som utom muren, hvilken är ganska låg, har redan länge varit uppbrukad till åker *).

Nordal härad

Består af 6 små socknar, och företer till sitt skaplynne den rikaste mångfald. Många sjöar och vattendrag hafva här samlat sig. De stå till större delen i förbindelse med de förr nämnda fjellvattnen, som här ingå i Wenern. I vester ligger Kroppefjell, här och der höjande sina gråa tinnar öfver mörka, uråldriga skogar. Öster ut mot sjön utbreda sig, mellan rundade höjder, blommiga ängder. Nordöstra delen af häradet får, till följd af hvad nyss sades, utseende af en skärgård. — Närmast till det härad jag förut vidrört sluta sig *Jern* och *Öhr* socknar.

På Tolfmansbol (kanske rättare Tormansbol, eller Torrmansbol, såsom namnet i orten uttalas) ägor i Jern socken förekommer å en ås norr om kyrkan en ganska vacker Domkrets, bestående af i ring satte 7 stenar, af hvilka den i öster, som är ofvanpå flat, eger $2\frac{1}{4}$ alnars höjd. De öfriga äro lägre. Norr om kretsen, endast på några alnars afstånd derifrån, förefinnas, jemte en mindre krets, äfven af 7 stenar, tvenne rör, det ena af 44 och det andra af 66 alnars omkrets. Det först nämnde af dessa rör förtjenar i synnerhet uppmärksamhet, dels i anseende till den i rörets midt resta stenen, som dock är ganska låg, dels för de tvenne vid dess vestra sida varande spetsiga utspräng af sammanlagda randstenar. Jag har skäl för den förmodan, att sådana omgifvit hela röset. — Allmogen är ense derom, att vid dessa stensättningar fordom hållits Ting, och berättar, att en, som "brutit Guds lås" (stulit af åker), blifvit här dömd att tre gånger neddoppas i en kittel med sjudande vatten; hvilket straff han ock skall undergått i närheten af kretsarne. Man tror att vattnet i kitteln skall sjuda till dess verlden förgås, och några säga sig hafva hört sjudningen. — Westerut från Kyrkan, i skogen mellan Smedsbol och Rud ses några berghålkningar. Allmogen anser dem föreställa mennisko- och kreatursfötter, samt yxor, hamrar m. m. och omtalar, att, medan bergen ännu voro mjuka, en strid mellan Jättar här förefallit, och att fötterna utmärka de rum, på hvilka de stridande stått eller sutit till häst o. s. v., och de öfriga fördjupningarna, de ställen, der de besegrades vapen nedfallit till marken. Hittills har jag icke någonstädes sett dylika hålkningar, dem jag

*) Sedan jag likväl af Herr Prosten Lignell erhållit flere förträffliga, muntliga efterrättelser, rörande stället, är jag färdig att frångå den här anförda åsigten. Dock ville jag dessförinnan ännu en gång bese stället.

icke är böjd att tillskrifva naturverkningar. — I samma skog, på Smedsbol ägor, är den så kallade *Holtane-sten* af 2 alnars höjd, hvilande på flere mindre stenar (se den vidfogade teckningen). Vid förbigående af stenen kastas gerna en qvist derpå, och man tror, att stenen, då det ringer, vänder sig, eller såsom allmogen talar, *vänder på sig*, eller likasom *vändas*. Om den mellan denna sten samt byn Rud belägna Tornefjellskoll — en kal enstaka klippa af obetydlig höjd — berättas åtskilliga sägner. "I fordna tider, en julafton, inkom i byn en flicka af ovanligt utseende, klädd i kattskinn. Man frågade henne hvarifrån hon var. Flickan *mumlade* och pekade åt Tornefjellskoll. Man gaf henne af Julekosten, och hon förblef i byn öfver natten; men då det julmorgonen första gången ringde till Ottesång, såg man henne, förvandlad till en katt, fara bort genom fönstret.

Öhr socken ligger närmare fjellet. I dess midt utbreder sig den vackra Öhrsjön, och trakten kring denna är ganska fruktbärande. I sjön är en holme, hvarpå finnas några otydliga murlemningar efter "ett befästadt slott", som, enligt Ol. Rhyzelii uppgift till Hesselius, anförd i dennes afhandling om Dalsland, skall varit bebodt af en Fylkeskonung. Efterrättelsen lemnas i sitt värde. — På vestra sidan om sjön i fjelltrakten, vid Wrångebäck, finnas på ett berg några lemningar efter en forntida borg, och på samma sida, vid sjöns norra ända, i närheten af Långebräckan, utvisas 2:ne kretsar, men om hvilka intet förmäles. I närheten äro 3:ne rör, mellan hvilka en smal, nästan ofarbar, väg löper. Vandraren försummar aldrig att på ett af dessa rör, (detta är till skapnaden aflångt), vid förbigående, kasta, antingen en risqvist, eller en lapp, hvarföre den delen af "varpet" (så kallas här dessa rör), som ligger närmast vägen, är med sådana betäckt. Varpets omkrets är 42 alnar, och dess sluttnings höjd $2\frac{1}{2}$ alnar. Allmogen bär en synbar farhåga för denna trakt, vid hvars midt det väldiga och sagorika fjellet *Borrekoll* reser sig. — På prestgårdens ägor, öster om sjön, äro 6 stycken griftkullar, af hvilka 2 ägt fotkydor, de der ännu till en del är synliga. Vid plöjning i närheten har man funnit åtskilliga grafkäril.

Nu några få ord om allmogen på denna ort. Den utmärker sig för redlighet och ett fromt, hjertligt sinnelag. Och det är så här, som i andra delar af Sverige, der folket ännu icke rönt främmande inflytande; redbarheten, hjertligheten, med ett ord: denna väsendets sanning, den rusar icke mot en med öppna armar. Det är långtifrån att den, såsom eljest, hinner utbryta med ordet *välkommen*. Den uppenbarar sig hvarken i smek eller lek, men i ett, ofta fåordigt allvar, fullt af lif. Språket är lent och uttalet mildt. En stark men oändligt täck brytning förmärkes. Äfven här råder hos allmogen en berömvärd snygghet; och hvad som förtjenar nämnas, är att ganska litet köpgods i deras boningar förefinnes.

Den del af Öhr socken, som innefattar trakten mellan Öhrsjön och Walbogränsen, är en nästan obebodd fjellbygd af storartad beskaffenhet. Här hörde jag första gången de hänförande Dalsländska Vallvisorna. De äro nästan alla vexelsånger mellan gosse och flicka. Så frisk och sanningsfull folkvisan än är, står hon dock efter vallvisan derutinnan, att i denna ännu mindre förmärkes något *visst sätt*. Luften under höga himmeln är icke friare, och jag vill säga, icke renare. Det finnes i vallvisan intet tecken till flärd, icke ens af det, nu för tiden väl lidna slag, som kallas poetiskt. Sång utgör här allmogens älsklingsnöje. I byarna sjungas väl ofta nyare visor, men kommer Dalaflickan ut i skogen, tager hon sina gamla sånger, i hvilka hon är rätt

HOLTANE-STEN.

(DALSLAND.)

R.D.p.

Lith. Inst. af J.F. Meyer & Co

hemmastadd. Föredraget blir derefter. Man hör, att hon lefver och lefvat såsom barn i dem.

De nämnda nyare sångerna äro icke eller alltid att förkasta. En flägt af den gamla folkvisan går ofta igenom dem. Men hvad melodierna beträffar, äro de antingen urgamla, eller ock kunna de fullt jemföras med dem. — Såsom prof på här diktade splitter nya visor, må det tillåtas mig anföra följande:

1.

Det var en Söndags morgon,
Jag stod och klädde mig
Fallera, Fallera,
Jag ärna' mig åt kyrkan,
För att 'få skåda dig
Falli, Falla.

2.

Och när jag kom åt kyrkan,
Så fann jag dig ej der.
Fallera m. m.
Strax föll det mig i sinnet:
Du har en annan kär.
Falli m. m.

3.

De rosor har jag hemtat,
Men bladen stå igen;
Den som jag förr har älskat,
Den är nu min ovän.

4.

Den boken jag har *guvi* dig
Med blå och hvita *karmar*,
Den får du fälle läsa i,
Allt me'n jag går och sörjer.

5.

Jag vänta dig så länge,
Tills solen hon gick ner,
Och gråten blef mig svårer;
Det bryr dig ingenting.

Till Öhr gränsa Holm och Gunnarsnäs socknar. I Holm, icke långt från kyrkan, är på en höjd en myckenhet grafkullar, bekanta under det gemensamma namnet *Österudskulle*. Med kulle menas således den höjd, på hvilken samtliga grafvarna äro belägna. Denna höjd är väl ganska obetydlig, men får, i anseende till omgifningarnas flackhet, ett storartadt utseende. Bland grafkullarne märkes en af 63 alnars omkrets och 9 alnars sluttningshöjd, ofvanpå försedd med 2:ne jordfasta kullerstenar, hvardera af 3 qvarters höjd. Vidare förekommer här en grafkulle med derpå rest sten, hvilken kulle omgifves af en fyrsidig stensättning med 16 fots långa sidor, äfvensom en skeppsättning med tvär akter, af 14 fots längd och 5 fots bredd. Kullarnas antal uppgår

till 40—50. Tecken efter många förstörda eller i jorden nedsjunkna stensättningar synas mellan dem. Det får icke lemnas onämndt, att den största af högarna blifvit år 1842 alldeles urgräfven, och sålunda förstörd. — Norr om Mellerud förekomma vanliga grafkullar och stensättningar till ett ännu större antal. I trakten skola äfven åtskilliga fornsaker af flinta anträffats, såsom i de "jättekast", hvilka finnas på ett näs å Toresby eller Tössby ägor mot Skållerud socken.

På skogen mellan Holm och Gunnarsnäs socknar förekomma två hällkistor. De äro belägna midt i en temligen vidsträckt skog, på få stegs afstånd från hvarandra, kände under namnen *Bramre kistor*, *Bramre-karis kistor*, eller *kista*. Den bibehållna består af en fyrsidigt aflång kista, nästan mellan norr och söder, hvars 6¾ alnar långa sidor samt 1½ aln breda gaflar utgöras af resta hallar af omkring 1 alns höjd och 1 qvarters tjocklek. På kistan ligger ännu en väldig täcksten, men rubbad ur sitt ursprungliga läge. Stensättningen står i en hög af nära 60 alnars omkrets. Äfven denna är mycket skadad. Den andra kistan (likaledes i en låg hög), hvilken synes ägt 4½ alnars längd och 2½ alnars bredd, har nästan samma utseende. Dock saknar denna nu en af gaflarna, samt taksten, hvilken sistnämnde, såsom en af allmogen derstädes yttrade, "gifvit sig i väg" ett godt stycke åt sidan. Allmogen förtäljer, rörande dessa stensättningar, åtskilliga sägner.

I samma skog — dock inom Gunnarsnäs socken — icke långt ifrån Sandvik by, ses på en låg berghäll några hålkningar. Jag kan icke neka, att en af dem äger fullkomlig likhet med en bila. En annan synes likna en yxa, eller hammare med skaft. Dessutom synas här fotsulor m. m. Att allt detta tillkommit på annat sätt, än hällristningar, finnes tydligen vid jemförelsen mellan sulorna här och desamma bland hällristningarna.

Men jag kommer nu till en af de skönaste orter i Dalsland, nemligen trakterna kring sjön Näsöl (rättare Näsjöl), hvilka jag förgäfves skulle söka att beskrifva. — Här har funnits ett större antal fornlemningar, men de flesta äro nu förstörda. (Detta förstöringsbegär, som i Dalsland nått sin höjd, har här sina egna orsaker, de der icke undfallit mig). På Lossby eller Lotsby ägor å sjöns östra strand finnas likväl ännu några vackra minnesmärken, förskönade af den mest storartade omgifning. Här ses på den temligen höga stranden en vacker krets af sammanlagda klumpstenar af 52 alnars omfång, inom hvilken höjer sig en grön kulle af ringa höjd, å hvars topp äro tvenne lutande gråstenshallar. Fornminnet kallas *Munkaltarekasan*, hvilken benämning likväl de flesta tillägga den omgifvande skogsdungen, i hvilken en *kasa* finnes. Namnet förtjenar likväl uppmärksamhet, såsom till en del syftande på minnesmärket, eller Munkaltaret. De öfre hallarna hafva nyligen blifvit af skattsökare, som sägas här hafva funnit en knif af flinta, rubbade ur sitt fordna läge. De skola tillförene haft ställningen af "ett bord eller altare". Att detta altar tillskrifves munkar, förklaras af Dalsländska allmogens tro, att nästan allt gammalt tillhört dessa, hvilka de icke sällan förblanda, äfven med jättar. Så skulle t. ex., om allmogens uppgifter egde grund, minst hundrade kloster varit på Dal. — Jag anser ifrågavarande stensättning hafva varit ett hedniskt offeraltare. — I närheten är en krets af 7 stycken klumpstenar, på 6—7—9 fots afstånd från hvarandra. Tvenne af dem äro likväl resta, och äga hvar för sig 1¼ alns höjd. Midt i kretsen ligger en mindre sten. — Allmogens utsago, att denna krets varit en Domplats, synes sannolik. Söder ut i skogen skola finnas

6—7 resta bautastenar, men hvilka jag icke sett. Sådana, eburu störtade, synas, jemte några grafkullar, äfven inom den nyss nämnda Munkaltarekasan. Många lära vid här skedda svedjanden och rotbrytningar gått förlorade.

Dalskogs socken, som sträcker sig efter Näsöls vestra strand, samt mot Wedbo härads gräns, är en skogsbygd. Man omtalar åtskilliga "fjät" på bergen i denna socken. Vid Årbol äro några små grafkullar. Der är ock nyligen funnen en gråsten med — såsom det synes, slipad — urhålkning — troligen begagnad till hvässning, om icke till säds förmalande, hvilket jag dock betviflar. I samma socken, på Näsöls norra strand, å Anoldsby ägor, förekommer den så kallade Jättekollen — ett högt skogigt fjell invid vattenbrynet, i hvilket finnes en håla, som enligt uppgift skall hålla i längden 23 alnar och i bredden, närmast ingången, omkring 3 alnar. Grottan kallas af allmogen *Jättestöfvan*. Om forntida händelser härstädes gå ännu många berättelser. En underjordisk gång säges leda från grottan söder ut till den förr omtalade Borrekoll i Öhr socken. En bergshåla — fast mycket mindre — är ock i ett berg vid Blekan, nära Dalskog kyrka.

Skållerud socken upptages af öar, näs och mindre engder mellan här samlade vatten. På hemmanet Åsens ägor, icke långt från Upperud, förekommer i sluttningen af ett berg en hällkista, hvars längd utgör 16 fot, samt bredden 6½ fot. Kistan, som saknar täcksten, har i nordost en gafvelhall, men är mot södra ändan öppen. Några här resta, men i sednare tider stympade stenar, synas utgjort skyddspelare. Vid anställd gräfning i den tillförene undersökta kistan fann jag ett stycke förstenadt träd, omgifvet af flintsten. Takhällen till kistan ligger vräkt åt sido; — en annan kista ses å ägorna till Ryr by. Denna, som synes varit omkring 10 fot lång och 8 fot bred, har omgifvits af flere resta stenar, men af hvilka endast tvenne — den ena 2½ alnar, den andra 2 alnar hög — nu äro stående. Det tyckes, som skulle 8 till 10 sådana stenar varit resta kring denna hällekista. Sägner, som stå i förbindelse med minnesmärket, saknas icke eller här.

Om allmogen i norra delen af Norddahl härad vågar jag icke, i brist af den tillförlitliga kännedom, som för ett yttrande i denna väg bör ligga till grund, utlåta mig. Det endast må tillåtas mig säga, att mellan folket i socknarna härstädes råder en märkbar skiljaktighet. Innevånarne i de socknar, som ligga utåt Wenern, bära omisskänneliga drag af främmande inflytande.

Tössbo härad

är till sitt skaplynne måhända det vackraste i Dalsland. Fjellarnas storhet norr ut i häradet och blomsterengdernas ljufhet i södern, samt de många sjöarnas friskhet öfver det hela, göra detta häradet dertillmed ganska omvexlande. Med undantag af en mängd öfver landet spridda grafkullar, hvilka jag icke torde behöfva här fullständigt uppräkna, förekomma få minnesmärken. Till de märkligare hör en stensättning å en höjd på Näs ägor i Ånimskog socken vid sjön Ånimmen, bestående af ett mycket lågt rör af 40 alnars omkrets, hvarifrån utgå mot söder en rak, 13 alnar lång och 8 alnar bred, stenfylld sträcka, hvilken slutar vid ett mindre, likaledes mycket lågt rör, eller häldre, fylld krets. På det större röret ligger en hall af 3¾ alnars längd, hvilken varit på röret rest. Vid Ånimmens södra ända är i ett berg en vacker grotta. Denna är väl känd i många af allmogens berättelser. Norr ut i denna socken på Säby ägor, är

en hällekista. Denna kista äger 5 alnars längd och i norra gafveländan 1¾ alns bredd. De vid södra ändan varande sidohallarna närma sig hvarandra, så att kistan här har en gafvelöppning af endast 5 qvarters bredd. De yttre, mycket låga, hallarna, som på 1½ alns afstånd omgifva kistan, hafva enahanda ställning med sidohallarna. Hela stensättningen ligger till någon del i en hög af 44 alnars omkrets. Ingen af de 12 män, som när voro, då jag granskade detta minnesmärke, kunde erinra sig någon dervid fästad sägen. Nordost härifrån på ett berg å Österby ägor, finnas lemningar efter ett forntida fäste, hvilka nu kallas *Slottet*.

Tydie och Fröskog socknar gränsa härintill. Tydie socken har väl få minnesmärken, men ett större antal sägner äro af allmogen kända, hvilka stå i förbindelse med de många i denna socken varande berg och berggrottor, fjellsjöar och andra naturmärkvärdigheter. På ett berg å gatans ägor i Tydie socken är ett ganska stort rör, hvari skall funnits ett svärd af koppar. Dylika rör äro i trakten ganska talrika, och kallas *jättekast*. På en bergshöjd söder om kyrkan finnas grafhögar till ett antal af omkring 40. Den högst belägna är en ofvanpå platt ättehög, eller tingshög. I en af högarna äro för få år sedan funna svärd och yxor af jern. Tössö och Mo socknar, i synnerhet den förstnämnde, sakna icke eller forngrafvar, men, några andra minnesmärken ses här just icke, då jag undantager en hällkista, som förekommer norr ut i Tössö socken, till en del på Knöttekärr ägor i Åmål socken. Den är svårt skadad. I sistnämde socken, söder ut från Åmål, finnas å en högre bergsträckning lemningar efter ett nyligen förstördt minnesmärke, som, om man får tro hvad derom i orten uppgifves, hört till de märkligaste på Dal. Då jag uppgifver att detta varit eller skulle kunnat kallas en Altargrotta, stöder jag mig mindre på hvad de obetydliga lemningarna utvisa, än på utförligare uppgifter af män, som sett minnesmärket i fullkomligt skick. Det förtjenar nämnas, att i omliggande trakt åtskilliga fornsaker af flinta äro funna. För öfrigt ses, så väl på höjderna vid Wenern, som å holmarna i densamma, ett stort antal jättekast. På ömse sidor om Årbols elf, der denna utfaller i Åmålsviken, finnas åtskilliga större och mindre ättekullar. Allmogen har den mycket allmänna sagan att i dessa synas ofta och nattetid ljus brinna. Det förmäles, att en man, som en sådan tid hade sin väg förbi en af kullarna, och såg huru det lyste, tog upp sin knif, och kastade den, som han tyckte, midt öfver ljuset. Då han morgonen derpå gick för att söka sin knif, fann han den liggande på en hög af silfverpenningar. En ¼ mil härifrån höjer sig ett berg, hvars namn är *Lintorpsåsen*. Allmogen tror att en jätte — ägare till mycken boskap — har sitt tillhåll i berget. Han säges valla sin boskap på närliggande ängar, och emot qvällarna hemlocka den sålunda: "Ko syta barna, Venneboga, Blomstra, Löfvelia, Sommerskrid, Guldkrona och Guldkrans". I Åmålsviken, nära staden, synas under vattenbrynet lemningar efter en stenmur, hvilken skall sträcka sig midt öfver viken. Sagan förmäler att en jätte, som fordom haft sin bostad i de nu mer så kallade Kyrkbergen, då gamla kyrkan derstädes byggdes, funnit sig oroad af "klock-skramlet", hvarföre han, för att komma öfver Åmålsviken, uppfört denna brygga, som bär namnet *Rävan*.

Hesselskog socken är en mycket gammal bygd. Det finnes näppeligen någon äldre man på hela Dal, som icke vet omtala den, såsom i ett eller annat hänseende märkelig. Kyrkan, hvilken, enligt hvad hon ännu utvisar, fordom varit större, säges vara den äldsta i Dalsland. Sagan lägger hit äfven ett kloster, men om hvars verkliga tillvaro intet lär kunna med visshet sägas. Om S:ct Niclas källa härstädes går följande helgon-

saga: Då fordom en munk, vid namn Niclas, efter slutad messa i klostret, ville begifva sig hem, mötte honom några drängar från Högheden, hvilka sökte tvinga honom att återvända, och för dem ånyo hålla messa; men hvartill Niclas nekade. Då förföljde honom drängarna, ryckte kappan af honom på *kapellängen*, samt mössan eller hatten på ett annat gärde, som kallas *munkhättan*. Slutligen blef han dräpen på det ställe, der nu vestra trädgården är. Af munkens blod upprann en källa, som blef efter honom kallad S:ct Niclas källa. Med denna källas vatten har man ansett sig kunna bota allahanda sjukdomar, äfvensom man i källan offrat både guld-, silfver- och kopparmynt. I Kapellängen finnas åtskilliga stenhögar, dem allmogen anser vara uppkastade öfver munkar.

Wedbo härad.

Ehuruväl detta härad till större delen upptages af skogar, fjellar och sjöar, samt efter all anledning, åtminstone af den närvarande folkstammen, sent blifvit intaget, förekommer här likväl en och annan fornlemning af märkligare beskaffenhet. I förbigående vill jag anmärka, att många sägner så tydligt påpeka en äldre härstädes bosatt folkstam, att för mig intet tvifvel är öfrigt, det en sådan verkeligen bebott dessa trakter. Laxarby och Wårvik socknar äro helt och hållet fjellbygder, med dalar och mindre tägter. Boskapsskötseln tyckes i större delen af häradet ännu råda.

På den såkallade Kasemoen å Lia ägor norr om Laxarby kyrka, förekomma åtskilliga stensättningar, deribland en fylld krets, liknande ett väl lagdt stengolf, af 60 alnars omkrets. Midt i denna finnes en treudd af något större stenar med raka sidor af 6 alnars längd, och inneslutande tätt hoplagda, mycket små, stenar. I närheten är en annan krets af 36 alnars omfång, inneslutande, jemte smärre stenar, tvenne större resta hallar; och i trakten finnas många vanliga kretsar. På skogen mellan Läbbyn och Solvik är i en berghäll en liten jättegryta. På en höjdsträckning mellan sistnämnde by äro äfven åtskilliga stensättningar, och i Skopberget på Flateby ägor finnes en hålkning, hvilken allmogen anser föreställa en hästsko.

Trakten kring Laxarby kyrka förtjenar nämnas för sitt storartade utseende. Man har här borthuggit mycken skog, så att de nakna fjellknölarne framstå i hela deras storhet. Invid kyrkan är Laxsjön och i densamma utfaller den så kallade Skåpån, hvilken nämnes i en på orten tillförene känd folkvisa, med denna begynnelse:

Gubben stod upp en morgon,
Såg sig ut så vida;
Han skulle sig till Skåpa
Med sin maltsäck rida.
Löfsalsberget det hårda.

Jag vore frestad att vidlyftigare orda om folket härstädes. Detta blefve att nedskrifva ett loftal, sådant jag kunde förmå. Men måhända är min kännedom otillräcklig. Jag inskränker mig derföre till ett uttryck i ämnet af en aktningsvärd man i Dalsland, till hvars kännedom om folket i norra Dal jag hyser fullkomlig tillit. Han sade mig att innevånarne i Laxarby i sanning kunna kallas *naturens barn* i ordets skönaste bemärkelse.

Till mindre kända plägseder hör bruket på denna orten, att *"köra middag."* Någon dag straxt före eller efter Christi Himmelsfärdsdag, sedan *Hölingen* (vallhjonet. Westm. Hööln) begifvit sig till skogen med boskapen, bindes hemma en krans af blomster,

hvilken sättes på den ena stolpen till någon grind, som hölingen skall genomgå med boskapen, då han denna dag, mot vanligheten, *middagstiden kör* hem den. Emedlertid förskaffar sig hölingen i skogen en ung rönn, och när han middagstiden anländer till byen med kreaturen, tager han kransen från grindstolpen, och sätter den i toppen af rönnen, håller denna med båda händerna framför sig, och tågar så framför boskapen in i byen, der folket är honom till mötes; samt vidare i fähuset, dit både folk och boskap följa. Sedan nu boskapen trädt i båsen, går hölingen ut genom gafveldörren och sätter rönnen, tillika med kransen, i Stacken, der den sedermera qvarstår, till dess stacken körs ut på åkern. Härefter bindes *för första gången* det året bjällan, på *bjällekoa*, och boskapen undfägnas med middag af det kosteligaste foder. Bonden med sina anhöriga äta denna dag middag i ladugården, eller ladugårds-svalen, dock nu mera icke allestädes. Efter middagen föras kreaturen åter på bete.

Af Ärtemark sockens fornlemningar, som äro ganska få, förtjenar nämnas ett på den i sjön Lelången varande, mycket höga *Grea-holmen*, på Grea ägor norr om kyrkan, befintligt hällkisterör. Röret, beläget på holmens spets, äger omkring 60 alnars omfång. Det har nyligen blifvit af skattsökare hemsökt, hvarvid en hällkista af på flatsidorna *lagda* hallar blottats. Denna säges innehållit åtskilliga saker af flinta och koppar. I holmens sluttningar synas låga, afbrutna mursträckor. Närmare Grea, på höjden emellan sjöarne Lelången och Ärtingen, förekommer en ättehög, som derföre förtjenar nämnas, att man ifrån dess höjd äger en fullkomlig Nordalsk utsigt. Å det näs, hvarå kyrkan står, är en myckenhet vanliga stensättningar, såsom Treuddar och kretsar — många så sjunkna i jorden, att endast delar af dem äro synliga. Norra delen af socknen, äfvensom Nössemark och Törrskog eller Torskog, saknar minnesmärken. Sådant är ock förhållandet med norra delarna af Håbol och Ed socknar. Men jag bör anmärka att jag härvid stöder mig endast på förfarne mäns yttranden. Hvarken tid eller tillgångar tillåto en närmare undersökning af sistnämnde vida trakter. Vid Wängne i förstnämnde (Håbol) socken förekommer en ytterst illa skadad hällkista, och icke långt derifrån, på den så kallade *Slotts-kollen* (eg. Slottskullen, men enligt talesättet i orten, *Slottsberget*) — en hög fjellklippa vid sjön Grann eller Gran, är en borg. Denna har varit alldeles omfluten af vatten. Murarna äga på få ställen lodrät höjd, men klippan har sådan på flere ställen ända till 20 alnar, som jag tyckte, och denna utgör således den hufvudsakliga befästningen. Vid Klefmarken i Ed socken ses den så kallade *Byrgilsgraf*, bestående af en mängd hallar, och några uppresta stenar. Vid Ed kyrka finnas många grafkullar och stensättningar, deribland en ättehög, *Ringshög* kallad.

Rölanda och Gesäter socknar ligga söderut härifrån. Vid Gillanda i Rölanda socken finnas, bland några resliga ättehögar samt stensättningar, en bautasten af öfver 3 alnars höjd, äfvensom en domkrets och en skeppshög — den enda jag sett i Dalsland. Söder om denna steniga höjd, i Gesäter socken, på hvilken kyrkan är belägen, och från hvilken man har en vidsträckt utsigt, särdeles vesterut åt den fjellkedja, som sträcker sig emellan Dalsland och norra delen af Bohuslän, finnas i en flock åtskilliga ättekullar, hvilka uppgifvas stå i förbindelse med ett forntida slag härstädes.

Öds köle och Bäcke socknar upptagas till större delen af den förut nämnda Ödsköldsmo. På de upphöjda delarna af denna ses åtskilliga stora ättehögar, såsom *Wadstenehögen* på Wång-ägor, *Hångestenshögen*, samt *Svisserhögen*. Vid alla dessa och dylika minnesmärken härstädes äro mer eller mindre märkliga sägner fästade. På den så kallade *Skottekollen*, äfvensom å *Skurfåsen* äro väldiga rör, och förmäler sägnen, att

i forna dagar här förefallit ett slag. Vid *Hafdeberget* på Skarve ägor äro i den så kallade Bredmossen gamla "prånar" funne. Norr ut i Ödskolds socken, vid sjön Iväg, finnas på en sandhöjd några ättehögar och bautastenar — de flesta af de sistnämnde störtade. I en af högarna, som år 1842 upptogs, fanns ett smycke af guld. Vid min dervaro uppgafs att smycket nyligen blifvit försåldt till en kringstrykande gesäll. Nästan midt på moen är en domkrets. En annan sådan, om hvilken man mycket berättade, fick jag icke tillfälle att se. Från Mora upp till kyrkan i Steneby socken, som ligger norr ut härifrån, förekomma grafkullar och stensättningar i största mängd. Jag anmärker bland dem en vid Steneby fattigstuga, hvilken tvifvelsutan varit Tingshög — om den bör kallas hög, ty egentligen är den endast en upphöjd rund plan, af 80 stegs omkrets och 1½ alns höjd, samt omgifven af ett 5 qvarters bredt dike. I närheten äro mångfaldiga andra stensättningar, samt en liten jättegryta.

I angränsande Tisselskog socken på Högsbyns ägor äro på bergen vid sjön Rogvarpen några hällristningar, af hvilka tvenne blifvit af många omtalade. En tredje, som finnes på en häll, midt under ett äldre uthus, var, före mitt besök, icke ens af byfolket känd. För öfrigt finnas på bergen kring sjön, äfven som på det så kallade Brude- eller Brusefjellet åtskilliga rör, af hvilka ett, som ligger i närheten af Högsbyn, säges vara lemningar efter ett slott. Jag kan dock icke biträda denna saga. Andra sägas vara uppkastade öfver brudskaror, som ihjälslagit hvarandra.

Walbo härad.

Detta härad synes, att dömma af de temligen talrika minnesmärken, som här förekomma, varit tidigt bebodt. Jag tviflar icke att i fordna tider några af häradets många vattendrag stått i förbindelse med hafsvikarna vid Qvistrum och Uddevalla i Bohuslän. Mängden af här anträffade fynd, ofta af erkänd utländsk tillverkning — synes äfven utvisa, att landet varit föremål för talrika vikingabesök. Norra delen af häradet, innefattande Roggiärd, Lerdal, Jerbo och Rennelanda socknar, äro i antiqvariskt hänseende minst märkliga. Här förekomma likväl hällkistor i mängd. Den märkvärdigaste och tillika bäst bibehållna af dem ses på Hogerud ägor i Roggiärd socken, vid den stora *Önamosse* och Vassebäcken. Kistan, som är 6½ fot lång och 8 fot bred, äger ännu i behåll tvenne täckstenar samt synes icke blifvit till sitt inre undersökt; men den omgifvande kullen är nyligen till större del bortförd. Mig synas de på kistans sidohallar varande runda holkningar, i hvilka troligen stänger af träd eller jern, som sträckt sig tvärt öfver kistan under takhallarna, förtjena serdeles uppmärksamhet. Efter allt utseende torde man med dem velat förekomma hallarnas remnande och instörtande. Åtskilliga sägner äro vid minnesmärket fästade. Hällekistor förekomma dessutom vid Buane (Bodane), i skogen, samt vid Heslätta (Härslöt) Kasur i Ringlanda. Vid Rogerad kyrka äro de så kallade *Drottninghögarna* — de största i Dalsland.

Järbo är en liten socken, hvars östra del upptages af fjäll och mossar. Vid kyrkan är en större ättehög, *Järbo kolle* kallad, och vid byn Torp, söderut, förekomma 25 grafkullar och en illa tilltygad hällkista. I Högsäter socken, söderut härifrån, äro grafvarna ganska talrika. Mångfaldiga fynd äro här anträffade. De af ädlare metaller afskafvas gemenligen, och skofvorna förvaras för att begagnas såsom bot, då kreatur insjuknat. På den största af Högsäter sockens ättehögar, hvilken likväl synes vara belägen på en naturlig höjd, är klockstapeln.

Jag tror mig icke fela, om jag påstår att en egen folkstam bebor åtminstone Walbo härads norra del. Här ses mörka, breda och mycket grofva ansigten, med bruna, små och runda, samt nära intill hvarandra sittande ögon. Uppenbart skiljer sig folket åtminstone från det i Dalslands östra Härader. Allmogen härstädes är kall och trög, men uppblossar snart till en hetta, som gemenligen finner uttryck i råheter. Folket är ock af grannarna särdeles illa kändt.

Färjelanda socken, som ligger söderut härifrån, intager häradets hela bredd från öster till vester. Till Färgelanda hör Ödeborg Annex församling. Dessa socknar äfvensom det öfriga af häradet i söder kan anses såsom en fjellbyggd. Dock hafva bergen här ingen bestämd sträckning. De två nämnde socknarna hafva det i Dalsland egna med sig, att åkerbruk och boskapsskötseln der stå i den bästa jemnvigt. Ännu för 40—50 år sedan var skogen här rådande, och hvad vi tillförene yttrat om åkerbruket i Dalsland, eller att det var i ett slags förakt, eller åtminstone ansågs vådligt att utvidga, kan fullkomligen lämpas på denna trakt. Nu deremot idkas både boskapsskötsel och åkerbruk, så att en jemn välmåga deraf uppkommer. Båda delarna lemna nu betydlig afkastning, äfven till afsättning i städerna Wenersborg, Uddevalla och Fredrikshall. Nedra delen af Ödeborg socken, emot Elnesjön, kallas Råbygden. De mig bekanta minnesmärken i dessa socknar äro följande.

På utmarken till Hillingsäter står inom en krets af 24 fots tvärdrag en smal sten af 7 alnars höjd, kallad *Själasten*. På samma hemmansägor äro 3 bautastenar uppresta i en halfkrets nära invid en stupande berghäll. På utmarken till Horntveten äro 2:ne bautastenar, äfvensom en vid Skriketorp, med en kullersten vid dess fot. På en höjd vid byn Rån hafva 4 stenar varit reste, af hvilka 2 ännu äro stående. Vid Wrine är likaledes en bautasten. För omkring 20 år sedan skall vid norra Bondene funnits en mycket stor, tunn stenhall, som hvilat på 4 resta stenar. På Baggetorp ägor å en höjd, hvilken på tre sidor omgifves af täcka dalar, ligger en tunn hall af 5½ alnars längd, 3½ alnars bredd och ½ alns tjocklek. Omkring hallen är en krets af 11 stenar. Detta sköna minnesmärke, som före mitt besök i orten var i fullkomligt förfall, så att midtstenen var till större delen betäckt med jord, samt blott 2 af kretsstenarna ännu stodo upprätta, har sedermera blifvit försatt i sitt ursprungliga skick. Kretsstenarna äro 1—2½ alnar höga. Det är omöjligt att ens gissa till minnesmärkets forntida bestämmelse, då midtstenens ursprungliga ställning icke mer kan bestämmas. Vid Skriketorp är en skadad hällkista. Ättehögar och grafkullar finnas i socknen till ett otroligt antal; och äro här tid efter annan margfaldiga fynd träffade. I en Ättehög på Färslanda prestgårds ägor, fanns förlidet år en temmeligen stor, mångsidig granat. Den tyckes vara bruten ur en infattning vid ena ändan. I en lerurna, vackert refflad, uppgrafven ur en ättehög vid Årbol, fanns, jemte aska och ben, en ovanligt stor flintknif. Vid Näsböle är funnen en urna af telgsten med lock. På samma ägor fanns ett verktyg af flinta, fullkomligt liknande ett huggjern. Jag får nämna att jag under mitt vistande i Dalsland öfverkom 3 sådana. Flintredskap äro i öfrigt temligen allmänna i denna trakt af landet, äfvensom redskap af annan sten. Slutligen hafva här träffats åtskilliga smycken af guld, silfver och kopparblandning. Af sistnämnde metall öfverkom jag här ett vackert Ämne-smycke (Diadem).

Äfven i angränsande Ödeborgs socken skönjas många minnen. På *Hofstensmoen* — en sandhöjd å Hofstensbyns ägor — är en fornlemning som förtjenar största uppmärksamhet. Huru den i sitt ursprungliga skick varit beskaffad, är ty värr omöjligt att

säga. Nu ses der, bland ättehögar, som nästan omgifva höjden, tvenne resta kullar, af hvilka den ena är 7 alnar hög, samt flisbildad. Vid en festlighet, som allmogen, efter urgammalt bruk, härstädes nyligen förehade, var denna sköna hall i fara att sprängas genom en invid densamma upptänd stockeld, hvilken dock genom en bondes försorg blef i hast släckt. Den andra stenhälln är lägre. De synas på ganska långt afstånd, ty höjden har ett fritt läge. Nästan midt på höjden är ock en krets af 9 *ovanligt stora* klumpstenar. Betydelsen af minnesmärkena på Hofstensmoen behöfver jag icke förklara. På Borråseberget, omgifvet af sanka flyn, samt på en sida af en mindre sjö, finnas lemningar efter en borg. Murarna, icke i något afseende betydliga, upptaga endast bergets tillgängliga delar. Här förekomma i mängd jernhaltiga sammangyttringar, hvilka, upplösta af regn, medfölja det från berget nedflytande vattnet, som deraf får utseende af blod. Sägnerna, så väl de, som äro fästade vid minnesmärkena på Hofstensmoen, som de hvilka angå denna borg, finnas i den samling af sägner i Dalsland, som jag bifogar. Vid Kläppe i Ödeborg socken är på stranden af den förtjusande och i folkets sägner och sagor väl kända Elnessjön, ett större rör, kalladt jättegraf. I ett berg i närheten sägas jätten och hans qvinna bott. En på dem syftande sägen anser jag ganska märklig: "De första, som odlade vid Kläppe, voro en dag ute och grofvo, då kom jättesan fram ur berget till dem, lade dem alla i en skopa, samt bar dem in i berget till jätten. Denne sade: "kast ut dem! de ä de, som ska förstöra oss."

I Torp och norra Ryr socknar, båda uppfyllda af fjellar, måsar och sjöar, har jag icke kunnat få anvisning på eller upptäcka ett enda minnesmärke, då jag undantager vålarna på bergen, samt här och der några förskansningar, hvilka förskrifva sig från Carl XII:s tid. Jag anser likväl några af dem vara äldre.

Svenska Folkvisor.

1.

Westmanland. — Nedanstående folkvisa hvars melodi, med sitt stilla, dystra behag, lärer intaga hvarje, för Svensk fornmusik öppet sinne, är benäget meddelad af Dem. Rosa Wretman.

1.

Så rider jag mig öfver tolfmilan skog,
Me'n de andra så söteligen sofvo;
Trallalera, Trallalera,
Me'n de andra så söteligen sofvo.

2.

Så rider jag mig litet längre fram;
Der fick jag höra klockorna de ringa;
Trallalera, Trallalera,
Der fick jag höra klockorna de ringa.

3.

"God dag, god dag mina ringaremän!
"För hvem ringen J denna ringning:"
m. m.

4.

"Vi ringa alltför en ungersvens mö,
"Som skall uti jorden att sofva."

5.

Så rider jag mig litet längre fram;
Der stodo de gräfvare och grofvo.

6.

"God dag, god dag mina gräfvare-män!
"För hvem gräfven J denna grafven?"

7.

"Vi gräfva den för en ungersvens mö,
"Som skall uti jorden att hvila."

8.

Så rider jag mig till min svärfaders gård,
Som förr har varit rosende röder.

9.

Först frågar jag efter kärestan min,
Och sen efter svärfar och svärmor.

10.

Så kommer jag mig litet längre in;
Der stodo två, henne och svepte.

11.

Jag krusar och kammar mitt fagergula hår,
Och ville följa henne till grafven.

12.

Och fröknar och jungfrur de togo i en ring,
De sad' jag skull' få välja ut en annan.

13.

En sådan en flicka, såsom hon var,
Finns ej i sju konungariken.
Trallalera, trallalera;
Finns ej i sju konungariken.

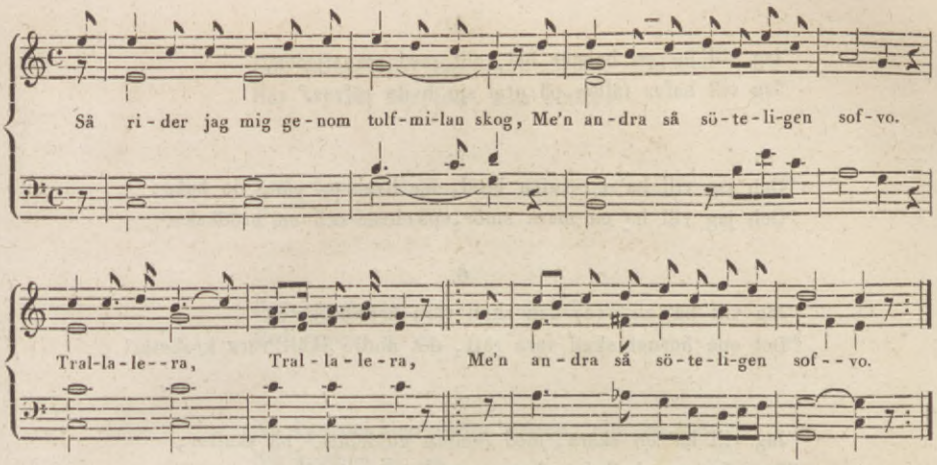

Utg. innehar en uppteckning af visan från Jemtland, som börjar sålunda:

Det var så sent om en lördagsqväll,
Då hörde jag kyrkklockorna, de ringa;
Klingeli klang, och klingeli klang.
Då hörde jag kyrkklockorna de ringa.

Melodien till denna uppteckning öfverensstämmer i det närmaste med den anförda.

2.

Hesselskogs Socken i Dalsland. Hittills är af denna, i sitt slag nog märkliga, visa blott en afvikande uppteckning utan melodi, från slutet af 1600 talet, meddelad i *Skriften Runa.*

1.

Och Fogden red åt tinget, och skulle lega piga,
Som var berömd att vara både snäll och rasker.
Hurrom hej, raketa katter, skogar och mark,
Snäller och god, efter med välling och gotter i.

2.

Pigan gick på ängen och slog och det var nära linna,
Och femton unga drängar de orka' inte' binna.

3.

"Och hörer du min piga, vill du hos mig tjena?
"Jag vill ge den största lön, som någon kan begära."

4.

"Jag vill ha' en bolster blå, allt med tranafjeder,
"Jag vill hafva fällen på utaf sju hvita räfvar."

5.

"Och jag vill ha' en rufva bröd, för hvar en gång de baka;
"Och jag vill ha en mark smör, på hvar och en brödkaka."

6.

"Jag vill ha' en oxe, den skall vara brunbrokete,
"Det ena hornet skall vara rätt, det andra skall vara krokete."

7.

"Jag vill ha' en skära, med femton guldringar på skaftet;
"Dess fortare skall jag skära, när Fogden rider åt tinget."

8.

Fogden rider bort igen, han korsa i hvar gata,
"*Dön* ger jag en sådan piga! både lön och mata."
Hurromhej, raketa katter, skogar och mark,
Snäller och god, efter med välling och gotter i.

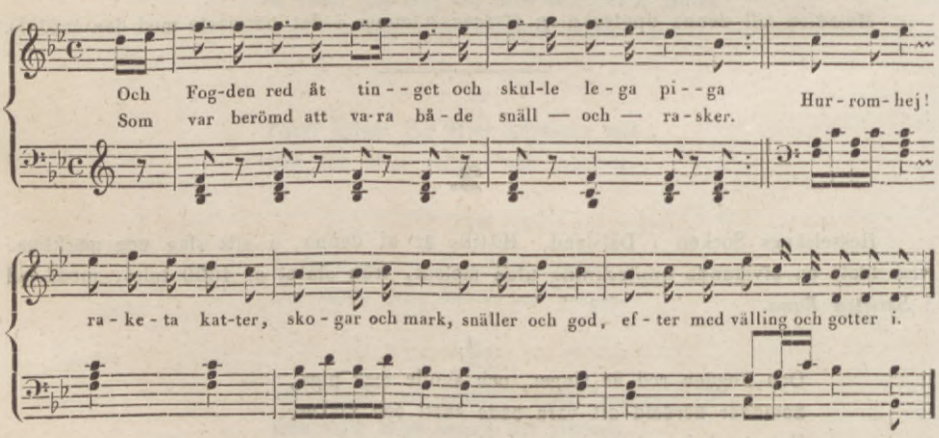

3.

Södra Dalsland. Torde varit, eller ännu någonstädes vara, en "Lekvisa." Är helt och hållet "dramatisk."

1.

Nu kommer den första friaren, min moder. Lelielej.
Nu kommer den första friaren, min moder.

2.

Hur mycket har han, min dotter? Lelielej.
Hur mycket har han, min dotter?

3.

Fyra hundra daler, min moder. m. m.
Fyra hundra m. m.

4.

Bed honom gå sin väg, min dotter.
Bed honom m. m.

5.

Nu kommer den andra friaren, min moder.
Nu kommer m. m.

6.

Hur mycket har han, min dotter?
Hur mycket, m. m.

7.

Femhundra daler, min moder.
Femhundra daler, m. m.

8.

Bed honom gå sin väg, min dotter.
Bed honom m. m.

9.

Nu kommer den tredje friaren, min moder.
Nu kommer, m. m.

10.

Hur mycket har han, min dotter?
Hur mycket, m. m.

11.

Ett uppriktigt hjerta, min moder.
Ett uppriktigt m. m.

12.

Bed honom stiga in, min dotter.
Bed honom, m. m.

13.

Hvar skall han sitta, min moder?
Hvar skall, m. m.

14.

På hyendet blå, vid dig, min dotter.
På hyendet, m. m.

15.

Hvad skall han äta, min moder?
Hvad skall, m. m.

16.

Sno steken på spettet, min dotter.
Sno steken, m. m.

17.

Hvad skall han dricka, min moder?
Hvad skall, m. m.

18.

Tag in mjöd och vin, min dotter.
Tag in, m. m.

19.

Hvar skall han ligga, min moder?
Hvar skall, m. m.

20.

På bolstrarna blå, min dotter. Lelielej.
På bolstrarna blå, min dotter.

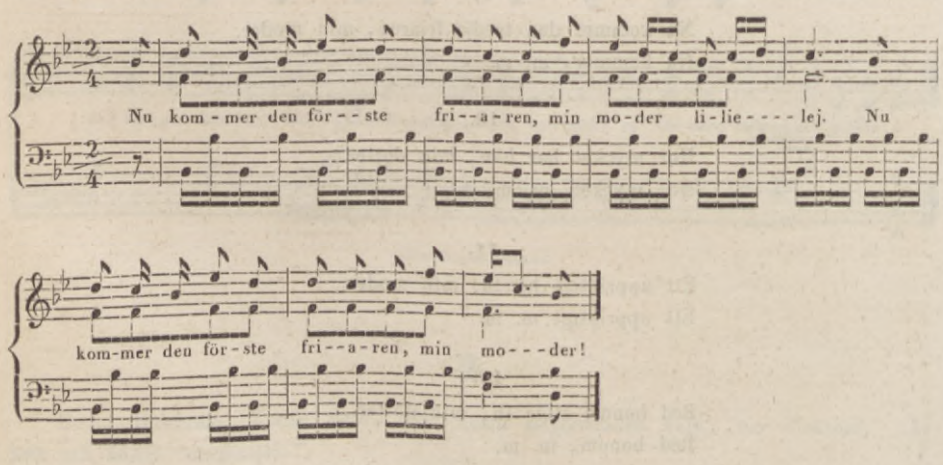

4.

Orsa Socken af Skattungbyn af Österdalarna. — En tillförene allmängjord upptecknig af visan har befunnits vara till språket mindre riktig. Nedanstående är gjord i Skattungbyn af Säve. Melodien deremot är densamma, som Utg. tillförene allmängjort.

Kristallen dänn fina,
Summ solä månd' stjina,
Summ stärnurna blanka [1]) i stjin;
Ig uet [2]) av en' [3]) flicka,
Rätt ärlig åg kärlig,
Ajt i issu'-jan [4]) bim [5]).
Ack umm ui kum til älskogs, Blåmma!
Umm du uäri uännen männ! [6])
Åg allrakärästan maj! [7])
Färr räda, räda rosur, färrdjillande gullskrin.

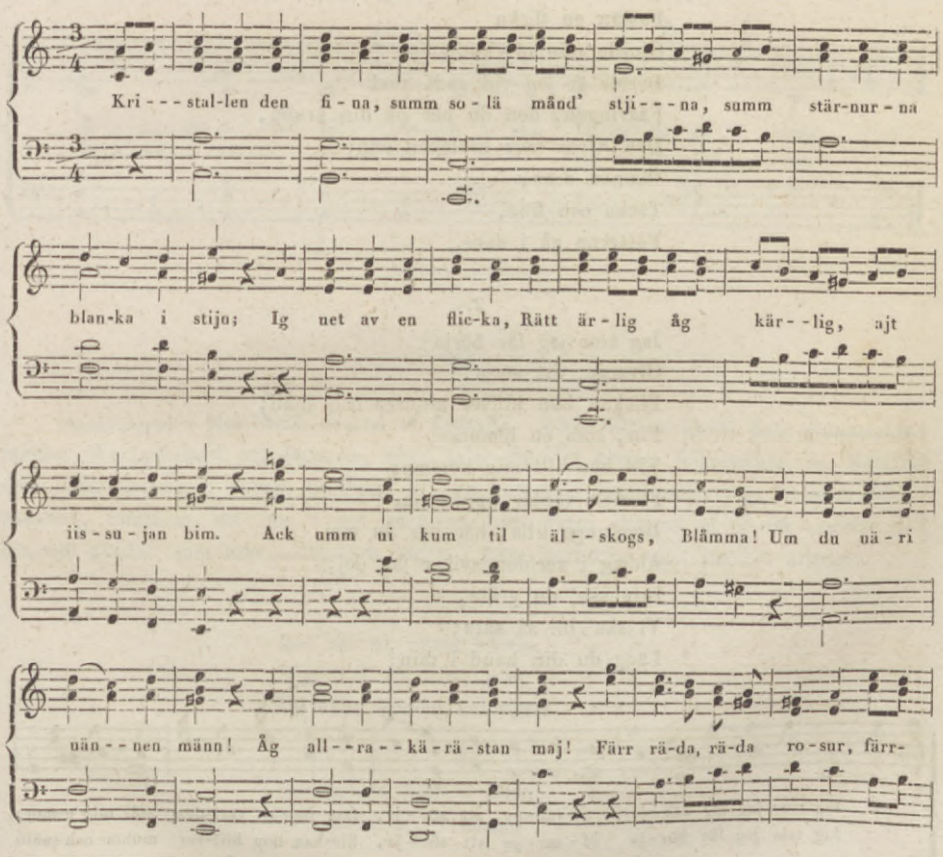

[1]) Adjectiv. [2]) märk att *v* framför vocal uttalas som *u* eller närmast som Engelskt *u*, hvarföre jag skrifver *uet*, som uttalas i *en* stafvelse. [3]) Borde varit *ena*. [4]) = denna-här. [5]) Dat. eller abl. [6]) Masc. [7]) Fem.

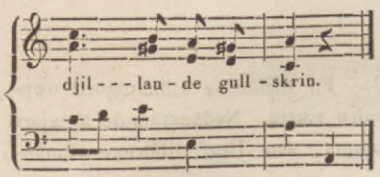

5.

Westmanland och Dalarna.

1.

Jag tror jag får börja
Öfverge, att sörja,
Fast hela verlden står mig emot;
Fastän en flicka
Gjorde min olycka,
Derför är jag vid godt mod.
Fägringen, den du bär på din kropp,
Den lifvar hela kärleken opp;
Ögonen dina,
Täcka och fina,
Fötterna gå i dans.

2.

Jag tror jag får börja
Öfverge, att sörja,
Flickan hon blifver munter och snäll;
Fin, som en blomma,
Vill hon till mig komma;
Flickan väntar uppå mig.
Hjertunge lilla! här har du mej,
Aldrig i verlden sviker jag dej;
Inte ska' du gråta,
Vi ska' bli så såta;
Lägg du din hand i min!

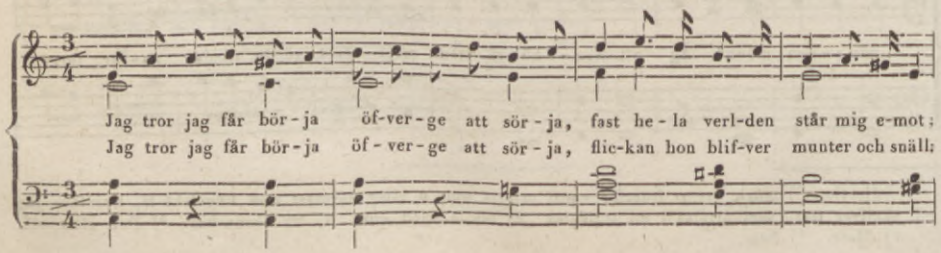

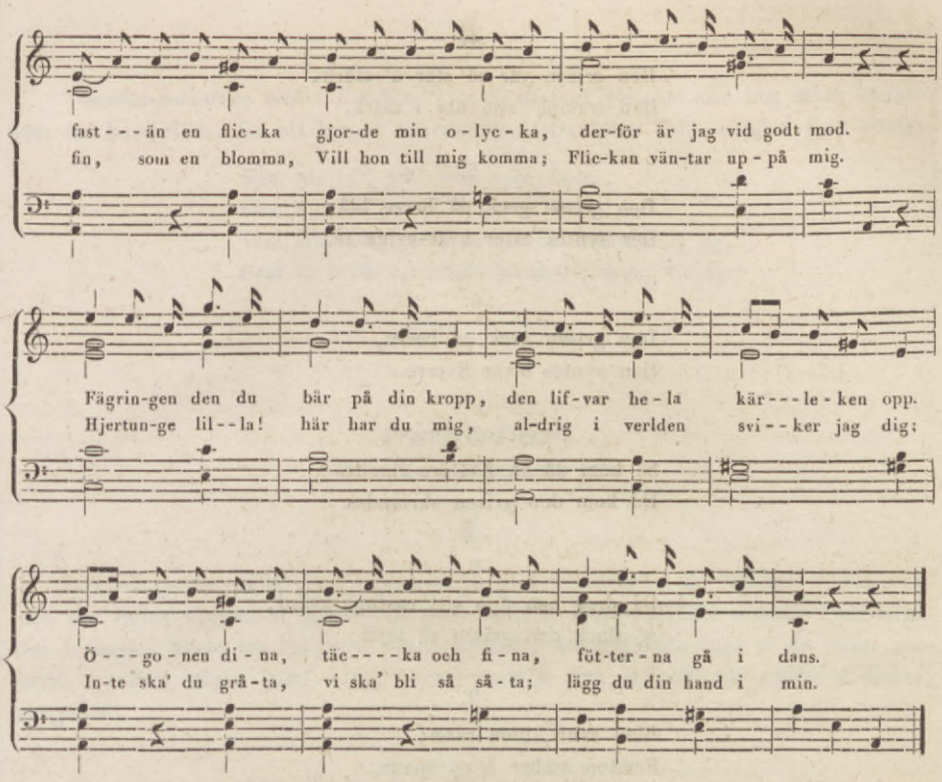

6.

Upptecknad i Norrberke socken af Dalarna. Visan tillhör likväl hela gränstrakten mellan Westmanland och Dalarna, samt talar det der gängse folkspråket. — Rörande dess ålder kunna vi endast upplysa, att en gumma i Norrberke, som är öfver 90 år gammal, förmäler, att hon i sin barndom hört visan sjungas af en *då* ungefär lika gammal gubbe, som sagt, att visan redan i hans barndom varit mycket allmän.

1.

Det var en fattig bonde,
Söm had' en liten gris;
De källa hönöm kolorigris.

2.

Den grisen had' e' hufvä,
Var lagöm te' e' stuga.

3.

Den grisen had' en kröpp,
Söm syntes öfver körketöpp.

4.

Den grisen var så stor å' stärk,
Han trampa' stia ner i märk.

5.

Den grisen geck på berre blå,
Der syntes ätter hvar-eviga tå.

6.

Den grisen geck på berre,
Han syntes öfver Sverre.

7.

Så kom dä en Ryttare riandes
Då kom den grisen skriandes.

8.

Då drog han öpp sitt rostuga svärd,
Å' stack den grisen så ihjel.

9.

Blon rann, blon rann;
Femton ämbar å en spann.

10.

Å kötte sätta dom ner i tinur å' kar,
Ändå var ä' mer utaf grisen qvär.

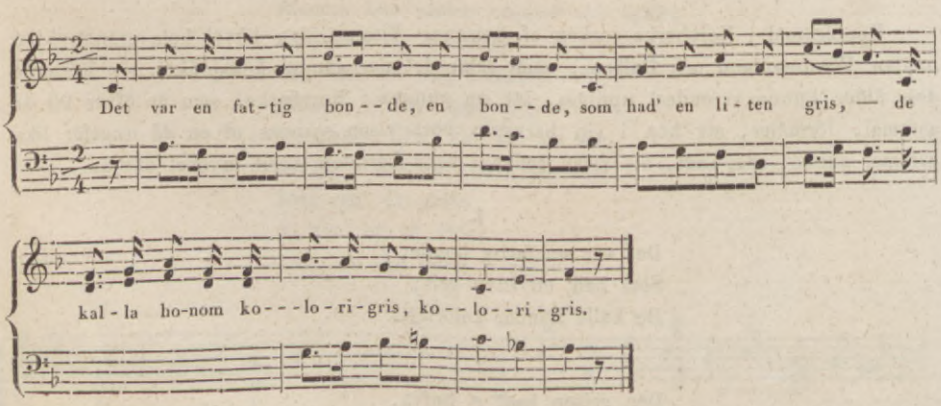

7.

"Gambel-gossarnes visa i Elfdalen." — Utgifvaren besitter icke nog säker kännedom om Dalspråket, för att kunna ansvara för stafningens fulla enlighet med uttalet.

Fåm vir int' gift' wos uppi Åsum,
Fåm vir föll awt i Väsa.
Wir fåm föll :,: några gambel-kullor, vir åg,
Fast vir ärom :,: några gambel-gossar, vir åg.

Folklekar.

(Norra Dalsland).

1.

De deltagande ställa sig i tvenne rader mot hvarandra. De lekande i hvarje rad (den ena raden utgöres af gossar och den andra af flickor) hålla hvarandra i händerna. Den främste i karlraden begynner leken sålunda, att han, efterföljd af de öfrige gossarne, vandrar några hvarf kring golfvet framför den stillastående raden af flickor, sjungande:

1.

Före går jag med ungkarlar mina;
Efter kommer du med jungfrurna dina.
Lyster eder dansa, kära vänner våra!
Aldra bäst vi dansa, så helsa vi god' dagen.

Härefter intaga gossarna deras förra plats framför flickorna, sedan de bugat sig för dem o. s. v., efter innehållet af hvarje vers.

Flickorna svara, under det de, anförda af den främsta, så väl vid slutet af nästföljande, som vid de öfriga verserna, hvilka de sjunga, göra samma rörelser, som gossarna:

2.

Före gick du med ungkarlar dina;
Efter kommer jag med jungfrurna mina.
Lyster eder dansa, kära vänner våra!
Aldra bäst vi dansa, så helsa vi god' dagen.

3.

Gossarne: Före går jag med ungkarlar mina;
Efter kommer du med jungfrurna dina.
Lyster eder dansa, kära vänner våra!
Aldra bäst vi dansa, så famnta' vi hvarandra :,:

4.

Flickorne: Före gick du med ungkarlar dina;
Efter kommer jag med jungfrurna mina.
Lyster eder dansa, kära vänner våra!
Aldra bäst vi dansa, så famnta' vi hvarandra :,:

5.

Gossarne: Före går jag med ungkarlar mina;
Efter kommer du med jungfrurna dina.
Lyster eder dansa, kära vänner våra!
Aldra bäst vi dansa, så kyssa vi hvarandra:

6.

Flickorne: Före gick du med ungkarlar dina;
Efter kommer jag med jungfrurna mina.
Lyster eder dansa, kära vänner våra!
Aldra bäst vi dansa, så kyssa vi hvarandra :,:

7.

Gossarne: Före går jag med ungkarlar mina;
Efter kommer du med jungfrurna dina.
Lyster eder dansa, kära vänner våra!
Aldra bäst vi dansa, lösa vi på skospännena :,:

8.

Flickorne: Före gick du med ungkarlar dina;
Efter kommer jag med jungfrurna mina.
Lyster eder dansa, kära vänner våra!
Aldra bäst vi dansa, löser vi på skospännena :,:

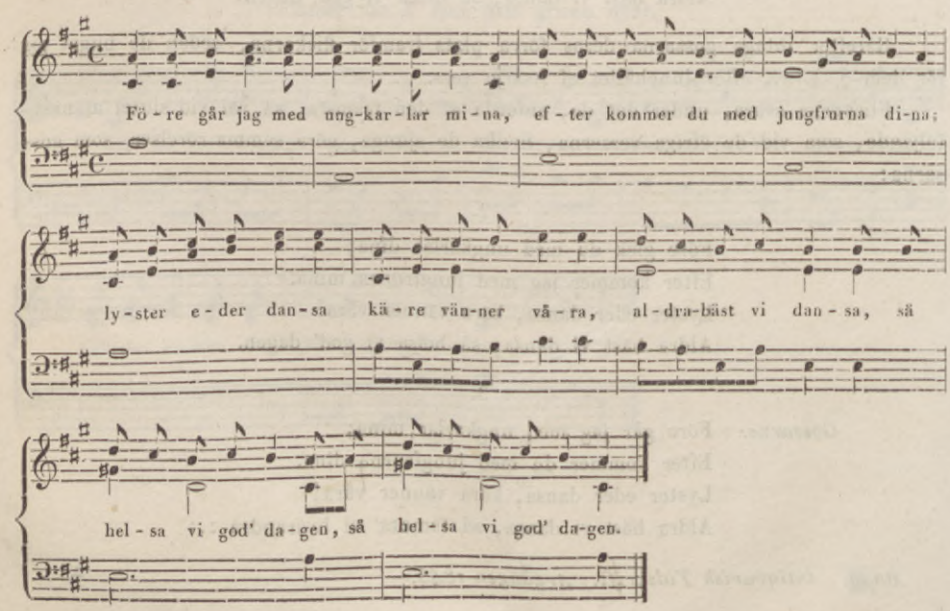

Gossarna ställa sig härefter så, att den främste bland dem kommer midt emot den nedersta i flickraden, hvilken flicka han uppbjuder. — Hållande hvarandra i händerna, och, utan att lemna sin plats, hoppa nu de två mot hvarandra under sång:

9.

I Skåne har jag varit,
Der har jag lärt att plocka,
Plocka rosor och liljor blå.
Så ska' vi låta (sjunga) i allan dag,
För rosor och violer.

När sången slutat, lemna de två hvarandra, och gossen uppbjuder den närmast henne stående flickan, samt den andra gossen i ordningen på karlraden den förstnämnda flickan; och förfares så, par efter par, allt under ofvanstående sång. På detta sätt förflyttar sig karlraden småningom uppföre, så att, då den sista bland dem dansat med den främsta bland flickorna, leken slutas.

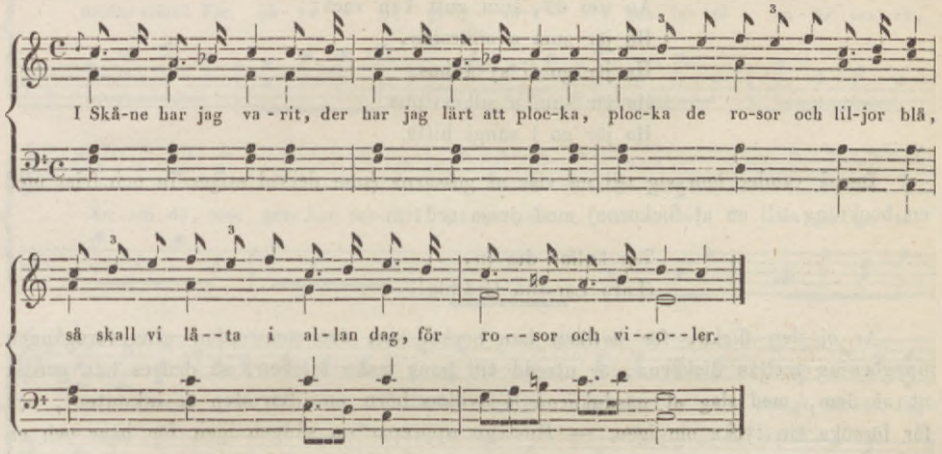

2.

Gymbur Laiken.

(Gottland. Upptecknad 1844 af Carl Säve. Leken tillhör äfven norra Dalsland, der den kallas: *Fria på narri;* dock med flere skiljaktigheter. — Anmärkningsvärdt är, att en Vallvisa i Dalarna har några ställen ur denna lek).

En äldre qvinna, som för tillfället betraktas som moder till flickorna (*gymbrar* = tackor), sjunger, sedan gossarna utgått i ett annat rum:

Haddi ja mi än fulltrogen vän,
Sum kundi födä a gymbur för mi
Um vinturen till summaren igen;
U gymbrar har ja,

Badi storä u sma,
Män ingen har ja,
Sum grasi kan sla
Um summaren till vinturen igen!

Hon öppnar dörren och sjunger ut till gossarna:

Kumb in, kumb in!
Kär' sunen min!
Ain fästemö ja givur!

Alla gossarna svara, hvar för sig på en gång:

Ja takkur, takkur, modur mäin!
För gåvu J mi givur!

Hon återtager:

Ja kan inti annä svarä,
Än um dä, sum gutt kan varä:
Ha jär sum a silkesrös,
Ha jär go ti syvä hos,
Ha jär sum a silkesvippä,
Ha jär go i sängi hittä.

Derpå vänder hon sig till en viss af gossarna (som dervid stiger in och friar med en bockning till en af flickorna) med dessa ord:

Jag kallar dig in,
(Lars Larsson Grädda!)

Är ej den flicka, för hvilken han bockar sig, den som redan efter föregången uppgörning mellan flickorna, är utsedd till hans maka i leken, så drifves han genast ut af dem, med slag af näsdukarna (i hvilkas hörn en liten sten är inknuten), och får försöka sin lycka om igen. — Hustrun upprepar nu sången igen för hvar och en gosse, tills alla äro inkallade och träffat den rätta flickan.

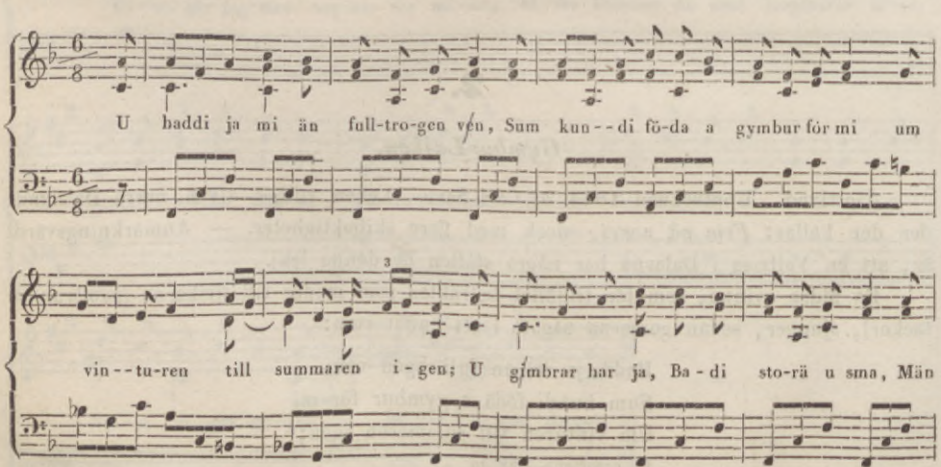

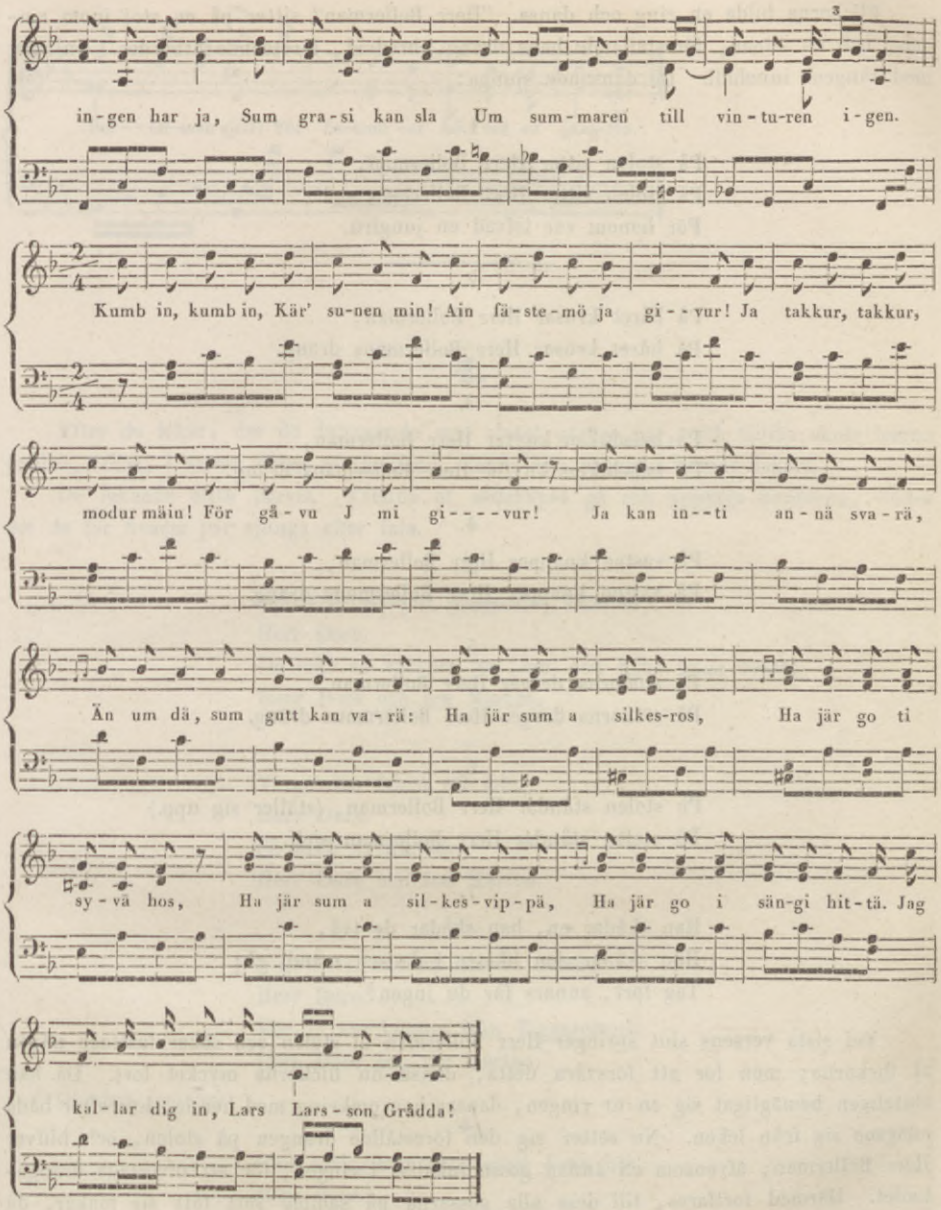

3.

(Enligt hvad hittills bekant är, endast bruklig i Dalsland. Kallas der *Herr Bollerman*. N:o 27, hos Arwidsson, *Åldermansleken*, kan väl anses såsom en mycket ny förvrängning af denna lek).

Flickorna bilda en ring och dansa. "Herr Bollerman" sitter på en stol inom ringen, och en annan, föreställande hans dräng, bredvid, företeende åtbörder i enlighet med sångens innehåll. De dansande sjunga:

1.

På stolen sitter Herr Bollerman,
På stolen sitter Herr Bollerman sjelf;
För honom var lofvad en jungfru.

2.

På håret krusar Herr Bollerman,
På håret krusar Herr Bollermans dräng.

3.

På halsduken knyter Herr Bollerman,
På halsduken knyter Herr Bollermans dräng.

4.

På västen knäpper Herr Bollerman,
På västen knäpper Herr Bollermans dräng.

5.

På stöflorna drager Herr Bollerman,
På stöflorna drager Herr Bollermans dräng.

6.

På stolen ståndar Herr Bollerman, (ställer sig upp.)
På stolen ståndar Herr Bollerman sjelf.

7.

Han skådar en, han skådar de två,
Han skådar den likaste i dansen månd' gå;
Tag fort, annars får du ingen!

Vid sista versens slut springer Herr Bollerman af stolen och söker fasttaga någon af flickorna; men för att försvåra detta, dansa nu flickorna mycket fort. Då han sluteligen bemägtigat sig en ur ringen, dansar han omkring med henne, hvarefter båda aflägsna sig från leken. Nu sätter sig den föreställde drängen på stolen, och blifver Herr Bollerman; äfvensom en annan gosse inkallas i ringen, för att öfvertaga drängakallet. Härmed fortfares, till dess alla gossarna på samma sätt fått sig makar, då panter affordras.

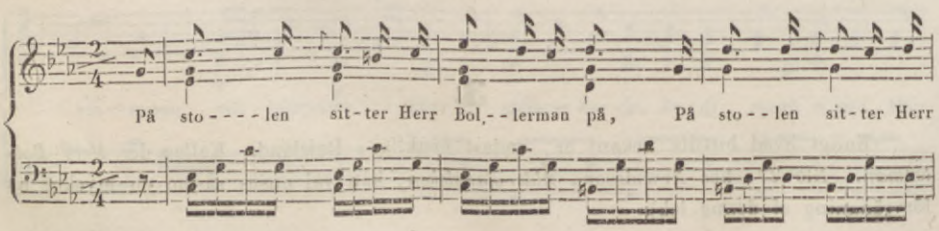

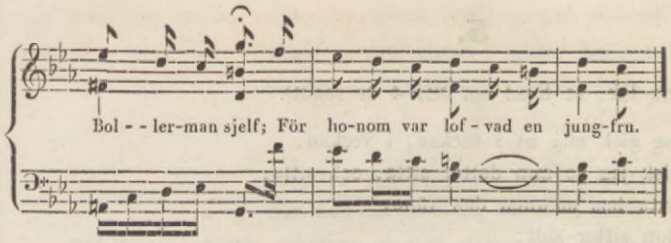

4.

Efter de lekar, der de deltagande mot slutet utgöra par, och tillika skola lemna panter, lekes, i större delen af Dalsland, denna och följande tvenne lekar).

De lekande sitta parvis. Tvenne af sällskapet gå och upptaga panterna, under det de för hvarje par sjunga eller tala.

1.

Det kom ett par gångande, lekande,
Herr Dore.
De leka så vackert för (Jon) och hans unga brud;
Herr Dore och fru Märtha.

2.

Vi ge den leken ett öde,
Herr Dore.
Så skall vi framföre
Herr Dore och fru Märtha.

3.

J ge'n väl oss en halfver mark,
Herr Dore!
För vi äro komne från Tiggaremark
Herr Dore och fru Märtha.

(Panten lemnas).

4.

Stor tack, stor tack skall J nu ha',
Herr Dore!
För all den gåfva, J mig gaf,
Herr Dore och fru Märtha.

5.

En annan gång jag kommer igen,
Herr Dore,
Skall femton vaggor ha' sin gång,
Herr Dore och fru Märtha.

5.

(Dalsland. Om denna lek, se hvad om N:o 4 är sagdt).

Jag gick mig ut i veckan, i veckan,
Fick jag se min dotter sitta, och sitta,
Sitta hos mannen den väne;
Hon sitter sidt,
Hon spinner hvitt;
Och silke drar hon hem till sitt.
Så väl kan hon silket nysta,
Som du kan henne kyssa.

Hvilket han nu antingen skall efterkomma, eller ock ge pant.

6.

(Dalsland. Af samma slag, som föregående).

1.

Jag gaf min dotter hemmagift:
Linne, lakan och sänge-klä'r,
Kistor och skrin, rödan guldband,
Kopparkittel och bryggepann',
Och hundra daler i pengar.

(Panten lemnas).

2.

Det var en dugtig måg jag fick!
Han har, han får,
Han skull' ha' min dotter i år.

(Eller):

3.

Det var en dålig måg jag fick,
Intet har'n, intet får'n,
Ja skall ta min dotter i-frå'n.

7.

(Nerike och Dalsland. — Otvifvelagtigt en af de mest intagande Svenska folklekar).

Ringdans. En flicka sitter på en stol inom ringen. Hon har ett kläde i handen, och hon sörjer. De dansande sjunga:

1.

1.

Jungfrun hon sitter i gräset det gröna,
Suckar och sörjer sin hjertelig kära.

2.

Jungfrun står upp och ser sig omsider,
Får hon se kärestan uti grön lider.

Vid dessa ord står jungfrun upp af stolen och sjunger, vändande sig till en gosse i ringen:

3.

Räck mig din hand, min hjertelig kära!
Dig vill jag gifva min tro och min ära.

4.

Gossen: Gud signe dig, så vackert du qväder!
Du skall få krona och krans och brudkläder.

De två dansa inom ringen.

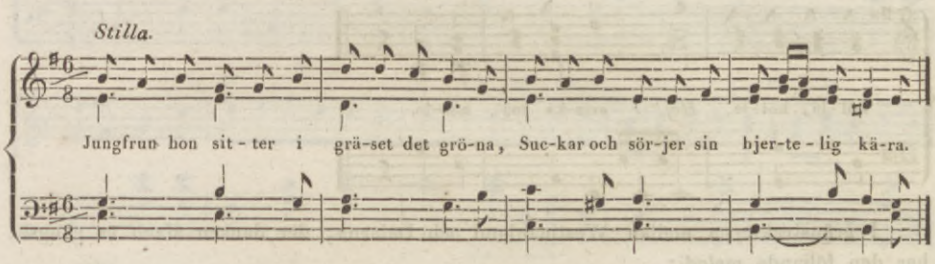

Folkdansar.

1.

Kulldansen.

(Uppteckningen är från Leksand i Dalarne).

Sällskapet bildar par. Alla paren sluta sig i en stor ring, och dansa så, under det att första vändningen (reprisen) sjunges. Vid dess slut "släpper ringen." Hvarje gosse vänder sig mot sin flicka, och under det att nu andra vändningen sjunges, hoppa de två i hvarje par (gosse och flicka) *jemnfota* mot hvarandra, till dess ordet *hej* sjunges, då alla klappa händerna och svänga omkring på klackarna. När härefter första vändningen omsjunges, tager man åter i ring, dock först sedan gossen tagit ett steg till venster och flickan ett till höger, så att den förre får en annan kulla och den sednare en annan gosse. Dansen fortsättes, till dess alla komma till sina första rum igen.

Å bäll int' du, så bäll föll jä,
Så bäll jä svinka *) mä köllo;
Kölla, kölla, kölla, kölla, kölla, kölla :,:
Hej! svinka mä' köllo.

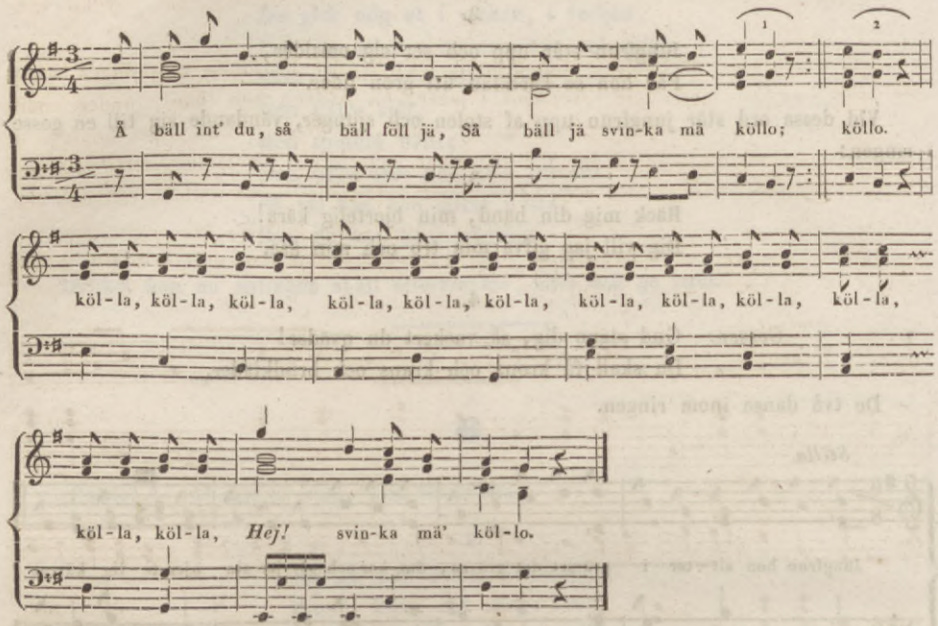

I gränstrakterna mellan Westmanland och Dalarna, der dansen äfven är gängse, har den följande melodi:

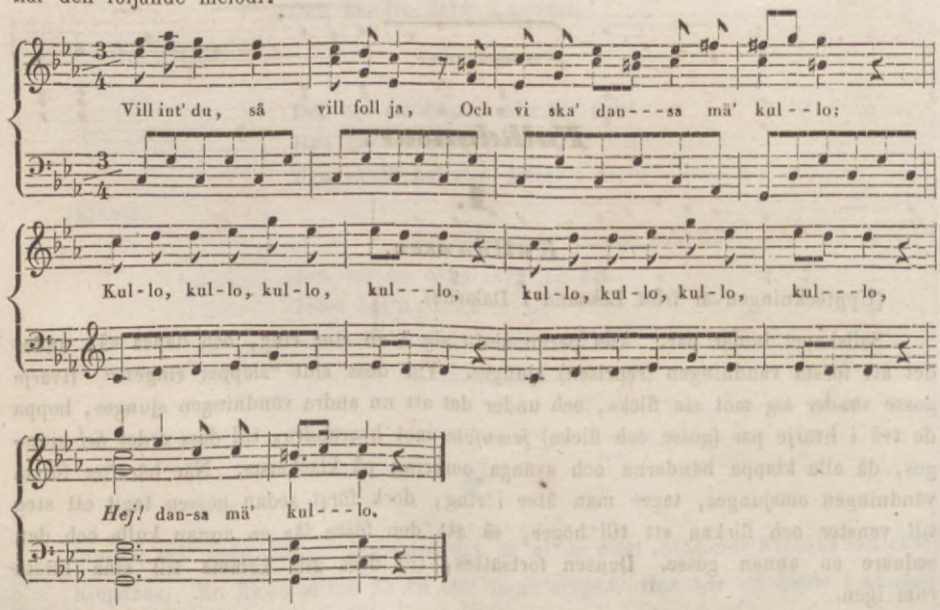

*) *Svinka* = svinga, svänga om.

2.

Krokdansen.

(Känd på åtskilliga orter i landet, men under många förändringar, hvilka vanligen mest framstå i dansens sednare del).

Sällskapet sitter på stolar, utan ordning. Under det att första vändningen spelas eller sjunges, framdansar en till någon i laget, för hvilken han (hon), under andra vändningens två första takter, tvenne gånger bugar sig (niger). Under det följande af vändningen framdansar han (hon) till en annan och förfar på samma sätt. Härmed fortfares sålunda till dess hela samlingen blifvit uppbjuden, samt ställd i en rad, som nu först fattar hvarandras händer. Spelandet eller sången fortfar, och raden invecklar och utvecklar sig medelst margfalldiga rörelser, som bestämmas af de två ledare, hvilka befinna sig på radens båda ändar.

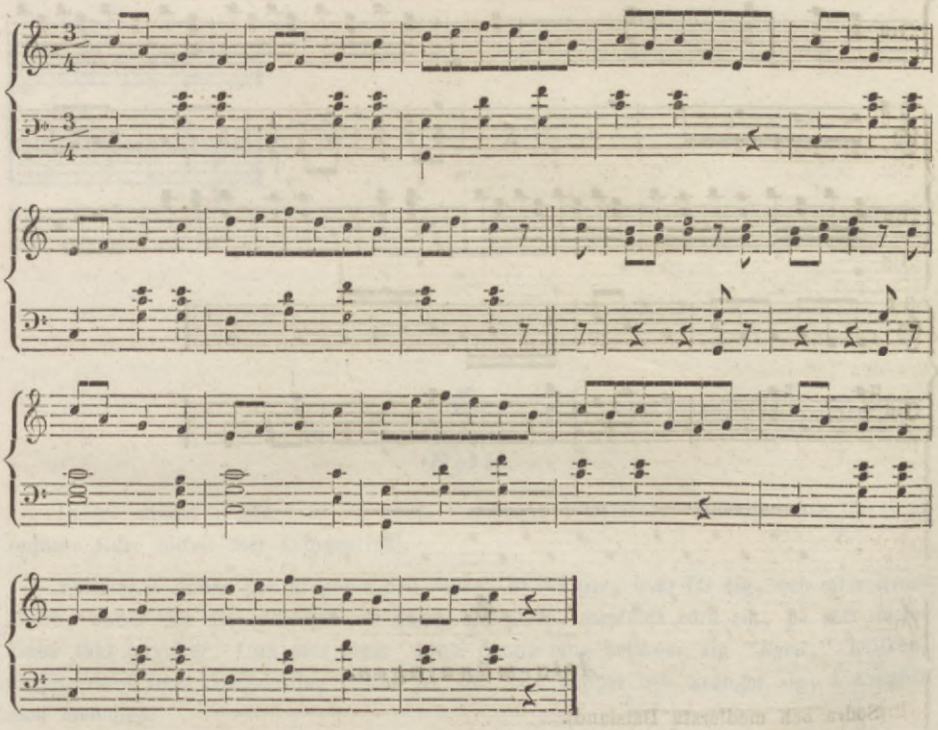

3.

Nystdansen.

(Känd i Westmanland, Dalarna o. s. v.).

Sällskapet, som är indeladt i par, bildar en stor enkel ring, hvilken rör sig i dans, under det att melodiens första vändning (repris) spelas). Nu vrida sig, vid an-

dra vändningens början, de två i hvarje par emot hvarandra, och, i enlighet med melodiens takt, pekar med ett finger å båda händerna, hvar och en i paren, först på sin make och sedan på sig sjelf, hvarefter, under vändningens sista takter, hvar och en hastigt svänger sig omkring. Till dansens fortsättande tager man derefter åter i ring.

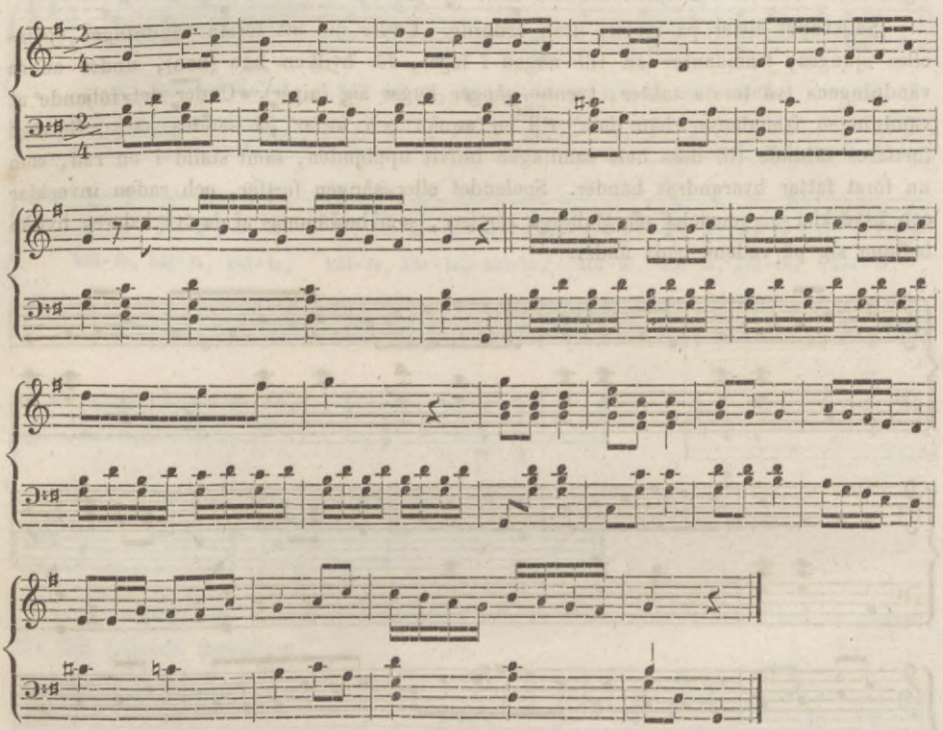

4.

Åtta-männingen.

(Södra och medlersta Dalsland).

De dansande utgöra fyra par. Hvarje par intager hvar sitt af rummets hörn. Två af de hvarannan motstående paren, det vill säga de, hvilka, i rak sträckning närmande sig hvarandra, kunna mötas midt på golfvet, framdansa derefter, tills de å nyssnämnde ställe sammanstöta, der de båda paren hastigt svänga om i en ringdans. Paren fortsätta derefter framdansningen till dess de intagit hvarandras platser. De andra två motstående paren, som härvid varit stillastående, fortsätta dansen, på sätt nämndt är.

Det vackra och mest framstående egna i dansen är den ständigt tillvexande, nästan otroliga, hastighet, hvarmed den utföres.

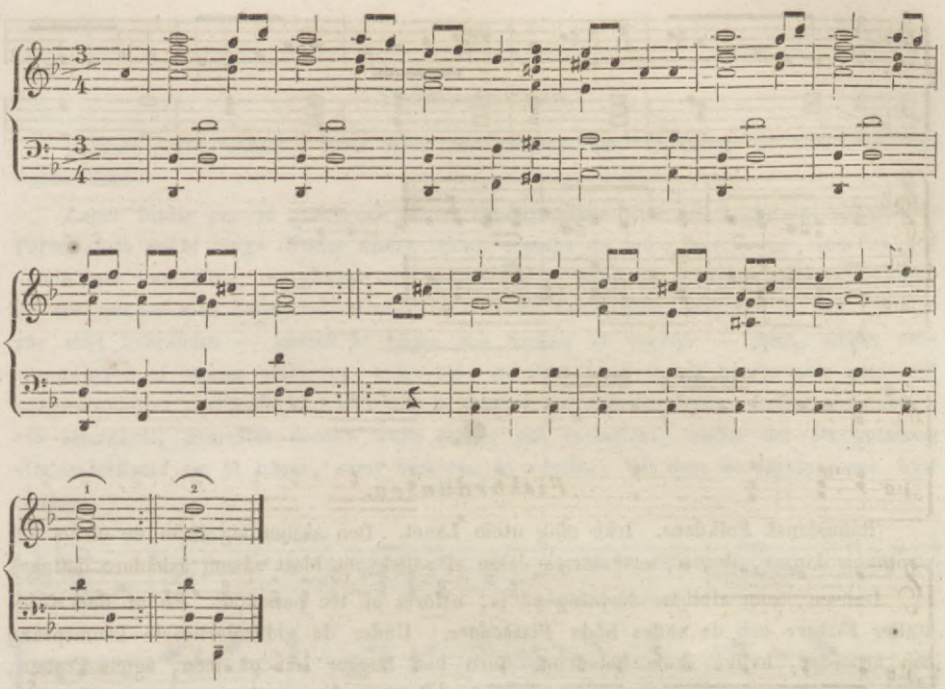

5.

Byril.

(Känd endast i några af de södra socknarna i Dalarna. Melodien har likväl på sednare tider blifvit mer kringspridd).

Sällskapet bildar par af gosse och flicka, hvilka par, hvar för sig, och efter hvarandra, under det att melodien en gång uppspelas, samfäldt röra sig, på sätt melodiens takt angifver, i en stor ring. Inuti denna ring befinner sig *"Byril,"* hvilken, medan de öfriga kringskrida, äfven på sitt sätt hoppar och svänger sig, i enlighet med melodien.

När melodien en gång är utspelad, "byta paren om," så att flickan i ett föregående par tager gossen i ett efterföljande, samt gossen i föregående paret flickan i samma efterföljande par. — Byril söker härvid, att bryta paren d. v. s., att utur ett par anamma en flicka; och om detta lyckas honom, blifver en annan gosse i dans-sällskapet udda. Denne kallas nu *Byril,* och måste först fram till spelmannen, att buga sig för honom, hvarefter han intager den förre Byrils plats inom kretsen, som åter börjar, efter den ånyo uppstämda melodien, röra sig i dans. Äfven flickor kunna vara Byrilar. Dessa måste vackert niga för spelmannen, och bryta paren medelst gosse-grepp.

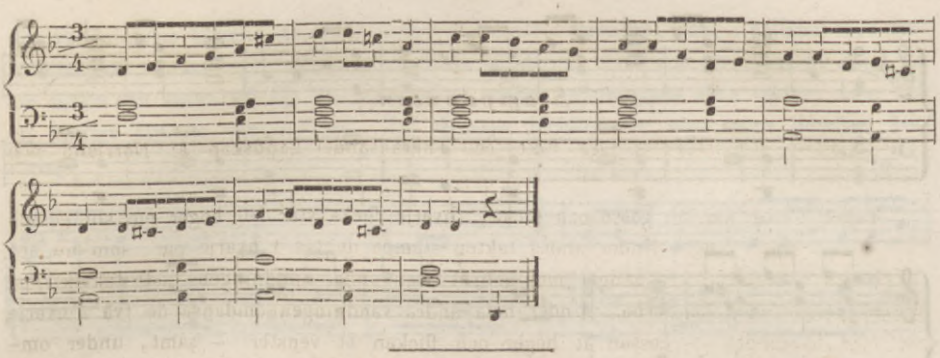

6.

Fiskardansen.

(Bohuslänsk Folkdans. Icke öflig utom Länet. Den skiljer sig ifrån de öfriga här upptagna dansar, deruti, att största delen af sällskapet blott såsom åskådare deltaga).

Dansen, som afbildar dörjning på is, utföres af tre personer. En af dem föreställer *Fiskare* och de andra båda *Fiskköpare*. Under de vidunderligaste krumsprång och åtbörder, hvilka skola beteckna, huru han hugger hål på isen, agnar kroken, rycker på dörjen och drar upp fisken, skrider Fiskaren, under det han tillika slår armarna och klagar öfver köld m. m. mot en af Fiskköparne, samt frågar honom hvad slags fisk han åstundar. Då denne besvarat frågan, erhåller han af den dansande Fiskaren en kindpust eller så kallad "munfisk;" men kan Fiskköparen undvika slaget, och i stället gifva Fiskaren ett sådant, måste denne försöka sin lycka emot den tredje i leken. Träffar åter slaget, måste den, som erhållit det, fram och dansa på sätt förr nämdt är.

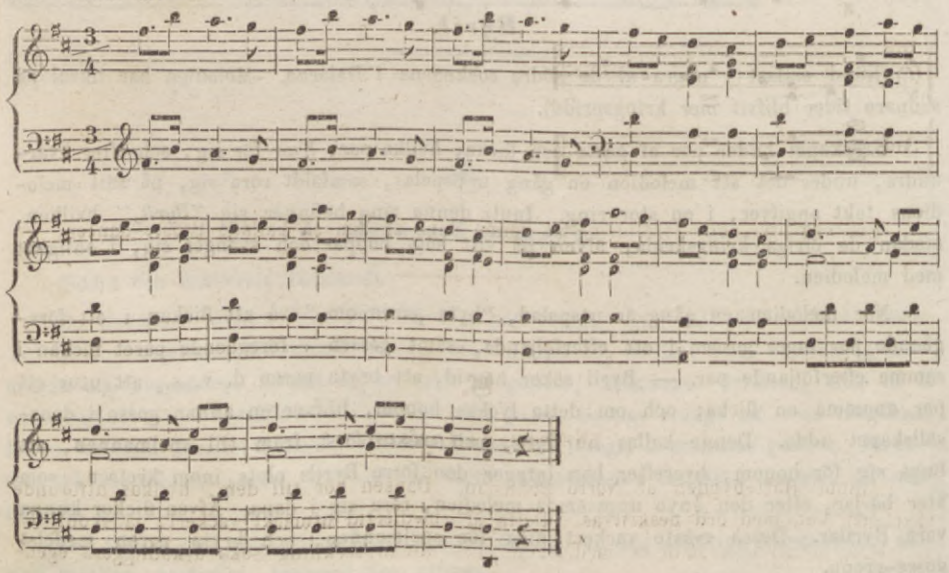

7.

Stampdansen.

(Allmän, åtminstone i Svea Rike och angränsande Landskap af Norrland och Götha Rike).

Laget bildar par af gosse och flicka, (hvarje flicka står till höger om sin gosse). Paren sluta enkel ring. Under andra takten stampa de två i hvarje par, som nu äro vända mot hvarandra, tre gånger mot golfvet, och under vändningens sista takt klappa de tre gånger med händerna. Under hela andra vändningen omdansa de två i hvarje par med hvarandra — gossen åt höger och flickan åt venster — samt, under omsjungningen af samma vändning, tvärt om. Härefter begifver sig hvarje pars gosse till närmaste högra parets flicka, som ock är honom till mötes. Denna förflyttning sker i ett ögonblick, hvarefter dansen ånyo börjar och fortsättes, under det att gossarna städse förflytta sig åt höger, samt flickorna åt venster, till dess de första paren åter träffas.

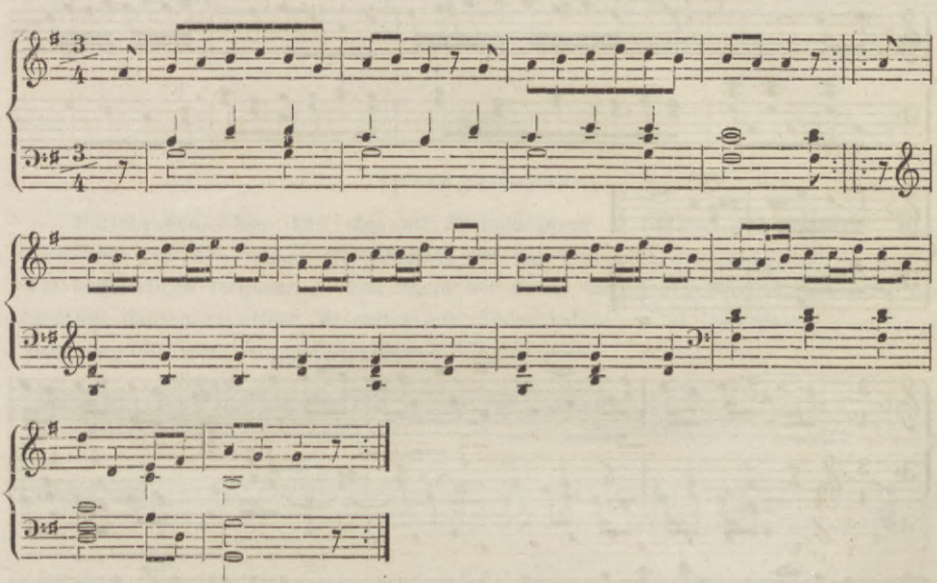

En föga afvikande förändring af denna dans är den så kallade Proste-dansen.

8.

Sexmansdansen.

Tillhör Håttebygden af Norra Bohuslän. Dansen hör till dem, hvilkas utförande svårligen kan med ord beskrifvas. Detta är emedlertid utmärkt vackert, ja skönt. — Vi skola måhända framdeles medelst en och annan teckning söka åskådliggöra egenheterna så väl i denna, som i några andra Svenska Folkdansar.

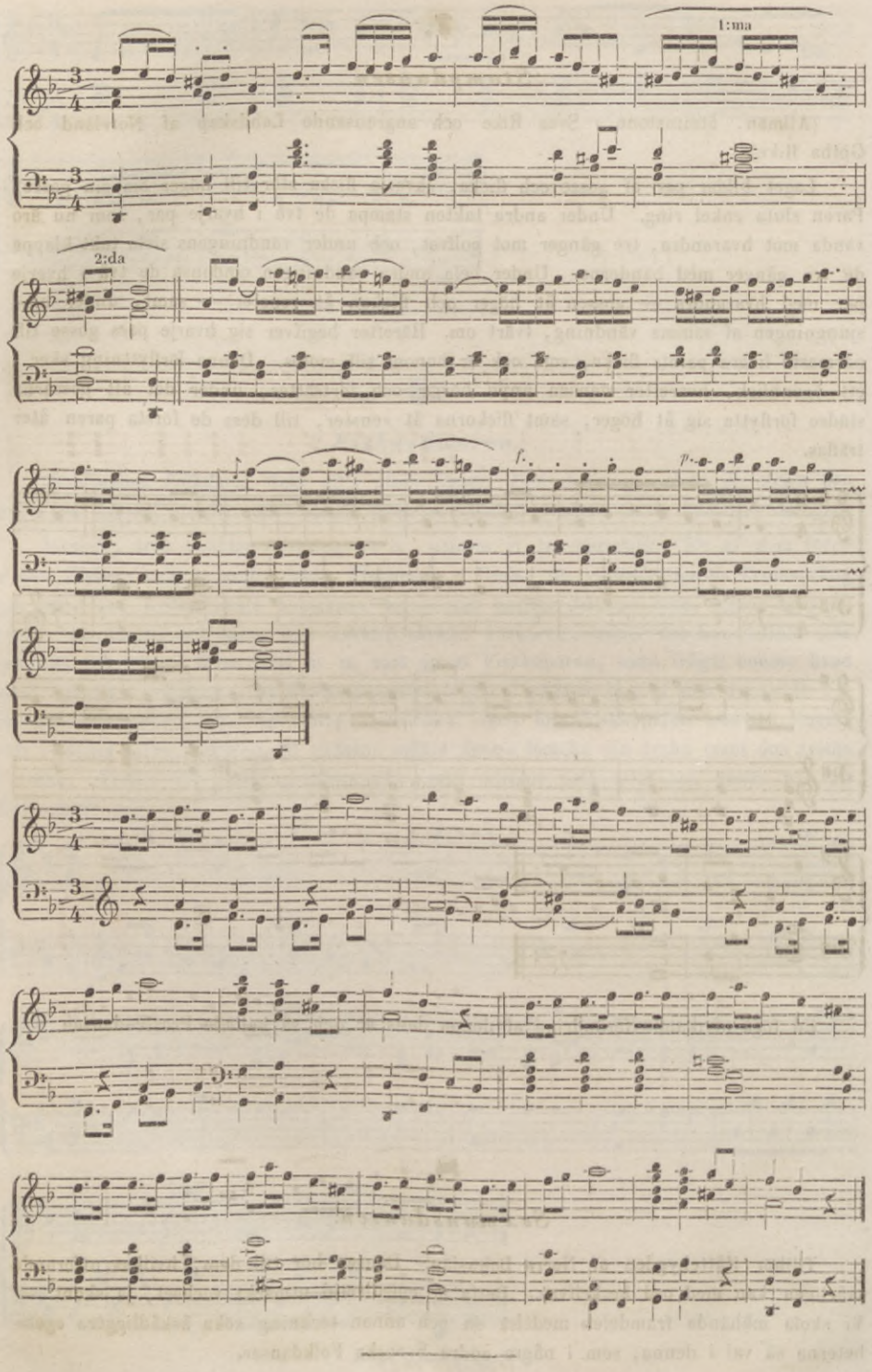
1:ma
2:da
f.
p.

9.

Hallingen.

Norra Bohuslän. Melodien är troligen från Norrige. Utförandet af denna dans kan lika litet som den föregående och efterföljande med ord åskådliggöras.

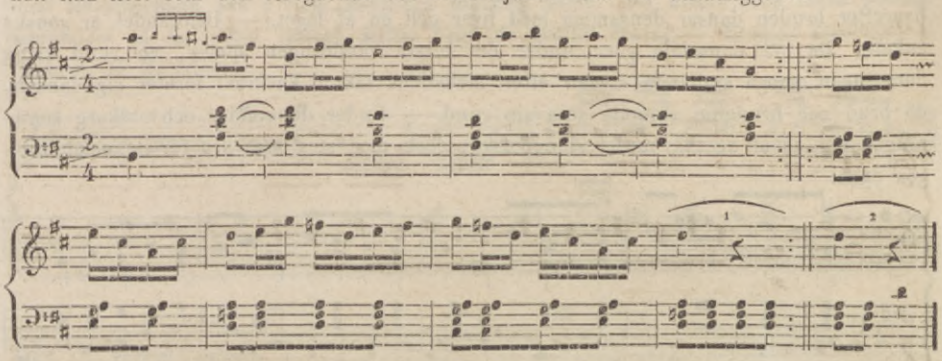

10.

Springedansen.

Håttebygden. Man kan säga att Springedansen är Håttens älsklingsdans. Han, såväl som ock den vackra Hätteflickan, rör sig deri med ett behag och en styrka, som ovillkorligen förtjusar. — Sitt namn har denna dans troligen deraf, att sedan den egentliga dansen är utförd, de deltagande, under ledning af en föredansare, göra längre utflygter, ofta från den ena lekeplatsen till den andra.

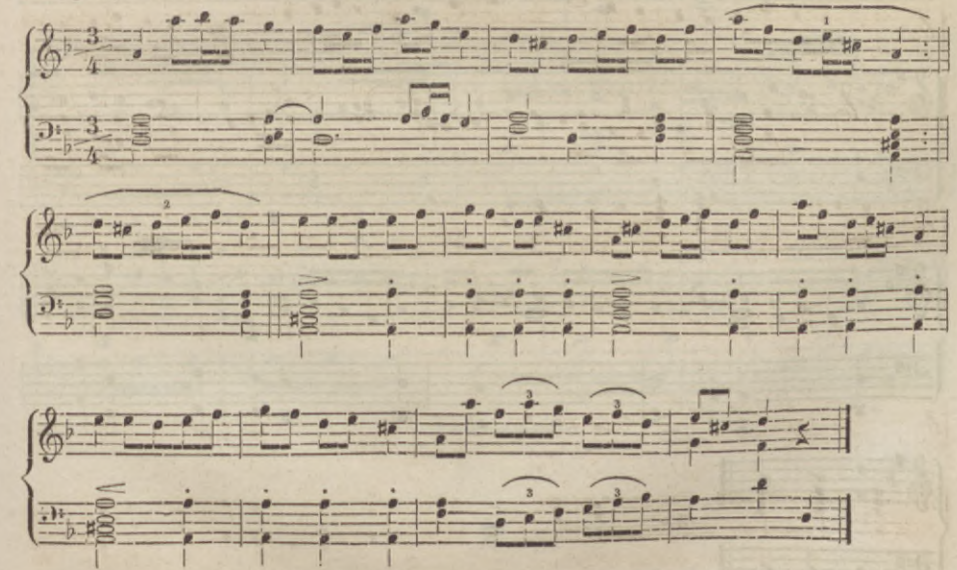

11.

Brudedansen.

Norra Bohuslän. — Med denna dans, som motsvaras af Höglorfven i Wingåker, öppnas Bröllopsdansen, först af brud och prest, samt derefter af brud och brudgum, hvarefter bruden dansar densamma med hvar och en af laget. — Utförandet är ganska enkelt. De två dansande göra under det första vändningen spelas, en rund kring dansstugan, noga ställande stegen efter melodiens takt. Vackrast företer sig dansen, då brud och brudgum sålunda göra sin rund. — Under den andra och raskare vändningen dansas af de två vanlig slängpolska; dock med steg som äro för Bohusländningen egna.

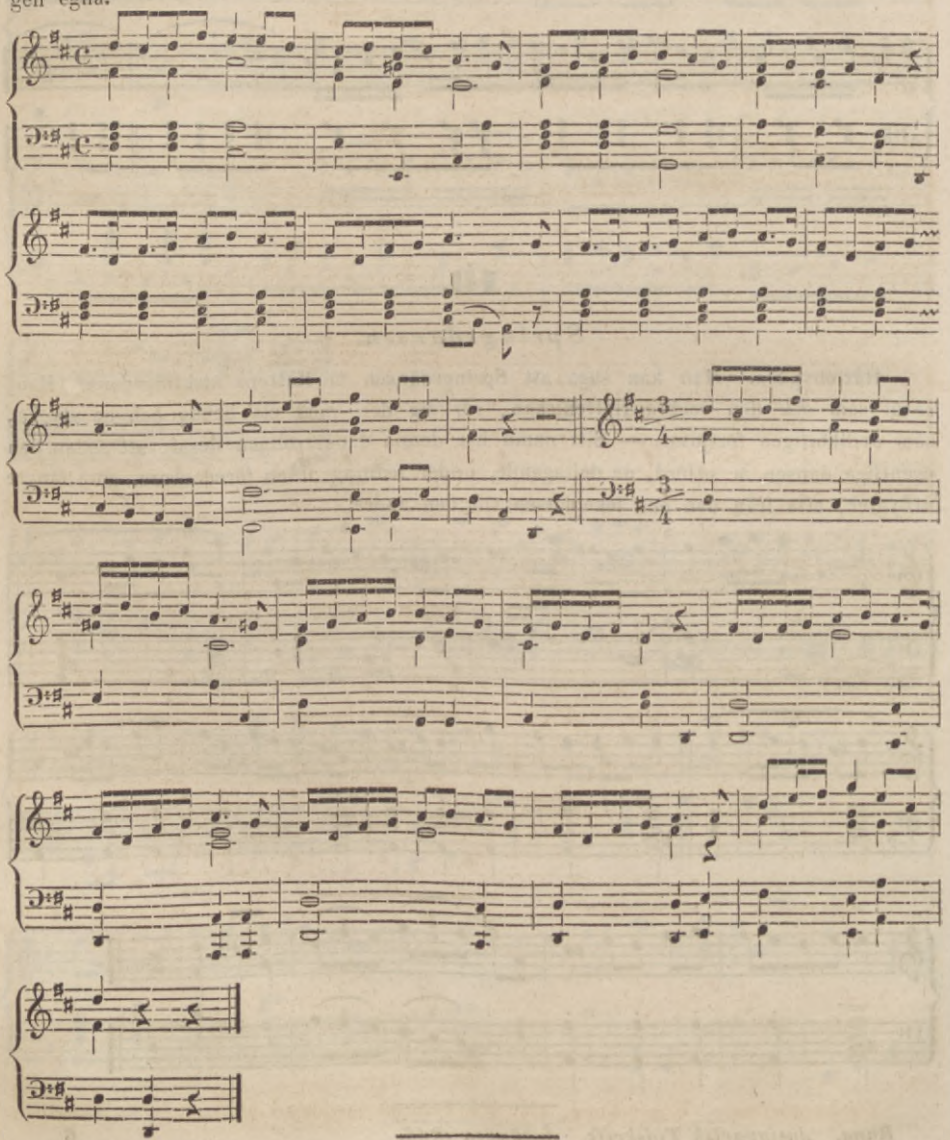

Slängdansar. (*Polskor*).

1.

"Håtte-polska" från norra Bohuslän. ("Håttebygden" = Högbygden). De så kallade Håttespelmän äro i hela Bohuslän mycket firade. De utföra sina raska polskor merändels på fiol, den Håtten kallar *Fela* (de gamles Fidla). — Benäget meddelad af Past. A. E. Holmberg.

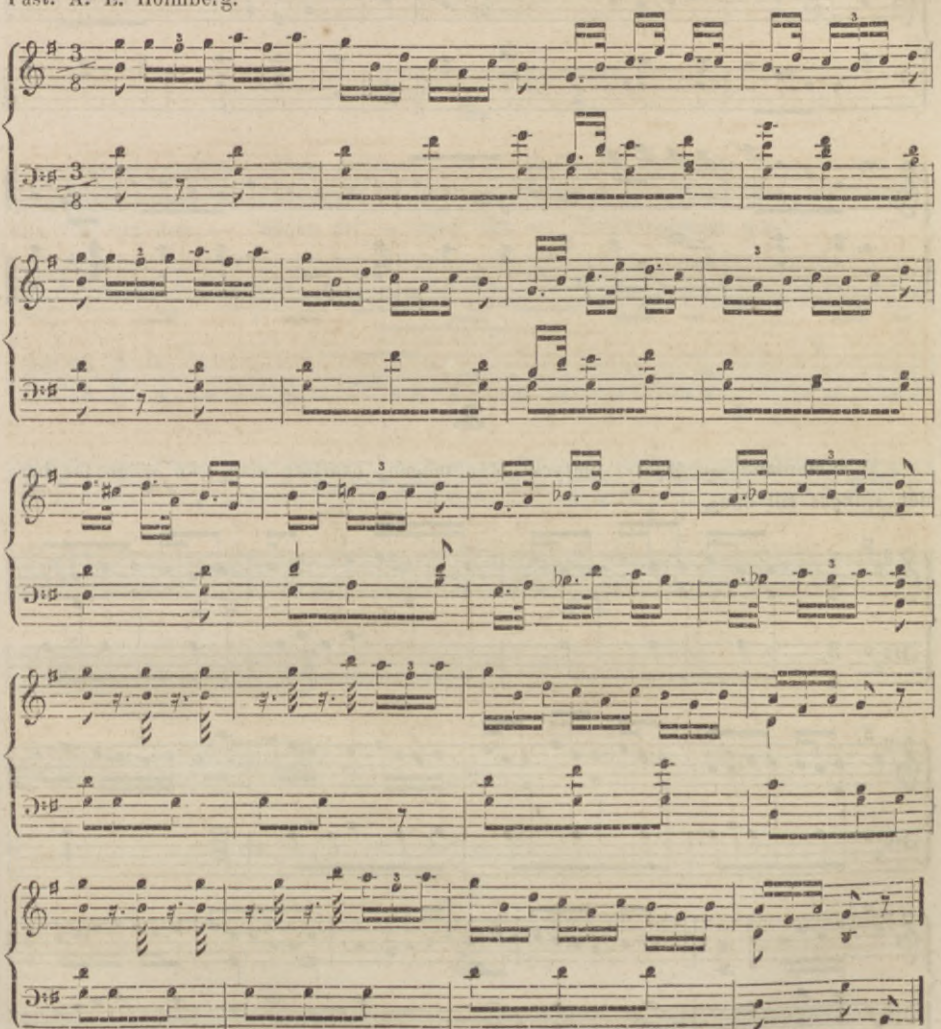

2.

Westmanland. — Uppteckned, satt och benäget meddelad af Dem. Rosa Wretman.

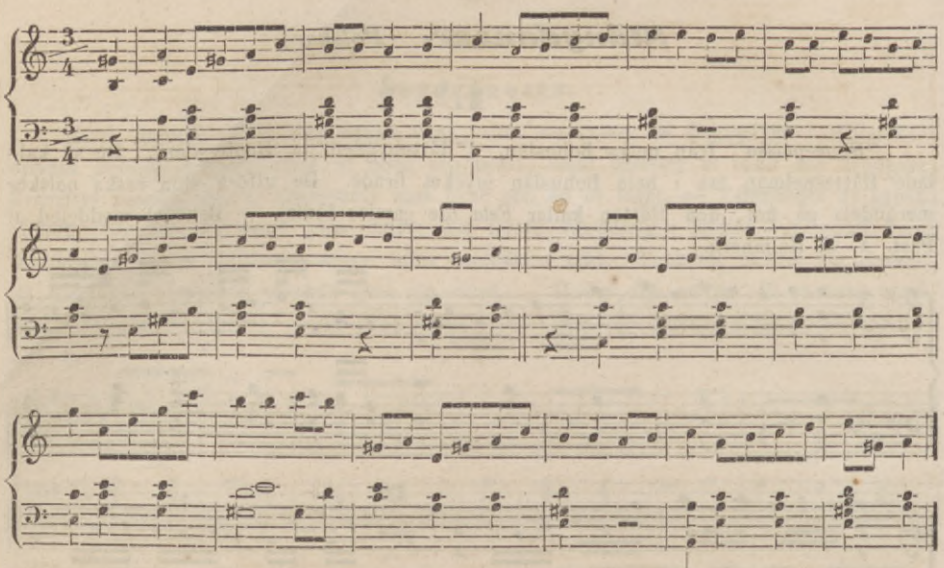

3.

Westmanland. — Mycket omtyckt af allmogen, hvarföre man icke sällan får höra den *sjungas* till dans.

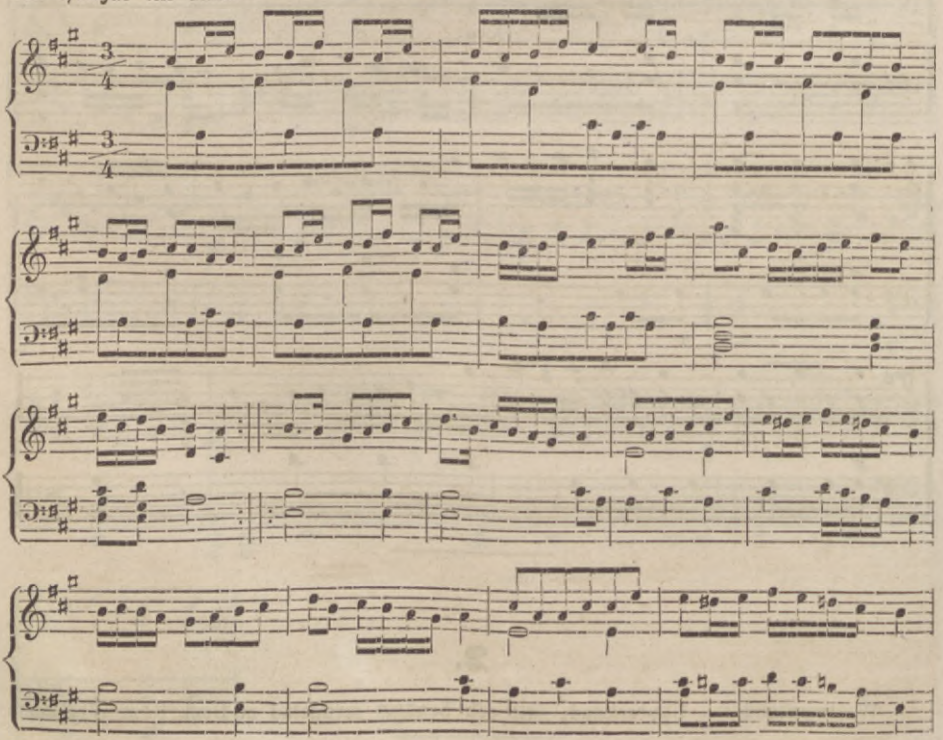

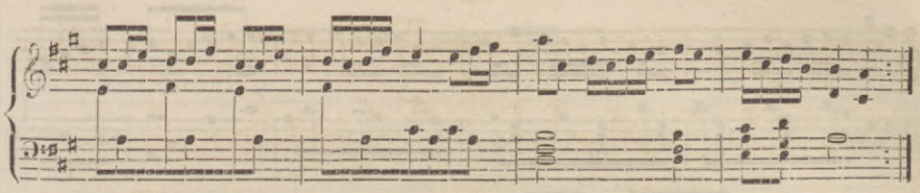

4.

"Neckens polska." Från Kalmare Län. — Enligt en urgammal, hos allmogen inrotad, tro, kunna de, som dansa denna Polska, dermed ej upphöra förr, än spelmannen rört vid dem. — "Sådan är" — heter det — "Necke-polskans magt."

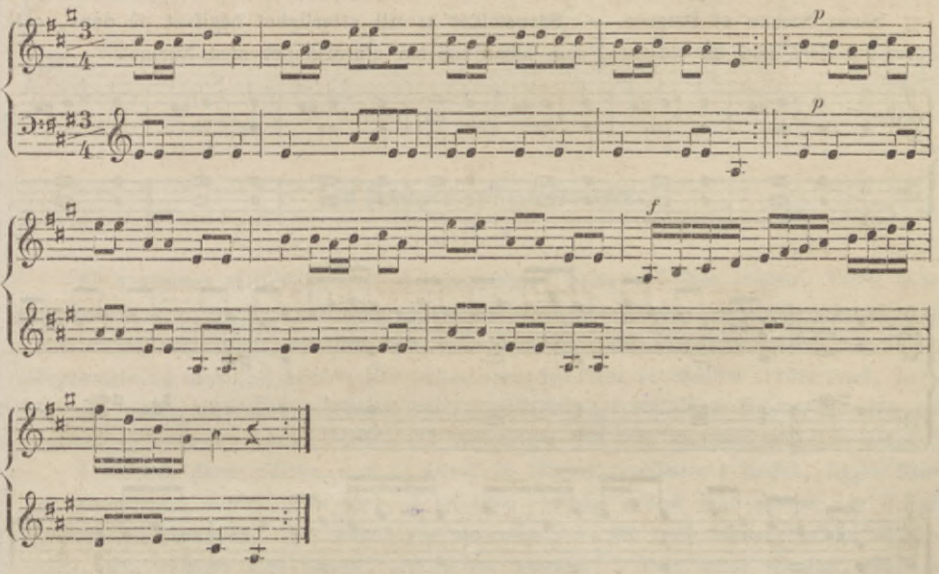

5.

Södra Dalarna. — Serdeles under andra vändningen får man icke sällan höra flickorna instämma med spelmannen.

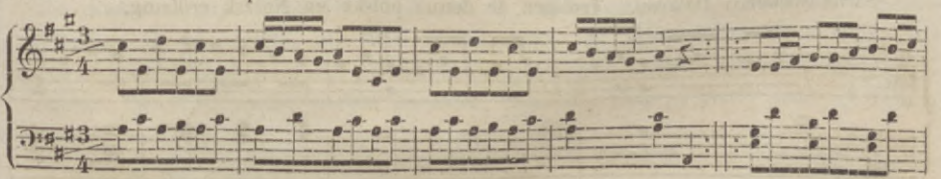

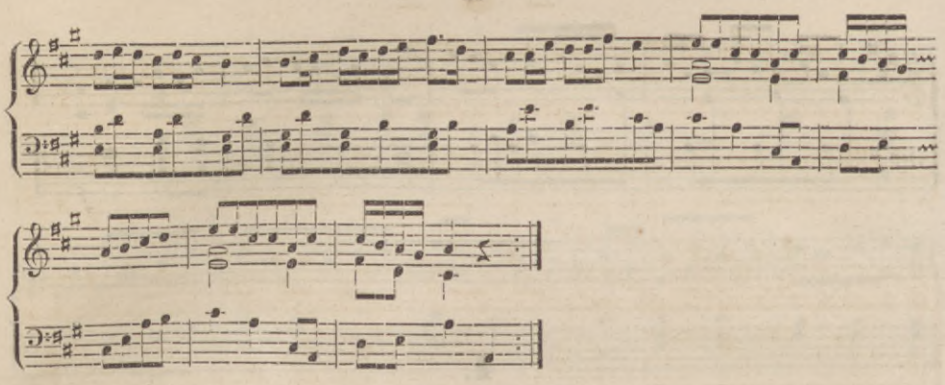

6.

Särna Socken af Dalarna. — (Särnafolket är till ytterlighet begifvet på dans, och rörer sig deri med en eldighet, som påminner om grannskapet med Norige).

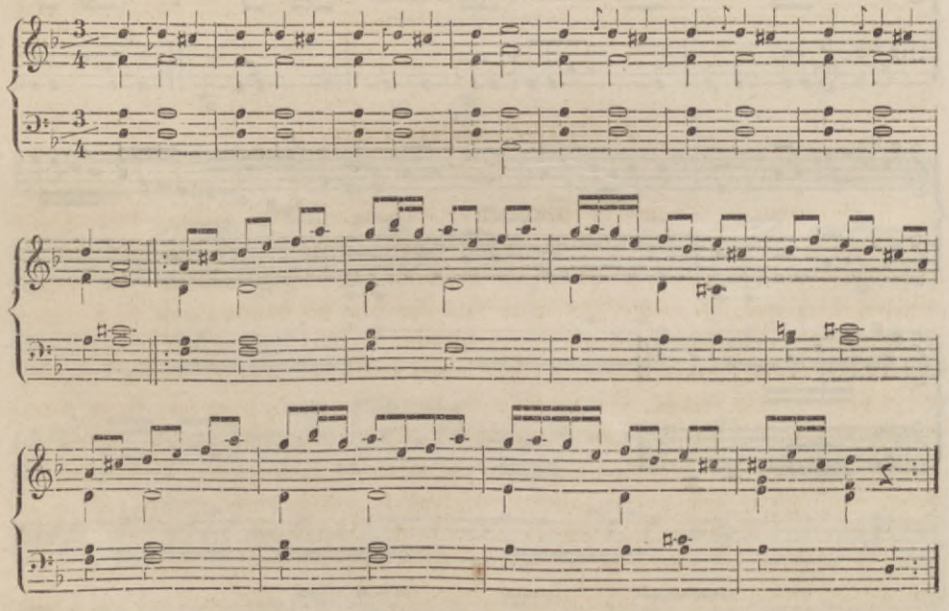

7.

Särna socken i Dalarna. Troligen är denna polska en Norrsk eröfring.

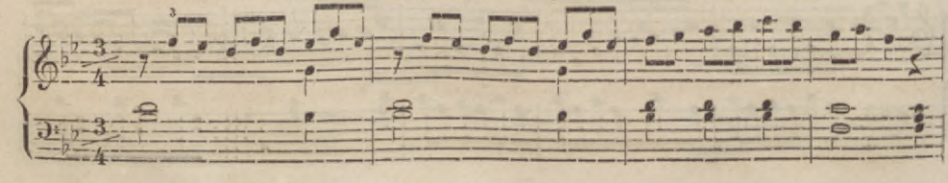

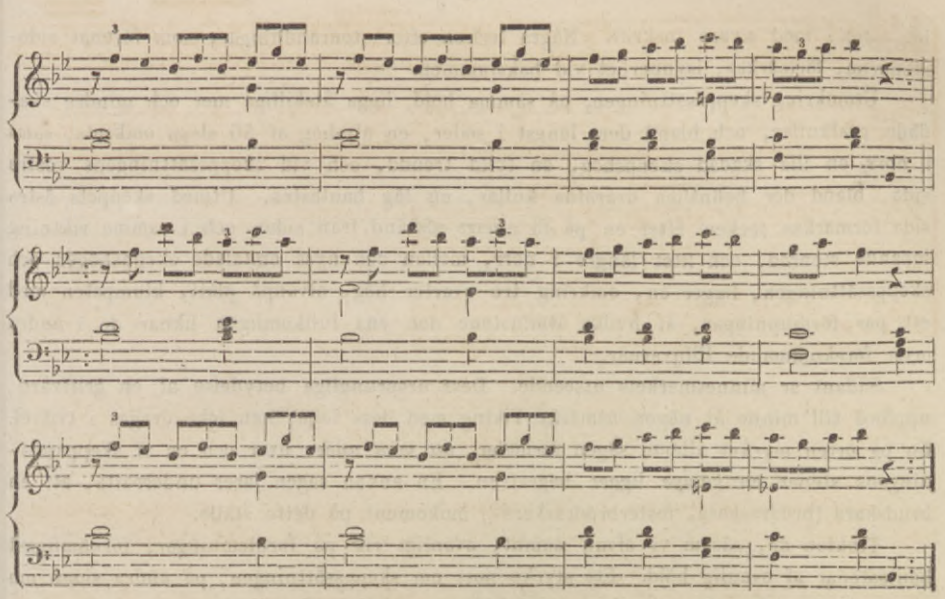

"Kämpe-stenarna."

Pl. 2.

Så benämnes af allmogen en skeppssättning, belägen i Skee socken, Vette härad och Bohuslän. Den är i sitt slag säkert den största i Norden, och står icke efter de snart sagdt verldsberygtade Engelska och Skottska. Då härtill kommer, att denna skeppssättning med full visshet kan anses vara den bäst bibehållna i vårt land, hafva vi, som under sistförflutne sommar varit i tillfälle, att åtskilliga gångor betrakta och beundra densamma, funnit värdt, att med några ord leda uppmärksamheten derpå *).

I nämnda Skee socken, som är en af de fornminnesrikaste i landet, ligger Säteriet Blomsholm, och på dess ägor, å en höjd i gärdet sydost från gården, är ifrågavarande minnesmärke. Det består för närvarande af 47 resta stenar, hvilka tillsammans, lika vackert som enkelt, afbilda ett jättelikt, i båda ändar spetsigt, skepp af icke mindre än 70 alnars längd och 15 alnars bredd. Stammarna äro åt norr och söder, och af dem har den södra en mindre, *laggd* sten bakom sig. Denna stamsten, som derföre tvifvelsutan betecknar skeppets bakstam, äger en höjd af 7¼ alnar. Den norra stammen eller framstammen, hvilken icke har vid sig någon liggande sten, men äger för-ut en afrundad sida, är fem och en half alnar hög. Mellan dessa väldiga, ännu många århundraden trotsande, stamstenar löpa tvenne utåt böjda rader af stenar, bildande styrbords-sida och babords-sida. I den mohn sidostenarna aflägsna sig från stamstenarna, aftaga de i höjd, så att midskeppsstenarna, hvilka likväl i bredd öfverstiga de närstående, äro blott 1½ aln höga. Af sidostenarna äro å östra sidan tvenne fallna, samt å vestra sidan en, närmast bakstammen, jemt med marken afslagen. Det rum, stensättningen omsluter, äger en, ofvanpå platt, samt en half aln

*) Detta har likväl redan berömligen skett genom Hr A. E. Holmberg. Se hans Bohusläns Hist. och Beskr. D. II, s. 192 o. f.

hög sten, med nyare inskrift. Några tecken efter stenrandningar, som förenat sidostenarna, förmärkas, isynnerhet vid bakstammen.

Utomkring skeppssättningen, på samma höjd, ligga åtskilliga mer och mindre skadade grafkullar, och bland dem längst i söder, en ättehög af 56 stegs omkrets, samt i norr en illa skadad skeppshög, en fylld treudd, och vid skeppssättningens vestra sida, bland der befintliga urgrafna kullar, en låg bautasten. Utmed skeppets östra sida förmärkas tecken efter en på få alnars afstånd från sidan och i samma riktning löpande stenrad, och litet längre i norr, mellan den nyss omtalade skeppshögen och skeppssättningen, ligger en, omkring tre qvarter hög, ofvanpå platt, klumpsten med ett par fördjupningar, af hvilka åtminstone den ena fullkomligen liknar de i andra orter förekommande Elfqvarnar.

Sådant är minnesmärkets utseende. Dess ursprungliga betydelse af en griftvård, uppförd till minne åt någon utmärkt Viking med dess följe, kan icke dragas i tvifvel. En på orten mycket allmän sägen förmäler, *att midt under* hvar och en af skeppssättningens stenar en *kämpe* ligger begrafven. En annan sägen lärer underrätta, att en brudskara (brödraskara, fosterbrödraskara?) omkommit på detta ställe.

Trakten är, såsom vi ofvan nämnt, ovanligt rik på fornlemningar, förnämligast bautastenar af ovanlig höjd. Ett stycke norr om skeppssättningen, på andra sidan om den sorlande, af vackra alar beskuggade, å, som drifver Foss qvarnar, ses i en mörk tallskog ett af "Nordens största Domaresäten". Kretsen, som består af 10 grofva, med stenrandningar förenade, stenar, äger en ofantelig midtsten, samt icke mindre än 52 alnars tvärdrag. — Men vi befatta oss icke nu med dess närmare beskrifvande. Ännu hvarje år anställas inom den väldiga kretsen lekar och dansar.

Äfven detta minnesmärke omgifves af grafhögar, och allmogen berättar, att de äro tillhåll för troll. Tvenne piltar, som roade sig i en här befintlig gunga, föregifvas blifvit intagna i en af högarna. — Den bifogade teckningen af stenskeppet visar det närliggande landskapet söder ut. På densamma synes, närmast tallskogen till venster, det så kallade Husberget, samt nästan midtpå teckningen, mellan den första och andra af skeppets närmast stående sidostenar, den så kallade Grönshögen, hvilken vissa högtidsnätter skall vara härligen belyst. En man, som en juleqväll var stadd i högens grannskap, yttrade, då han förnam det klara skenet på högen: "hafva de ljus här också!" men blef kort derpå illa sjuk.

Om den här ofvan omtalade å, hvilken drifver Foss qvarnar, förmäler sägnen: I sjön Färingen vid Blomsholm, ur hvilken sjö nämnde å flyter, är en ö, som heter Färingsön, på hvilken fordom en *Berrggubbe* bott. — En gosse gick en gång och *gätte* (vallade) kreatur. Då hände, att han oförmodadt befann sig i en liten stuga, deri satt en Berggubbe på en med 3 *gull-joler* bandad stubbe. Berggubben sade, att han förut bott vid Blomsholm, utropande:

"Der var godt i Färingsöns berg att bo,
Va' inte Blomsholms bjelleko".

Tilläggande: "mig hafva de att tacka för elfven vid Foss. Den stack jag ut med min *piggelensa* (käpp med doppsko) en söndagsmorgon "före sol". — Sägnen tillägger, att Berggubben omsider flyttat till ön Koster.

Vi önska, att vederbörande måtte om Skee sockens märkliga fornminnen taga behörig vård.

Blom-

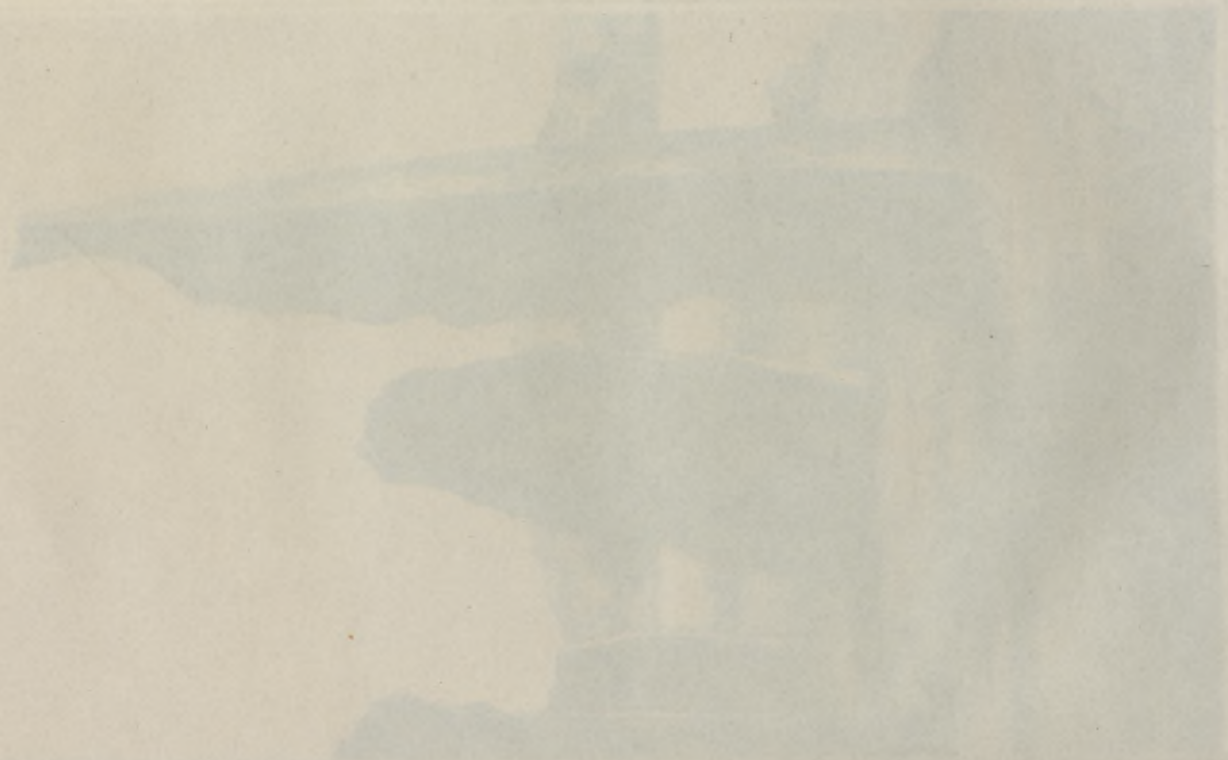

J. Fr. Eh. del.

"KÄMPIE-STENARNA."

Lith. och Tr. hos Strömer & Hårdh i Stockholm.

Blommor ur en Svensk Örtekrans.

En *Svensk "Flora"*, som fullt motsvarade detta namn, har länge utgjort föremålet för mina önskningar. Jag har, efter flere års sysselsättning med ämnet, kommit till den lärdomen, att en sådan kan åstadkommas. Längre har jag icke hunnit; om icke till insigten, att den bör tillvägabringas.

Närvarande utdrag (det är tillika ett sammandrag) ur mina samlingar om Svenska vexter innefattar, till större delen, några af dem, vid hvilka allmogen, sedan äldre tider, fästar vidskepliga betydelser; således en mycket ringa del af de vexter, som kunna i Svenska Blomsterkransen inflätas. — Jag anhåller, att utdraget måtte bedömmas efter mina krafter.

Tredje Flocken.

1. VÄNDE-ROT (Valeriana officinalis).

Stäm-gräs: Ångermanland. (Såsom, enligt allmogens tro, blodstillande).
Vän-ört: Uppland. Man anser namnet *Vänderot* och alla dermed besläktade vara förvridningar af örtens latinska namn Valeriana.
Velams-rot: Dalarna. — Fl. Dal.
Vendels-rot: Jemtland. — Lithner m. fl.
Vändils-rot: Orsa. Fl. Dal.
Vänd-rot: Elfdalen. Fl. Dal.
Vändla-rot, Vänds-rot: Nerike.
Sqvätts-lökjur: Särna och Idre. Fl. Dal.

Äldre namn:

Ögneört. 1670.
Katteleeka. (Deraf att kattor troddes, serdeles mot oväder, gerna upphålla sig vid örten).
Werningzört. 1645.
Venne-root. 1645.

Welandzroot.

Lååse-root medh Gullring. 1683.

Namnen Katteleka och Velandsrot anföras af Wahlenb. såsom nu brukliga.

I flere Landsorter, såsom i Södertörn, Vestergöthland, Norrland o. s. v. nyttjar allmogen denna ört mot åkommor hos boskapen, och ännu allmännare är den ansedd såsom ett medel emot troll och trolldom. Hörom en Svensk folksägen: En *Jordbyggare* (underjordisk man) förälskade sig en gång i en flicka, och vann hennes kärlek, ty hon visste ej annat, än att han var menniska. Men hennes moder, som anade, att det ej stode rätt till, bad dottren fråga sin friare om han kunde gifva henne något råd emot en *jordbyggare-oxe*, som illa medfarit hennes ko. Dottren frågade sin fästman, och fick af honom det svar, att om hon fastbunde vid kon *Tivebark* och *Wendelsrot*, så skulle kon blifva fri från oxen. Men då modren fick veta detta, fastband hon vid *sin dotter* dessa örter, och när friaren nästa gång kom, hade han ej makt att röra henne. Han utropade då:

"Tvi mig, som lärde dig bot
"Med Tivebark och Wendelsrot!"

hvarefter han försvann. (Jemtland).

Äfven mot *Elfvor*, som, enligt allmogens tro, eljest icke vilja menniskor något ondt, men sägas ibland hysa *"afund"* till ungt folk, som ämnar gifta sig, begagnas Wände-roten; och förvarar för detta ändamål brudgummen på bröllopsdagen några blad af vexten i sina fickor, eller mellan uppslagen. Nu mer nästan allestädes kommet ur bruk. — I Sv. Sagohäfder, der detta äfven anföres, uppgifves Wänderoten vara densamma, som Convallaria polygonatum, men hvilket är ett misstag.

2. ÅNG-ULL (Eriophorum polystachyon).

Har-ull: Allm. — Vextens alla namn afse dess ulliga fröfjun.

Äng-dun: Allm.

Myr-dun: Allm. *Myr*, en vattensjuk trakt.

Ma-dun, (rättast *Mad-dun* = ängsdun, af *mad* = äng; Angl. Meadow).

Äldre namn:

Enge-ull. 1710. Namnet Ångs-ull är ännu kändt på Gotland.

Hare-duun. 1710.

Fattig-qvinnas Örnegåått. 1645.

Vextens Isl. namn är: *Fifa*, samt fröfjunets: *Tifu-bar*, af *fifla* = gyckla, och *bar* = fröfjun (bevingadt).

En klen fodervext, som ofta förekommer på mossar och kärraktig betesmark. Allmogen i några delar af Westmanland säger, då den på marken upptäcker ett större antal af denna ört, med sina hvitulliga fröfjun: "här ha' *Schäve-lappar* fallit"; men hvad de dermed mena, är svårt att säga, då vexten icke benämnes Schäve-lappar.

Namnet Fattigqvinnas örngått förtjenar vexten ännu i dag. Ännu begagnas nemligen örtens fröfjun af den fattige, temligen allmänt, till stoppning i sängkläder.

3. ÅNG-BORST (Nardus stricta).

Elg-borst. Wahlenb.
Svin-borst: Flerstädes.
Finn-skägg: Dalsland. D. Elfdalen, Särna och Idre. Fl. Dal.
Get-skägg: Södra Dalarne. Fl. Dal.
Kaff-skägg: Småland. Linn., som öfversätter namnet med *barba senum*.
Gubb-skägg. Fl. Lapp. Jfr. Cavallius, V. V.
Stagg: Kalmare Län. Ordet Stagg är nästan liktydigt med Fnjugg, och utmärker tillika ofta något *stående*.
Pinn-stagg. Wahlenb.
Lapp-hår: Westerbotten.
Står-gräs: Skanörtrakten. Linn.
Stål-gräs: Skåne.
Fnjugg: Nerike. Någonting på en gång kort och styft.
Hära: Ångermanland. Ihre, D. L. Fahlun. Fl. Dal. Helsingl. Säve. (Af Isl. *Hæra* = grått hår, gubbskägg.)
Siks-du: Vestmanland. } Se nedan.
Sis-du: Södermanland. }

Ett fint, styft och stelt gräs, hvilket anses såsom ett högst *medelmåttigt foder*. Allmogen har sökt uttrycka detta allt i de namn, den gifvit vexten. Märkligast af dessa namn är det Westmanländska *Siksdu* och det Södermanländska *Sisdu*, hvilka båda namn bemärka: *ser du*. Då nemligen slåtterkarlen hugger till detta gräs med sin lia, hviner det; och man har sökt uttrycka detta hvinande eller hväsande med *Siksdu* och *Sisdu*. Men gräset står merendels för första slaget; således likasom på begabberi hväsande sitt *siksdu!* (ser du!)

4. ELF-DANSAR (Sesleria coerulea).

Elf-gräs: Allm. Se nedan.
Elf-äxing. (Ordet Äxing är liktydigt med ax, hvaraf det äfven bildats).

Detta grässlag tillskapar mörkgröna ringar, som serdeles höstetiden träffas på sämre betesmark. Linné upplyser, att gräset "ifrån midten utvidgar sig på alla sidor, och ändtligen försvinner midt uti, att således blifver en ring".

Föreställningen, att dessa gräsringar förorsakas deraf att Elfvorna, på de ställen, der ringarna finnas, hålla sina nattliga ringdansar är sannolikt af inhemskt ursprung, och en af de allmännaste i vårt land. På vissa orter sägas *ringarna* "komma af sig sjelfva", och Elfvorna *välja* dem till lekeplatser. — Det är gifvet, att menniskor icke få komma vid dessa *ringar*. Mångfaldiga berättelser om olika påföljder af *Elfdansars* beträdande äro i Landsorterna gängse. Vanligen sägas de öfverdådige råka ut för en sjukdom, som kallas *Elfbläster* (Älbläst, Äljabläst: Herjeåd.; Eliblästren: Jemtland; Älfvablåst: Smål.), för hvilken i synnerhet barn äro utsatta. De hafva då — så säger man — *trampat på* eller *gått öfver* någon Elfdans. Medlen mot denna sjukdom, som

skall yttra sig i svullnader eller sår på kroppen, äro nästan alltid af vidskeplig art. I Herjeådalen är brukligt, att i en med vatten fylld skål *blåsa* medelst en smedjepust eller bälg. Med vattnet, som deraf tros få en helande kraft, bestrykas de sjuka delarne, och den sjuke intager äfven deraf. — I Jemtland brukas mot sjukdomen följande medel: Man skafver guld af en vigselring, och lägger detta i barnets vatten, hvilket sedan slås ut på marken, der Elfdansarne äro synliga. Detta grepp går synbarligen ut på att hämnas det onda, Elfvorna förmenats vållat; ty enligt allmogens tro skola Elfvorna just uppretas genom våta (helst heta) ämnens utslående på marken.

Linné såg på Öland "Elfdansar", som äfven inuti voro öfvervexta med friskt gräs, förnämligast med *Täckt-Tåtel* (Aira cæspitosa), som der kallades Hargräs. Men han nämner icke, om dessa gräsfläckar voro kända under namn af Elfdansar *äfven af allmogen.*

Med Elfdansar böra icke förblandas så kallade Elfgångar, hvilka bildas af ett slags Svamp.

5. RÅG (Secale cereale).

Råghalmens begagnande till "jule-halm", hvarmed stugugolfven Julaftonen beströs, är ofta omtaladt. Det gamla bruket iakttages ännu uti norra Landskaperna. I öfrigt användes halmen på mångahanda sätt vid de nöjen, som denna afton förehafvas. I stugutaken upphängas då tolf stycken smala halmkärfvar, hvilka kallas *Burmänner*, och förblifva på sitt ställe hela året. Detta bruk tillhör isynnerhet några trakter af Småland, men meningen dermed är oss obekant.

Allmännare är bruket att Midsommarnatten ombinda tvenne lika höga och med ax försedda Rågstånd, hvardera med ett band, det ena rödt (för glädjen), samt det andra svart (för sorgen). Morgonen derpå, eller Midsommardagen, efterses hvilketdera af stånden i vexten skjutit öfver det andra. Det längre ståndet blir det betydande.

Här torde icke vara olämpligt att nämna hurusom allmogen på flera orter tror sig se "gångar" i sädesåkrarna, hvilka de tillskrifva Troll eller Elfvor. Sådana gångar tros kunna förekommas genom de så kallade *korsträden* eller vattenfåror, hvilkas ändamål, egentligen att afleda öfverflödigt vatten, är allmänt bekant.

Fjerde Flocken.

6. ÅKER-VÅDD (Scabiosa arvensis).

Båtsmän: Skåne, Linn.
Eng-skära: Blekinge.
Djefvulens afbett: Dalarna. R. D. Se nedan.
Skabb-ört: Rättvik. Fl. Dal. (En förvridning af örtens Latinska namn.)
Blå-munkar: Wahlenb.
Brudgumme-knappar: Halland. Fl. Hall.
Blå-hattar: Floda. Fl. Dal.
Mjö-blömer: Särna. Fl. Dal.
Räf-bladi: Elfdalen. Fl. Dal.

Äldre namn:

Vädd (1643, Is. Erici).

Med denna sköna blommas uppspirande ur jorden anser allmogen den *"blåa* (sådan är äfven blommans färg) *hösten"* vara inne. Äfven Linné (Gottl. R.) säger blomman vara *"den första höstblomma,* påminnandes landtmannen, att rätta slottertiden är för handen". — Vexten har en likasom tvärt afhuggen rot, hvilken från äldre tider ansetts såsom ett kraftigt läkemedel i många sjukdomar. "Munkarne sade folket, att en ond ande afbitit roten, af afund mot menniskan." Vidare upplysning lemnar en skriftlig uppgift till oss af en bonde i södra Dalarne, så lydande: "Det är sagdt, att denna ört skall blifvit af de gamle nyttjad att fördrifva den onde. Af harm häröfver skall han afbitit hjerteroten, hvaraf örten bekommit namnet *Djefvulens afbett*". — Förestållningen tillhör icke uteslutande Sverike.

7. MÅRA (Galium verum).

Gol-mära: Dalsland. D.
Gul-måra. Wahlenb.
Mohre-gräs: Södra Dalsland. R. D.
Jungfru Marias Sänghalm: Flerstädes. Se nedan.
Jåm-fru-Maräiä Sänghalm: Gottland (Säve).
Jungfru Marie Sänggräs. Wahlenb.
Jungfru Marias Vaggegräs: v. g. Hof, D. V.
Honing-gräs: Westergöthland. Med afseende på blommornas sötlukt.
Träto-gräs. Wahlenb. — Se nedan.
Slige-frö: Skåne.

Äldre namn:

Guul Mårdre. 1645.
Frillo-gräs. Namnet uppgifves af Vahlenb., såsom ännu kändt.
Bytte-gräs. Ännu begagnas af allmogen örtens blad till byttors och andra kärls rengörande.
Miölck-ysta.

Vextens Isländska namn är *Madra*, ett namn äfven på ett annat färggräs (*Krapp,* Rubia tinct.). Äfven denna är ett färggräs; och med det Isländska namnet sammanhänga flere af de ofvan uppräknade.

Denna gula blomma, som utgör en ganska täck ängsprydnad, är egentligen känd hos allmogen såsom ett "färggräs". Likväl förmenas örten på några orter hafva äfven en annan egenskap, hvilken man kallat "mystisk", och ansett vara "af inhemskt ursprung". Det är nemligen uppgifvet, att vexten "strödd på golfvet förorsakar slagsmål". Fries, B. U. 1. sid. 110. — Redan Linné anför denna öfvertro, såsom på hans tid gängse på Öland. Hans förklaring öfver vextens förmenade egenskap förtjenar anföras: "Galium strös aldrig på golfvet utan vid Giästebud; aldrig något gästebud är här (likasom på andra ställen) utan rus; aldrig rus utan kif och buller; alltså gör Galium kif."

Bruket af denna blomma till golf- och vägg-prydnader i bondstugorna är likväl ganska allmänt under sommartiden, åtminstone i Mälare-länderna. Också finnes för

Nerike denna anteckning af år 1759, om blomstret: "Strös på golfven för sin behageliga lukt."

Att blomstret (såsom åtskilliga andra) under medeltiden varit helgadt Jungfru Maria, finnes af åtskilliga dess namn. "Den blommande örten är särdeles mjuk och yfvig samt välluktande, hvilket förklarar, hvarföre den Katolska tron velat dermed bädda den Heliga Jungfruns säng."

8. KÄMPAR (Plantago media).

Sloss-kämpar: Westmanland, Småland o. s. v.

Äldre namn:

Kampe-gräs. 1642.

Vextens långa stänglar begagnas af ungdomen vid en lek, som kallas *Kämpa.* Härpå syftar troligen örtens namn. Benämningen Kampegräs, som är minst tvåhundra år gammalt, tyckes utvisa, att leken åtminstone har denna ålder. — Kampen är ganska enkel. De tvenne kämparne taga i venstra händerna hvardera ett lika stort antal stänglar med sina blomax (20 eller 30) och slå med högra handen hvarandras stänglar, en och en i sender, emot hvarandra. Så snart en stängel förlorat sitt ax, som gemenligen sker vid tredje eller fjerde slaget, bortkastas den. Den, hvilken, då den ena förlorat alla sina stänglars ax, har ett eller flere sådane i behåll, blir den segrande. Att leken fordrar en viss skicklighet, kan icke nekas. Det är vanligt, att man vid densamma "håller" om något.

9. DAGGE-KÅPA (Alchemilla vulgaris).

Kåp-gräs: Hedemora. Fl. Dal.
Jungfru Marias kåpa: Medelpad.
Dagg-skålar: Södermanland o. s. v.
Dagg-skalar: Gotland. S.
Johannis-blad: Fahlun. Fl. Dal.
Rynk-blad: Lexand. Fl. Dal.
Käring-öron: Ohre. Fl. Dal.
Skåcka: Jemtland o. s. v.

Äldre namn:

Kåpe-gräs.
Dagge-ört.
Dagge-rosor.
Leijon-fot.
} 1662.

Isl. *Maristackr* = Marias kåpa.

De flesta namnen hafva afseende på bladens byggnad och skapnad.

Bladen till denna lilla blomma hållas i Medelpad (Hülphers) och andra nordliga landskap för säkra solvisare. Allmogen tror nemligen, att den sammanlägger sina blad just som solen bortskymmes af skogen eller berget, samt åter slår dem ut vid morgonrodnans första glimt. Iakttagelsen lärer nog ha sin rigtighet, ja blomman skall följa sin sed äfven i mulet väder.

I de skåliga bladen se vi, sommartid, sedan regn eller dagg fallit, de kristallklara dropparne hvila. Allmogen, som icke besinnar, att äfven solen kan dricka, men ser att de klara dropparne innan aftonen försvinna, säger, att Elfvorna utdruckit dem. (Westmanlands Bergslag och Södra Dalarne).

Femte Flocken.

10. GET-APPEL (Rhamnus catharticus).

Vahl-björk: Ö.G. ("*Val*-bundet"?)
Val-borg: Bohuslän. En förvridning af det föregående namnet.
Lætte-träd (= Färgträd). Isl. *Litr* (Færö, *Liitur*) = färg.
Värren-torn: Skåne, Linn. Värre-gumse? *Torn*, Isl. þorn, A. S. þorn, þyrn.
Verren-torn. Wahlenb. Namnet har afseende på trädets skapnad. ("Divergentia et rigiditas".)
Virron-torn: Skåne (1761), Lidbeck, Sv. Merc. En förvridn. af föreg. namn?
Vigel-torn: Öland. Linn. Likaledes af trädets skapnad. Isl. Vigl l. Vingl = förvirring, oordning, af Vígla, Vigla l. Vingla = förvirra, bringa i förvirring, oordning (spärra ut åt alla kanter).
Väg-torn. Wahlenb. — Likaledes.
Kräke-torn. Wahlenb. (Kråketorn?)
Årrma-bärs-tre: (orm-bärs-trä) Fårö. S. Deraf att bären likna Trollbär (Paris qvadrifolia, på Fårö: Årrm- l. Ärrma-bär).
Get-bark: Allm. Då barken afslås af trädet, visa de blottade ytorna ett trådigt, liksom getraggigt utseende.
Gaitä-barkä-tre: (get-barks-trä), Gotland. S.
Skam flådde geta på'na: Kinnekulle. R. D. Se nedan. Jfr. Ödm. BL. s. 243.

Äldre namn:

Vig-torn. 1650.
Torn-hägg. 1683.
Vaal-biork. 1683.
Korsbär. Fischerström (Diction.) säger, att namnet förekommer "i gamla Handlingar".

Ett taggigt marträd, med hvita blommor. Temligen allmänt i medlersta och södra Landskaperna. Anses af allmogen, som någon gång räknar det till *valbundna* träd (helst då det förekommer enstaka), med vördnad. Vanligen fredadt för åverkan.

En Vestgöthsk folksägen berättar: "Geta svor en gång. Då kom *Skam* (den onde) och hängde henne på trädets taggar, samt flådde henne". — Då, såsom nog ofta händer, mossa satt sig på stam och grenar, utvisas denna, såsom getens ragg.

Linné kallar Getappeln: *Trädet, vid hwilket fan flådde geten.* Fl. Sv.

11. FLÄDER (Sambucus nigra).

Hyll: Skåne och Blekinge. Gotland; Wahlenb. Fl., Öller, Jems. (Isl. *Holund* = stort sår, stor fördjupning, tomhet; af Isl. *Hol* = hål, *Holr* = ihålig; emedan, särdeles de yngre grenarne, hafva en ovanligt stor ihålighet för den lösa märgen).

Hylle: Halland. Wahlenb. Fl.

Höll: Vestergötland. Wahlenb.

Hyllä-tre: Gotland. S.

Hyllä-blåmstar: Gotland. S.

Ful-bom: Gotland. Linn. Rättare *Fäul-bom*, Säve. G. *Fäul* = Isl. Fúll = förruttnad, rutten (äfven om ved, trä).

Äldre namn:

Flääг. 1683.

Hyller-trää. 1683.

Denna allmänt kända buskvext, som vid byar i Södra Sverike vexer vild, är af allmogen väl känd, såsom ett läkemedel. — I Skåne och Blekinge skall man intill sednare tider med ett slags vördnad ansett Hylleträdet, så att man "af ett inrotadt skrock" icke vågat "röra vid detta trädet, antingen att hugga eller plåcka något deraf". Öller, Jems. Beskr. — Ibland fordna Blekingska (och Skånska) gudomligheter i träd, hvilka sedan hedendomen intill sednare tider stått i aktning hos folket, var den så kallade *Hyll-fruen*, hvilken, enligt folkets berättelse, man blidkade medelst utkastad mjölk. (Lovén, Diss. de Gothung).

I Tyskland och Danmark var hylleträdets helgd och bruk till läkemedel ännu allmännare. Trädets förmenta gudomlighet kallas i Danmark *Hylmoer*. — Man har sagt, att trädet har sitt namn af gudinnan *Hildi*, hvarpå följande ord, som tre gånger utsägas, då man tager af hyllen till läkemedel, skola syfta: "O Hildi moder! O Hildi moder! lad mig tage noget af din Hyld, saa vil jeg lade dig tage noget af mit igien". Thiele, D. F. II, 283. jfr Boesen om Helsingör sid. 23.

12. WILDHYLL (Sambucus ebulus).

Sommar-hyll. Wahlenb. Fl. ("Caules annui").

Manna-ört: Calmar. Linn. Se nedan.

Manna-blod. Linn. Wahlenb. De inre delarne och i synnerhet bären äro af en svartröd färg, liksom öfvergjutna med blod.

Ättik-bär. Wahlenb. Fl. — Skärpa i bären?

Äldre namn:

Lillehyll.
Attig-? } 1683.
Lille-flär.

Om denna sällsynta vext gick på Linnés tid, bland allmogen, "sagan, at then på intet annor ort i verlden skall finnas mer, än endast vid Callmare Slott, derest

hon

hon skolat uppsprungit af Svänskars och Danskars blod, som på thetta fält tumlat i forna krig."

På begäran af "åtskillige Riksdagmän" undersökte Linné vexten, och fann den vara Vildhyll, hvilken han tillförene endast i utlandet sett. — Sägnen är ännu bland allmogen i friskt minne. — Vexten lärer äfven finnas vid Vestervik.

13. SLÅTTER-BLOMMA (Parnassia palustris).

Hjerte-blomma: några trakter af Wermland och Dalsland.
Hjerte-blads-blomster: Allm. — Af bladens skapnad.
Hjerte-blad: Westergöthland. Wahlenb. Dalsland: Liljebl.
Flen-ört: Wahlenb. — Af örtens användande mot *flen.*
Hård-nacker: Öland.
Hvit-visil: Bohuslän. Liljebl.

Då denna lilla täcka vext slår ut sin hvita blomma, anser landtmannen Slåttertiden vara inne.

Saften af kronbladen begagnas af landtflickorna till ögonvatten. I Wermland, der detta isynnerhet är öfligt, har jag hört, att detta ögonvatten icke allenast brukas såsom medel mot svaghet i ögonen, utan äfven och förnämligast i öfvertygelse, att ögonen dermed kunna förskönas. En Wermlandsflicka yttrade, på tillfrågan af mig, att just af denna anledning blomman bure namnet Hjerteblomma.

14. TÄTGRÅS (Drosera rotundifolia).

Dagg-ört. Liljebl. — Namnet häntyder på vextens små daggperlor. Se nedan.
Tätmjölks-gräs: Westmanland. R. D. — Af örtens användande till så kallad tätmjölk.
Marie siles-hår. Linn. — Mjölken *silas* genom örten för ofvannämnde ändamål.

Äldre namn:

Jungfru Marie tårört. 1683.
Jungfru Marie tårar. 1683.
Soldagg. 1688.

Örten är tätt fullsatt med rödbruna, taggiga hår, samt små klara perlor af en seg vätska. De sistnämnda hafva föranledt de flesta af denna blommas namn, som tillika hafva afseende på deras sedan äldre tider förmenta kraft mot den skada, som mjölk plägar ådraga sig derigenom att korna förtära giftiga vexter. Man tror, att örten haft denna goda verkan allt sedan Jungfru Maria begagnade den till *silehår.* — Genom detta silande erhåller allmogen sin mycket omtyckta Tätmjölk. — De små täcka hvita blommorna sitta i klase på den raka, bladfria stängeln, men äro aldrig på en gång utslagna. Linné har anmärkt, att de äro öppna endast tre timmar om dagen, nemligen från kl. 9 till 12.

Sjette Flocken.

15. LILJEKONVALJER (Convallaria majalis).

Kovalje-blomma: Mora. Fl. Dal.

Maje-liljer } Emedan blommorna framkomma i Maji månad, eller åt-
Maje-blomster } minstone före solståndet. Wahlenb.

Buck-qvallor: Orsa. Fl. Dal. — *Qvallor* = convaljer.

Lille Kong Valle: Westergöthland. Hof. D. W. — Ett märkligt bevis huru allmogen kan "personifiera" — till och med ett blomsternamn.

Lill-kunning-vall, l. *Kung-vallar:* Gotland. S.

Buck-blads-bliommä: Elfdalen. Fl. Dal.

Glise-blad. } Wahlenb. — *Glis* utmärker något skinande.
Bock-blad. }

Kik-i-rammen: Ångermanland. "Quasi ob florem lactis." Wahlenb.

Svalaninòchem: Lappland. Linn. Fl. Lapp.

Äldre namn:

Bockebladz-Lilior (1643. Is. Erici Oeconomia).

Bäckebladh. 1683. Til-Landz, Catalogus.

Få Svenska vexter äro så allmänt begagnade af allmogen till prydnader, som denna. Man ser den nästan alltid på Majstänger och i Namnsdagskransar m. m. — Blomman är äfven känd såsom ett af de bästa "luktblomster", hvarföre hon ofta får göra landtflickan sällskap till kyrkan, invecklad i dess hvita söndagsnäsduk.

Såsom något eget, förtjenar anföras, att blomman nämnes i en Svensk folklek. En Skånsk uppteckning af samma lek har likväl Violer i stället för Convaljer.

En liten holme emellan Upsala och Flötsund, kallas *Liljekonvaljeholmen,* efter denna blomma, som der ymnigt förekommer.

Åttonde Flocken.

16. HIMMELS-GRÅS (Epilobium angustifolium).

Drakar: Westergötland. Wahlenb. — Se nedan.

Rå-mjölke
I-mjölke } För vextens mjölaktiga vätska.
Iller-mjölke

Get-rams } Troligen med afseende på det ramsiga blomaxet.
Elg-rams }

Kalf-rumpa
Åle-märke } Troligen med afseende å det svängande blomaxet.
Åle-moll

Almyche: Westerbotten. Wahlenb.
Almokke: Lappland. Wahlenb.

Denna högröda praktblomma utgjorde fordom Lapparnes förnämsta prydnad i deras kåtor. Ja, de sägas till och med satt (planterat) henne rundt omkring dessa sina boningar, att försköna dem. En gammal författare säger, att Kåtorna derföre syntes "stå i ljusan låga".

Blomaxet öfverensstämmer, både till skapnad och färg, med allmogens beskrifning om de Drakar, den tror sig ibland se flyga mellan bergen.

17. TIBAST (Daphne mezereum).

Tived-bast, Wahlenb.
Tysved-bast, Wahlenb.
Tivel-bast: Kopparberget. (= Djefvelsbast).
Divel-bast: Särna. Fl. Dal.
Tist-bast: Helsingland.
Tis-bast: Lima och Transtr. Fl. Dal.
Tais-bast: Orsa. Fl. Dal.
Tjur-bast: Wermland. Linn.
Kivit-bast: Roslagen. Linn.
Tive-bark: Jemtland. Lithner.
Ti-ved: Frösön. Godl.
Tais-bär: Elfdalen. Fl. Dal.
Källar-hals: Allm. — Se nästföljande.
Källerhals-bär, Wahlenb. Bärens kärnor ganska skarpa.
Sörby-peppar: Skåne. Linn. Fl. Lapp. — Efter en by i Skåne.

Äldre namn:

Kellerhals
Tiveedh } 1683. Is. Erici Oecon.

Vextens Isländska namn: *Tyvidr.* Detta namn ligger troligen till grund för de fleste af de ofvan uppräknade.

Nästan allestädes i vårt land är denna vext känd såsom ett kraftigt läkemedel för boskap. Linné såg den på en marknad i Carlstad, för detta ändamål, hållas till salu. Svenska bonden håller före, att en varg kan dödas med sex bär af örten.

Nästan lika allmänt tros den skydda mot troll och trolldom. Se hvad om Vänderoten (Valeriana officinalis) är sagdt. — I Transtrand socken af Dalarna, och kanske flerstädes, tror man att den, som bär på sig Tibast, icke skall kunna blifva biten af ormar.

Tionde Flocken.

18. ÖGONSJUKE-GRÄS (Pyrola uniflora.)

Stäur-kunning-vall (Stor-kung-vall): Gotland. S. Åter ett prof på allmogens sätt, att förmenskliga blomster.

Ej finns i Norden en skog — för skum och ödslig för denna lilla blyga blomma. Städse är hennes blick vänd mot jorden. Men mot höjden stiger hennes ljufva doft.

Sällan vet allmogen nämna blommans namn. Ofta förblandar den henne med Slåtterblomman; och när detta icke sker, tilldelar den henne den sistnämndas egenskaper, att förbättra, och framför allt, *försköna* ögonen. Också får hon icke sällan, af misstag, namnet Hjerteblomma.

19. DUFVE-ÄGG (Cucubalus behen).

Tar-alld: Gotland. S. (Tar-alld = tår-vållaren).

Taral: Gotland. Wahlenb.

Flås-gräs: vissa trakter af Westmanland.

Blärer: Skåne. Wahlenb. — Blärer (= bläddrur, W.), af blomfodrets skapnad.

Harpungar: Allm.

Smällor, Allm. äfven der örten bär annat namn. Af blomfodrets egenskap, att åstadkomma en smäll, då det hastigt tryckes mot flata handen.

Namnet *Dufve-ägg* häntyder på blomfodrets likhet med ett dufveägg. — Nerike, Samzelius, Nerikes Blomsterkrans.

Vexten kallas på Island *Hiarta-Gras.* Olafs. Reise.

Tros (på Gotland) vara ett bland de starkaste medel mot trolldom. *Di sma undar jårdi* (de små under jorden), som Elfvorna kallas på Gotland, äro små qvinliga trollväsenden, som väl sällan eller aldrig göra menniskorna något ondt, så vida de icke blifva retade. Men vid sådana tillfällen är ett *Taralld*-stånd det säkraste vapnet emot dem. När de om nätterna på de månbelysta ängarne träda sin dans i det daggiga gräset, akta de sig på det aldranoggrannaste att komma vid eller ens röra intill Tarallden, hvarken med sina späda kroppar, eller ens med sin kjortelfåll; ty detta anses som den största olycka, och vållar dem stor sorg och bittra tårar. Under sina dansar sjunga de derföre förmanande till hvarandra:

"U aktä däu
U aktä däu
Din kjortäl-falld
För taralld!"

(Öfvers. "och akta du din kjortelfåll för taralld"). Melodien är en bland de enklaste, och innehåller icke något ovanligt eller eget.

20. FET-KNOPP (Sedum telefium).

Kärleks-ört: Södra Sverike(?) Fries. — Se nedan. Namnet är icke allmänt.

Käring-kål. Wahlenb. — God nog för käringar. *Kål* utmärker i vissa landsorter en tjockbladig vext i allmänhet.

Hus-lök: Allm. Gemensamt med Semperv. Lök: af de tjocka, saftiga och lökaktiga bladen.

Tak-lök: Allm. Likaledes. Se nedan.

Dundar-lauk (Dundar-lök): Gotland. S. — Isl. *Dunda* = dröja, qvarblifva. *Dundari* = en som dröjer. Af örtens förmåga af vextlighet äfven sedan den blifvit tagen ur jorden (?).

De flesta *slagen* af ifrågavarande *slägte* stå hos allmogen i synnerlig gunst. Den binder sig deraf kransar, som upphängas i taken öfver bordet, der de hålla sig friska hela sommaren. Man finner dem sålunda rätt ofta i aflägsnare landsorter, såsom i Dalsland, Wermland och Norrland, ja till och med i Skåne (S. R. s. 221).

Sådant sker likväl icke blott till prydnad. Två stånd af det ifrågavarande *slaget* (Kärleksörten) uppryckas ur jorden och antagas beteckna tvenne kända, ogifta personer, det ena en gosse och det andra en flicka, hvarefter ståndén hängas under taket, på föga afstånd från hvarandra. De fortfara der att vexa, och man lägger noga märke till den rigtning ståndén taga. Om de fortskjuta mot, eller närma sig hvarandra, anses sådant utvisa, att de två betecknade hysa kärlek till hvarandra. Om de båda ståndén fortvexa i samma rigtning, så att det ena likasom löper förut och det andra efter, så förmenas endera af de betecknade hysa kärlek till den andra, men hvilken kärlek denne undflyr.

Om åter skotten draga åt olika håll, är man viss, att ingendera af de två har godt öga till den andra. (Westergöth. Westm. Söderm.).

På Gotland äro iagttagelserna dessa (S.): De båda mellan takbjelkarna stuckna skotten af vexten antagas beteckna tvenne *trolofvade* eller *älskande*. Om skotten fortskjuta mot hvarandra, blir deras kärlek beståndande. Vexa de åt samma håll, så att det ena likasom undviker det andra, som följer, så sviker den ene sin trogne älskade. — På dessa bruk syftar troligen Fries i sina Bot. Utfl. I, sid. III.

I några trakter af Skåne vill man med vexten utröna blifvande dödsfall. Den i taket upphängda vexten bör äga så många stjelkar, som folk är i huset boende. Dessa betecknas af hvar sin stjelk. Om någon eller några af stjelkarna falna eller vissna, tros den eller de betecknade innan kort dö.

Elfte Flocken.

21. TAK-LÖK (Sempervivum tectorum).

Tak-lauk: Gotland. Säve. — Af örtens trefnad på tak.

Hus-lök: Smål. Linn. — Wahlenb. "Isynnerhet i Göta rike". — Emedan den lökagtiga och saftfulla vexten väl trifves på hus. Isl. *Laukr* betyder, utom lök, hvarje annan saftfull vext.

Häus-lauk: Gotland. Säve. — Se föregående.

Kors-kål. Ordet *Kors* torde hafva afseende på tiden, då vexten når sin fulla utveckling. *Kål* utmärker en vext af dennas beskaffenhet i allmänhet.

Smöre: Skee socken B. l. D.

Smör-bok: Norra Bohuslän. D.

Äldre namn:

Huusslöök. 1683.
Sofylla. 1645.
Taketeckia. 1645. Se nedan.
Bockfläsk. 1645.
Feet-gumma. 1683.
Tjock-blad. 1683.
Sifille-rot. 1683. Åger troligen gemenskap med namnet *Sofylla.*

Vextens Isländska namn är: *Húslaukr.*

Linné har om denna vext anmärkt, att den tjenar att fasthålla torf på tak, hvilket vi likväl icke kunna i allo medgifva. Den är temligen allmän öfver hela landet.

Fries (Stirp. Ägr. Fems. p. 99) säger den vara *"Hallandis faustus lar"*, och förklarar detta (Bot. Utflygter sid. 121) dermed, att den i Halland planteras på taken, i afsigt att gifva *Tomtebo-lycka*, d. v. s. försäkra ägaren om en lång, stilla och rolig besittning af sin bostad. — På Gotland tros Taklöken meddela lycka åt det hus, *på hvilket han väl trifves.*

I Svealänderna, samt än längre norr ut, är säkerligen intet sådant bekant om örten.

Tolfte Flocken.

22. RÖNN (Sorbus aucuparia).

Runn, eller närmare uttalet i vissa trakter, *Röänn.* — "Gothis", Wahlenb.
Röjna: Mora. Fl. Dal.
Rajna: Orsa. Fl. Dal.
Raågn: Elfdalen. Fl. Dal.
Rägn: Lima. Fl. Dal.
Råin: Gotland. S.
Rönn-bärs-träd; flerstädes, äfven der trädet bär annat namn.
Flåg-rönn; Allm. Se nedan.
Flög-runn; Allm.
Flug-råin: Gotland. S.

Ordet *Rönn* sammanhänger troligen med *röd* (*Rönna* = rodna. Westm.); — Af bärens röda färg.

Detta i vårt land mycket allmänna träd förmenas varit redan i hedendomen föremål för mångfaldiga vidskepelser. Det skall då varit bekant under namn af *Thora-hjelp.* ("Reynir er biörg Thors". Snorre Sturl.). Visst är, att trädet ofta omtalas i allmogens sagor. Likväl inskränka sig dess förmenta egenskaper nu mer till den så kallade *Flög-rönnen* (Flygrönnen), eller den lilla rönn-telning, som icke sällan ses på tak och i bergsskrefvor, der den uppskjuter af kärnor, dem foglar kringspridt. Denna telning tros ännu i dag äga en underbar kraft. Den, som nattetid är ute och icke har hos sig "flögrunn", att tugga på, må se sig väl före, att icke *blifva dårad,* eller oför-

mögen, att röra sig af fläcken (Runa). Att anföra alla hit hörande, af oss kända, omständigheter anse vi mindre nödigt.

Nästan lika allmänt vitsordas Flyg-rönnens kraft och verkan såsom slagruta, till upptäckande af förborgade skatter. Men knappt vet man nu omtala huru härvid bör tillgå. En berättelse från början af 1700-talet (handskrift) lärer oss konsten: "När man uti skogen eller annorstädes uti gamla murar, eller uppå stora berg och stenar blifver varse en runn, som utaf ett runnbär, som utur foglarnes näbb är fallit, är uppvuxen, måste man emellan den 3:dje dagens och nattens åtskilnad efter Vårfrudagen samma spö eller trä, antingen afstöta, eller afbryta; dock bör acktas, att intet, hvarken järn, eller ståhl dervid kommer, och att det intet vid hembärandet faller på jorden. Sedan sätter man samma ruta under taket i ett rum, hvarunder man lägger några metaller, så får man på en kort tid med förundran se huru samma ruta under taket småningom böjer sig efter metallerne. När nu rutan har på samma ställe sutit uti fjorton dagar eller mera, tar man en knif eller syl, som är med en magnet struken, och tillförene genom en stor Frö-groda stucken, och rispar upp barken på alla sidorna, hvaruti man låter tuppeblod besynnerligen af kammen på en enfärgad Tuppe ingjutas eller droppa, hvilken blod, sedan den är intorkad, är rutan färdig och visar ögonskenligen prof af den underbara naturens värckan".

Flygrönnen har begagnats, och begagnas ännu vid Gotlands allmänna *"Våg"*, eller vädjolekar (täflingslekar), för att besegra eljest utmärktare motståndare. — I öfrigt försäkra der unga karlar, att en flicka aldrig kan motstå den, "summ har flugråin pa si".

Begagnandet af Rönnträdet vid den fest, som i Dalsland kallas *köra middag*, beskrifves i Tidskr. Runa; äfvensom bruket, att, när ungboskap namngifves, gifva den tre slag med en vidja af rönn.

23. ELG-GRÅS (Spiræa ulmaria).

Maji-blomm: Norra Bohuslän.
Win-blomm: N. Bohuslän. D.
Kars-ört: Småland. Wahlenb.
Kar-söta: Östergötland. Wahlenb.
Öl-gräs. W.
Mjöd-ört. W.
Mjört-gräs. W.
Bytte-gräs. W. — Se nedan. Bladen begagnas stundom till byttors och andra kärls skurande, i synnerhet för att dermed gifva dem en frisk lukt.
Lukt-gräs: Dalsland. Wahlenb.
Kall-gräs; Wahlenb. "Ob locum".
Älskogs-gräs; W.
Ahl-gräs: Roslagen. Liljebl.
Brake: Gotland. Wahlenb. — *Brakä.* S. — Har troligen afseende på örtstjelkarnes trädaktighet, helst då de blifvit torra.

Äldre namn, utom flere af de föreg.

Alegräs. 1645.
Ärmegräs. 1645.
Miörta. 1683. Til-Landz.

För sin lukt och friska grönska är denna ört en af de allmännaste golfprydnader. Vextens sex första här ofvan anförde namn gifva tillkänna, att den fordom varit använd vid beredningen af mjöd, hvilket äfven varit fallet på Island, der örten derföre kallas *Miadurt.* (Olafs. Reise).

24. TOK (Potentilla fruticosa).

Tohk. N. Wallin, Oeland. — Se nedan.
Ölands Tok. Linn.

Denna buskvext förekommer, enligt hvad hittills är bekant, endast på Öland och i trakten af Göteborg. Man har ansett den hafva sitt namn deraf, att den "tillkännagifver en högst mager jordmån". (Wahlenb. Fl.). Andre mena, att, enär den för sin litenhet icke kan tjena innebyggarne till någon nytta, den erhållit spenamnet *Tok;* i anledning hvaraf äfven följande på ön bekanta ordspråk skall kommit:

Ölands Tohk och Smålands Äle
Hugg, och derom föga mäle.

(Wallin s. 35). Linné, (Ö. R.) uppgifver likväl, att Öländningarne af vexten göra viskor till kärls skurande.

"Smålands Äle" är för oss en ännu obekant vext.

Trettonde Flocken.

25. NÄCK-ROSOR (Nymphaea alba. N. lutea).

Nick-blomm: Medlersta Bohuslän. D.
Nickel-blomm: Några trakter af Bohuslän. D.
Näck-tuppor: Gagnef. Fl. Dal. — *Tupp* = Topp. (Isl. *Toppr*), det öfversta af någonting; blomspira eller blomax; här *blomma.*
Snäcke-ros: Råda Socken. Westerg. D. — Tydligen en förvridning af Näcke-ros, måhända föranledd af en aflägsen likhet hos blomman med en snäcka.
Sjö-rosur: Westmanlands Bergslag och södra Dalarna.
Bäcke-blomma: Södra Nerike. D.
Kärn-rosur: Medelpad. — *Kärn* = en liten skogssjö.
Vatten-tulpan: Gotland. S.
Blocker: Skee socken i Bohuslän. D. — Har afseende på fröhuset. Till-äfventyrs för dess *block*likhet.

Smör-

Smör-kann-knopp: Jemtland. Lithner. — Af fröhusens likhet med i Jemtland fordom brukliga smörkäril (Smörkannor).

Å-kanna: Skåne. Linné. — Likaledes med afseende å fröhusens likhet med förr brukliga kannor.

Sjö-ollon: Småland. Linn. — Af fröhusens likhet med ollon, Isl. *Aldin*, hvilket dock tillika bemärker frukt i allmänhet.

Lä-blads-bliåmmän: Elfdalen. Fl. Dal., men enligt S. *Ler-* eller *Lär-blad.* Troligen för bladens läderaktighet, sammandraget af *Läder*blad. — *Le, Leä* är eljest i några orter namnet på *sjö.*

Nick-blad: trakten kring Bodane socken i Nerike. D.

Neck-blad: Gränsorterna mellan Bohuslän och Westerg. — Uttalet bildar öfvergången från *Nick* till *Näck.* Det förra är ren Isländska.

Näkk-blad: Gotland. S.

Näck-blan. Enligt Westmanländska uttalet.

Näck-bladi: Orsa. Fl. Dal.

Lär-blad: Särna. Fl. Dal. — Se ofvan. Ännu tydligare af ordet *läder.*

Kanne-blad: Södra Nerike. D. — Se ofvan.

Sköll-blad: "Svecis", Wahlenb. — Likväl temligen ovanligt. Sannolikt för bladens skapnad af en *sköld.*

Häst-sko-blad: "Svecis" Wahlenb. — Bladen äga en viss likhet med *häst-skor.*

Kjäring-ryggar: "Gothis" Wahlenb. — Namnet afser den buckliga roten.

Äldre namn:

Näckdåckor. 1683. Til-Landz.

Siölillior. 1683.

Siöblomster. 1643. Is. Erici Oeconomia.

Ådocka. 1683.

Åkane. 1683.

Kanneblad. 1645. Se ofvan.

Siöblad. 1683.

Åblad. 1643.

Sköllenеblad. 1645. Se ofvan.

Hårsträngsrot. 1643.

Den hvita Neckrosen är den största Svenska blomma. Man bör se henne gungande på den mörka skogssjön under skumma hvalfvet af öfverhängande slokgranar, för att rätt intagas af hennes skönhet. — "Det är tillräckligen bekant, äfven i Svenska folksagan, till en del ännu i folktron, att *Necken* har sin boning bland *Neck-*

rosorne och, uppstigande på dess blad, ännu stundom i månskensnatten med sitt strängaspel tjusar åhöraren" (Fries. Bot. Exc.). Som *Strömkarl* säges han ibland synas "såsom en skön, ljuslockig yngling", *sittande* på blommans blad. (Hultm. Skand. N. Myth.).

Allmännare är uppgiften, att Necken *döljer sig under* örtens breda blad, hvilket små barn, då de oförsigtigt närma sig vatten, ännu nog ofta få af sina vårderskor höra. I Bohuslän uppger allmogen bestämdt, att Nicken *"skyler"* sig under bladen, och måhända är det derpå, som det gamla namnet *Skölleneblad* syftar.

Af en mängd hithörande folksägner må en anföras. En flicka fann en gång på en stig ett håseband (strumpband). Hon trodde först, att det var hennes eget, som under gåendet fallit från benet, men fann vid undersökning, att så icke var; gömde så det funna bandet i sin barm, och fortsatte vandringen. Då hon snart kom till en liten skogskärn, rann bandet ur barmen; och när hon kort derefter förnam en ovanlig rörelse bland Neck-rosorna i sjön, kunde hon väl förstå, att bandet icke var annat än en förvandlad Neck. (Kosterön. — R. D.).

I Wiby socken af Nerike får man höra berättas, hurusom Necken (der *Strömkär'n* kallad) ibland uppsticker mellan Neckbladen sin fiol och stråke, viljandes lära menniskorna spela. Hela lärdomen består i utbyte af stråke med den, som skall inhemta konsten. *"Du har bytit stråke med Necken"*, är derföre det högsta beröm man kan gifva en Spelman. — Om Neckens fiol säges slutligen, att den fullkomligen liknar Neckrosens fröhus.

26. SVAL-ÖRT (Chelidonium majus).

Skel-ört. Wahlenb. m. fl. Troligen, likasom namnet Svalört, med afseende å örtsaftens förmenta egenskap (se nedan), att öppna, eller *skilja*, sammangrodda ögonlock. *Skel, skell* (Isl. Skil (i vef)) = skilnad, vägskilnad o. s. v. Skela, Isl. skæla, = se åt olika håll med hvardera ögat. Deraf: skel-ögd, (A. S. scyl-eage, scul-eaged), som troligen närmast sammanhänger med örtens namn. Äfven bör nämnas, det allmogen hyser stor tillit till örtsaftens förmåga *i allmänhet*, att fördela (skilja) sårnader och utslag.

Räforms-gräs: Nerike. — Har afseende på örtsaftens användande mot det utslag, som kallas Räformar.

Ring-ârrmä-gras: Gotland. S. — Se näst ofvan. *Ring-ârrm*, Isl. Hringormr, Westm., någon gång, *Ringel-orm* = Räf-orm (understundom: Ref-orm).

Sönnerdönnes: Skåne. — Härledningen hittills alldeles obekant.

Äldre namn:

Skell-ört. 1683. Til-Landz, Catalogus.
Skiellört. 1662.
Svalegräs.

Denna gulblommiga och fränsaftiga vext håller sig vid hus och murar, samt i allmänhet på mustig jord. Man ser henne ofta på kyrkogårdar, och allmogen tror, att örten här dragit den skarpa saften till sig ur döda kroppar, hvarföre vexten med en viss leda anses.

En annan gammal inrotad tro, hvarpå blommans namn (Svalört) syftar, är att svalungarnas ögon, som vid dessa kräks födsel skola vara tillslutna, af modren bestrykas med örtens saft, hvarigenom ögonhinnan skall brista. Att svalungar födas med slutna ögon, lärer likväl vara ogrundadt.

27. KALF-LEKA (Caltha palustris).

Kabb-leka: Westergötland. Fischerstr. — Namnet tillhör icke uteslutande detta landskap.

Kabba-lök: Småland. Fisch. — Wahlenb. — Troligen af stjelkarnes *kabb-* eller *kubb*-likhet. *Lök* har sannolikt afseende på blomknopparna.

Bäckje-blomma: Mora. Fl. Dal. — Afser vext-stället.

Bäckie-blömer: Särna. Fl. Dal. — Likaledes.

Mjölk-rosor: Upland (1792) och en del af Norrland. Afser troligen tiden för blomningen, då korna begynna ymnigare mjölka.

Mjölk-blomster: Norrland. — Likaledes.

Klåd-blomstri: Orsa. Fl. Dal. — Örtens handterande anses medföra klåda.

Skabb-blomster: Westmanl. R. D. — Likaledes.

Torsk-blomma: Lima. Fl. Dal. — Afser örtens läke-egenskap.

Näck-tuppor (Näckblommor): Gagnef. Fl. Dal. — Blomman liknar i flera afseenden Näckrosen (25).

Påsk-tuppor: Leksand. Fl. Dal. Afser *möjligen* tiden för örtens ankomst.

Gul-nacke: en del af Södertörn. R. D. —

Smör-fånga: Norrland. Sannolikt en anspelning på den ymnigare smörfångsten, som med blommans utslående begynner.

Fålunge-fötter: Westmanl., dock endast några trakter deraf. Afser blommans skapnad och färg.

Tri-mjölks-gräs: Ångermanl. — Ännu bestämdare tillkännagifvande vextens framkomst, då den så kallade trimjölkningen tager sin början.

Äldre namn:

Kalff-öga. 1683. Til-Landz.

Beckeblomma. 1683.

Miölck-blomma. 1683.

Vexten kallas på Island *Lækia-Sòleyg* (Läke-Sölöga).

Den utslagna blomman tillkännagifver om våren, att göken är ankommen, samt att mörten leker. Örten ätes aldrig af kor, hvarföre de af dess namn, som hafva afseende på mjölkningen, enligt hvad ofvan är sagdt, säkerligen blott syfta på tiden för densammas ökning.

28. SMÖR-BLOMSTER (Ranunculus acris).

Smör-ört: Skåne. Linn. — Örten ätes icke gerna af kor, men blomman bidrager att förhöja sommarsmörets gula färg. — Uttalas i Westm. och Söderm. *Smör-blömster.*

Smöir-blomä: Gotland. S. — Likaledes;

Midsommars-blomster: Westerbotten. Linn.

Midsommars-bliåmmän: Elfdalen. Fl. Dal.

Midsommars-tuppor: Floda. Fl. Dal. —

Maj-blömstr: Westm. R. D. — Detta och de tre namnen näst ofvan utvisa, att örten norr ut kommer i blomning sednare, än i Westmanland.

Sol-ögon: "Svecis", Wahlenb. — Westergötland. Linn. — Dalsland, R. D. En poetisk benämning på sjelfva blomman, känd äfven på Island, och således sannolikt mycket gammal.

So-möjor: Dalsland. Liljebl. — Troligen sammandraget af *sol-möjor.*

Gull-skålar: Halland. Liljebl. — Likaledes en träffande benämning på den gul-skinande blomkronan.

Gål-blomstri: Orsa. Fl. Dal.

Solmöje-gräs: N. Dalsland. Linn.

Ält-gräs: Södra Dalarne. Ugla, Næsg. — Har afseende på kronbladens dragande kraft.

Det bör nämnas, att många af blommans namn kunna få höras i ett landskap.

Blomman kallas på Island *Brenni-sóley* (Bränne-Sölöga).

Ett af de allmännaste Svenska blomster. Användes i Wermland och Dalsland såsom medel mot tandverk. En blomma lägges på venstra tummen, och om båda bindas *tre hvarf oblekt tråd,* då en blåsa skall uppkomma, som förtager verken. Att *tron* hos den lidande härvid likväl är verksammast, medgifver allmogen sjelf.

I alla Svealänderna, samt åtminstone på Gotland, är äfven brukligt, att med blomman utröna, om någon tycker om smör. Detta upptåg sker genom blommans hållande under hakan (en fjerdedels tum derifrån), på den, hvars smörlust man vill utforska. Ju gulare den återglans är, som blomman kastar på motstående fläck af hakan, desto större är lusten.

Nästan lika allmänt är bruket, att förtära den första Smörblomma, man vårtid får se. Sådant sker i hopp, att "få äta mycket smör under året".

29. HVIT-SIPPA (Anemone nemorosa).

Hvite-bjälle: Dalsland. D. — Bjälle, bjälla = bjällra, klocka.

Hvit-låckor: Westergötl. Linn. — Dalsl. D. — I st. f. Hvitklockor.

Hvait-tuppor: Orsa. Fl. Dal. — Hvaittuppor = Hvitblommor.

Hvit-verf: Småland. Linn. — *Hverf,* af Isl. *Hverfa,* f. rundning; med afseende å blomkronan.

Kälu-blomma: Mora. Fl. Dal. — Med afseende å blomstrets ankomst vid käl-lossningen. — Namnet fordom allmänt.

Kiähl-blomster: Helsingl. Linn. — Likaledes.

Ågen-T'yêlâ-bliâmmän: Elfdalen. Fl. Dal. — Likaledes.

Fage-blomma: Gotland. Linn., men enligt S., *Fagningä-blomä.* — Deraf, att örten står i blomma vid *fagningä-täid,* d. ä. då ängarne skola "fagäs" (fagas). — Gotl. *fagä* l. (på Fårö) *faga* = feja (Isl. *fegra*), rensa ängarna om våren från fjolårets *vissnade gräs* (*förna:* Westmanl.), löf och qvistar. — Jfr. Linn. G. R. s. 237.

Namnet *Sippa,* som tillhör hela slägtet, bemärkte i fornspråket ursprungligen *en skämtande flicka,* och derefter en sådan, som ville behaga sig och andra, till dess sluteligen man dermed betecknade (såsom ock än i dag sker) någonting behagfullt, täckt i allm.

Hvitsippan är ett af allmogens mest afhållna blomster, så väl för sin lätta fägring, som för den skyddande magt, hvilken tros hvila inom de bländande kronbladen. Skönast är väl det slag deraf, som stundom träffas på skuggigare ställen, och genom sina rödskimriga kronblad lifligt påminner om det fornnordiska talesättet: "som blod på snö". Blomman tillegnas af allmogen (måhända blott i de sydligare landskaperna) Elfvorna. Fries, Bot. Utfl. — En allmänt känd och öflig sed är, att förtära den första hvitsippa, som man om våren får se. Man tror sig dermed under den återstående delen af året blifva fri från sjukdomar, serdeles frossan. Deri blomstrets *magt.* — För samma ändamål förtäres i vissa landsorter äfven den första Blåsippan.

Fjortonde Flocken.

30. LIE-VARG (Pedicularis palustris).

Kall-gräs: Upland. — Deraf att örten bäst trifves på, af allmogen i några orter, så kallad *kall-jord* = fugtiga ställen, som om nätterna utdunsta en kall dimma. Ordet *kall,* sammansatt med *botten* (kallbotten, som icke är ovanligt), angifver detta ännu tydligare.

Le-kall, plur. *Le-kallar:* Dalsland. R. D. — Ordet *Le,* troligen detsamma, som *led,* har sannolikt afseende på örtens motsträfvighet mot lian. I öfrigt se näst ofvan.

Led-gräs: Dalsland. Liljebl. — Styrker hvad näst ofvan är sagdt.

Gras-vargar: Mora. Fl. Dal. — Ordet *varg* antyder säkerligen samma egenskap hos örten, som namnen *le* och *led* härofvan, hvilket styrkes deraf, att allmogen t. ex. i Westmanl. förklarar namnet *Lie-varg* med: *varg för lian.* I likartade bemärkelser förekommer der ordet *varg* ofta.

Kärr-staf: Nerike. D. — Med afseende å den raka stjelkens styfhet.

Gran-varg. Wahlenb. — Namnet är rätt ovanligt. Ordet *gran* sammanhänger här troligen med *gren,* och således äfven med träd-namnet *Gran.* I öfrigt se näst ofvan.

Jern-ört. Wahlenb. — Nästan lika ovanligt. Har afseende, dels på örtens nämnda motsträfvighet mot lian, dels på dess jernrost-lika färg.

Johannis-gräs: Floda. Fl. Dal. — Namnet är här lika märkligt, som svårtydigt.

Äldre namn:

Lieväy. 1645.

Wingåkersbönder. 1638. Se nedan.

St. Lucigräs. 1660.

Bruunt lusegrääs. 1683. (Pedicularis).

Måss-ört. 1660.

Oxe-muule. 1660. — Mule, Isl. Múli, *munn,* egentligen på betande boskap. Isl. Mula = beta. Således en ört för oxmunnen.

Allmogen anser denna vara bland de vexter, som säkrast utmärka en viss jordmån. Till denna slutar man icke allenast af örtens talrikhet, utan äfven och noggrannast af sjelfva blommornas mer eller mindre mörkröda färg; och äfven flere andra kännetecken rådfrågas för samma ändamål.

Namnet Wingåkersbönder är upptaget efter en skriftlig anteckning i Johan Francks Speculum Botanicum (Ups. 1638), och är, med ledning af hvad sagdt är om namnet Lievarg, lätt förklaradt. Såsom bekant är, hafva Wingåkersboerna (äfven af förklarlig anledning), åtminstone sedan Medeltiden, fått af sina grannar uppbära namnet *Vargar.*

Sjuttonde Flocken.

31. ÅKER-ÄRTER (Pisum sativum).

Ett spådomsgrepp, som på flere orter förehafves med vextens skidor, är följande: En sluten ärtskida, som bör innehålla jemt nio ärter (antalet utrönes på det sätt, att man håller skidan för dagen), hänges på en tråd öfver dörren. Den förste, som derefter inträder i stugan, tros antingen vara den älskade, eller om förhållanderna neka att antaga detta, bära samma namn, som den tillkommande fästmannen eller fästmön.

Greppet, att medelst ärter göra sig osynlig är högst märkligt, men för vidlyftigt att här anföra.

Adertonde Flocken.

32. JOHANNIS-BLOMSTER (Hypericum perforatum).

Hirkenpirk: Gotland. Linn. — Säve. — Ordet är sammandraget af örtens latinska namn.

Pirken-blomm: Bohuslän. D.

Pirken: Skåne. Linn. — Likaledes.

Midsommars-blomster: Dalsland. D. — Åfven flerstädes. — Se nedan.

Sankt-Johans-gräs: Allm. — Troligen sedan Medeltiden. Sammanhänger med namnet näst ofvan.

Johannis-ört. Wahlenb. — Likaledes.

Äldre namn:

Sankt Johannis Blomma. 1683. Til-Landz.

Detta gula blomster är mest kändt såsom färggräs, men utgör äfven ett af *"Midsommarsblomstren"* d. v. s. af de blommor, hvarmed, vid Midsommarstiden, allmogen pryder sina boningar. — Det har, såsom sådant, *"bästa verkan"* — ett uttryck, som man ganska ofta får höra, och hvarmed afses vextens förmenta kraft att skydda mot troll och trolldom. För detta ändamål upphängas äfven *Midsommarqvastar*, af denna och andra örter, i ladugården, till boskapens skydd mot förtrollningar.

I mer än en landsort pläga bondgummorna, när mjölken anses vara *"förgjord"*, skura mjölkkärilen med vexten; äfvensom kärnan, då hon af okänd anledning ej vill gifva smör.

Nittonde Flocken.

33. FIBLER (Hypochæris maculata).

Slåtter-kulla: Jemtland. Hagstr. Beskr. — Se nedan. — Jfr. 37.

Frue-kål: Småland. Linn. m. fl. Se nedan.

Ljothmans-piska: Elfdalen. Fl. Dal. — Namnet piska har sannolikt afseende på blomstjelken och den derifrån utgående, merändels bladlösa stjelken. Se vidare nedan.

Ox-ögon: Östergötland och Nerike. — Med afseende å sjelfva blomman.

Fifl, Fifler: Södertörn. Ekstr. — Emedan det lätta fröfjunet likasom gycklande flyger af och an i luften. Isl. *Fifl* = narr, tok. Westmanl. *fiffla* = gyckla, samt löpa i ogjordt väder. — Isl. *Fifu-bar* = fröfjunet på Åkerull (Eriophorum).

Mär-mjölk: Westergötland. Linn. — Isl. Mær = ren mö, samt *Mær, Mærr* = ren. Men kanske är ordet ett och samma med *Märr* i nästföljande namn. Mjölk har afseende på örtens saftighet.

Märr-mjölk. Wahlenb. — Se näst ofvan.

Vextens blad samlas af Småländska bönderna, hvilka "koka och äta dem alldeles som kål" — serdeles vid Olsmässo-kroken. Deraf således blommans Småländska namn Fruekål, som måhända tillika antyder, att vexten sedan Medeltiden varit der känd såsom födoämne. — Örten, hvilken slår ut sina blommor i medlet af Juni månad (i norra orterna vid slåttertiden, hvilket äfven dess Jemtländska namn *Slåtterkulla* antyder) tillkännagifver, att solståndet är förbi. "Slåtterkullan är som en almanacka för Jemtländska bonden". — Linné anmärker, med afseende på blomstret: "igenom flitigt anställde rön skulle vi vara i stånd, att af blomstren, så noga se månader och tider, som någonsin af Almanachan".

I Dalarna (Mora, Elfdalen) tyckes man hafva en helt annan föreställning om denna ört, än i Småland. Den är nemligen i nämnde socknar bekant under namn af *Ljotmans-piska*, hvilket namn man förklarat med: *Hin Ondes kusks piska.* (Nord. Sago-Bibl. h. 1, s. 44). *Ljot* skall i Dalarna hafva samma betydelse, som detta ord (lióthr) i Isländskan: *ful, stygg.* Deraf troligen Dalska orden *Ljothn, Ljothan* = Hin Onde och Satan. Men anledningen till örtens Dalska namn hafva vi oss icke bekant.

34. BORST-TISTEL (Carduus heterophyllus).

Borstar: Dalsland. — Namnet tillhör, af förklarlig orsak, flere tistlar.
Brud-borste: Småland. Liljebl. — Wahlenb. — Se nedan.
Gull-borste: Jemtland. Liljebl. — Se nedan.

Slägtet kallas på Island: *Thistill.* (Olafs.) — Gotländska benämningen är: *Tisslä.* S. — Westmanl. *Tistill.* R. D.

Sina namn: Brud- samt Gull-borste har denna vext otvifvelaktigt af de högfärgade blommorna. — Svenska allmogen hyser likväl leda till så väl denna, som andra tistlar. — Olafsen (Reise) berättar, att allmogen i några trakter af Island föregifver, att det ifrågavarande slaget af tistel vexer hos dem, "såsom ett förbannelsetecken från syndafallet", och samma tro är hos Svenska allmogen ännu rådande. — Grunden till föregifvandet berättas på Island, besynnerligt nog, vara den, att denna tistel "der är så sällsynt". Sådant är i sanning icke fallet i vårt land, der den trifves från Lappland till Skåne.

35. SPÅMANS-TISTEL (Carlina vulgaris).

Denna tistelartade ört förekommer allmänt öfver hela Sverike. Den har fordom ansetts äga en *obegriplig* kraft, och allmogen i flere trakter tror ännu, att vexten, buren i handen, meddelar åt den bärande styrka, hvilken åter den, på hvilken han dervid tänker, förlorar.

Vexten motstår länge sin förvandling. Sedan den nemligen om hösten utdött, qvarstår den hela följande sommaren (ja, till och med tredje året) på sin torra rot, till utseendet nästan oförändrad, och det torra blomfodret visar ännu ett slags lif i sin ömtålighet för väderskiften. Om på en klar förmiddag detta ej öppnar sig, blir eftermiddagen mulen. Om åter på en mulen morgon blomfodret öppnar sig, blir den sednare delen af dagen molnfri och vacker; hvarom väl hvarje Svensk bonde vet att förmäla.

36. GUL KRAGE-BLOMMA (Chrysanthemum segetum).

Gul Prest-krage: Bohuslän. Holmberg.

Sohls-vecker: Skåne. Linn. — Namnet syftar på den gula blomman. Men hvad ordet *Vecker* bemärker, är obekant, om det icke har afseende på ogräsets förmåga, att hastigt sprida sig. Vecker (äfven Vicker) är tillagdt flere Svenska örter. — Isl. *Vekra* = hasta, skynda sig. Ordet torde likväl någon gång vara en förvrängning af Latinska ordet Vicia.

Fattigmans-tryssel: Efverlöf i Skåne. Linn. — Den fattige, som icke förmår behörigen häfda sin åker, erhåller, efter utsädet, denna ört i ymnighet. — Isl. *Trys* = afskräde, i synnerhet något, som gerna hänger med.

Etter-ört: Skåne. Linn. — Detta, som äfven är vextens Danska namn, har afseende på ogräsets envishet.

Skummeslöfs-ört: Skåne. Wahlenb. — Förmodligen efter något ställe, der vexten är synnerligt allmän. Se nedan.

Hålabäcker: Halland. Fries och Bexell. — Se nedan.

Holgers ärter: Trakten kring Skottorp i Halland. Bexell. — Se nedan.

Äldre namn:

Guul Leeteblomst. 1683. Til-Landz. — Skall i Skåne begagnas till färggräs. Linn. — Isl. *Litr* (äfven ren Færöiska) = färg. *Litunargrös* = färggräs. "*Ásgeirs synir sóktu litgrös*", Asgeïrs söner sökte färggräs. Svarfd. Saga. Ordet *lit* finnes i många Svenska örtnamn, under samma betydelse.

Guul Oxeöga. 1683.

Detta envisa åkergräs inkom till Sverike kring år 1624. Efter missvexten nämde år införde den namnkunnige Holger Rosencrantz utsäde ifrån utländska hamnar (några uppgifva ifrån Holstein) till sin gård Skottorp i Skummeslöf Sn., Halland. Fartyget, på hvilket säden fördes, strandade utanför byn Holabäck i Harplinge socken, och bymännen skyndade att plundra säden, den de sedermera utsådde; men till straff "förvandlades" säden till denna nu mer icke blott Hallands, utan äfven många andra Svenska orters landsplåga. "Förvandlingen" är här ett sago-ord, som icke behöfver förklaras.

Linné yttrar om dessa blomster: "De vända sig efter solen, färdigare än någon annan Solblomma".

37. PREST-KRAGE (Chrysanthemum levcanthemum).

Prästä-kragä: Gotland. S.

Preste-kravar: Kållands ö. D.

Prest-nacke: Östergötland. — Se nedan.
Krag-tuppor: Särna. Fl. Dal. —
Hvit-knektar: Mora. Fl. Dal.
Hvit-kulla: Medelpad. — Ordet "kulla", som bevisligen varit gängse i hela nordliga Sverike (det förekommer t. ex. i en urgammal Julpsalm o. s. v.), och betydt: *ung flicka*, är nu mer kändt endast i Dalarna, norra Westmanland och några orter af Norrland. Är endast i sammansättning kändt på Island, såsom i *Bifi-kolla* (Bäfve-kulla). L. tarax.
Hvide-piger: Norra Bohuslän. D.
Lifvâdäa: Elfdalen. Fl. Dal. — Namnets härledning är obekant. Lefva! dö?!
Pehrsmäss-tuppor: Lima. Fl. Dal. — Tidsbenämning.

Äldre namn:

Krage-blomster. 1683. Til-Landz.
Ring-krage-blomma (1660). — Namnet förklarar flere af de ofvanstående.

En öfver hela Sverike allmän vext, hvars egenskap såsom medel, hvarigenom "tillkommande ting" kunna utforskas, är allmänt bekant. Vi meddela en uppteckning från södra Dalsland om iakttagelserna härvid. För hvarje af de motsatta händelser eller fall, m. m., som antagas, och hvilka böra högt uppräknas, bortryckes från blommans gula disk ett af hennes kronblad. Den händelse eller det namn, den egenskap m. m., som nämnes, då det sista bladet skiljes från disken, anses inträffa. Såsom:

"Prest, Bonde, Borgare".

För hvarje af dessa ord bortryckes, då ordet utsäges, ett blad, tillsammans tre. Orden upprepas ånyo, och det som utsäges, då sista bladet borttages, blir det *betydande.*

"Bonde, Båtsman, Bedlare".
"Vacker, Vulin, Fuler och *Stygg".*

De anförda profven, som äro bland de vanligare på den ort vi nämnt, gälla, såsom man kan finna, gemenligen den blifvande fästmannen eller fästmön, hvilkas stånd eller utseende man vill utröna. — Men vanligast öfver hela landet är utsägandet, under kronbladens frånskiljande från disken, af orden *Ja* och *Nej,* dermed man vill utforska om en händelse varder inträffande eller icke.

38. SUR-KULLOR (Anthemis cotula).

Sur-tuppor: Allm. — För vextens skärpa.
Hvite-tega: Södra Dalsland. D. — Se nästföljande.
Hvite-teya: Dalarne. Fisch. — Vexten icke upptagen i Fl. Dal. — Om ordet *teya* (oftast: *täga*), som i några få andra vextnamn förekommer, kunna vi ännu icke med säkerhet yttra oss.
Balders-brå: Skåne. Linn. Wahlenb. (I. e. supercilia Balderi s. radii solis. — W.). — Isl. *Brá* = ögonbryn.

Ballensbro: Sydliga Sverike. — Antages vara förvrängdt af det föregående namnet.

Barbro: Sydliga Sverike. Likaledes. — *Balsebro* är der namnet på Åkerkullor (A. arv.).

Ett stinkande ogräs, som likväl fordom begagnats till läkemedel på mångahanda sätt. — Har genom sitt urgamla namn (Balders ögonbryn), som dock icke allestädes tillägges *denna* ört, vunnit en viss ryktbarhet. Så säger Sturleson: "Ett gräs finnes, som är så hvitt, att det liknar Balders ögonbryn (Baldrs brår); det är det hvitaste gräs". — Med namnet Balldurs brá betecknas ännu på Island både denna vext och Matricaria maritima. (Olafs. och B. Haldors.).

39. ÅKER-ROSOR (Centaurea cyanus).

Blåklint. Allm. — D. *Klinte,* af T. *klätte* = något, som lätt hänger sig fast vid något annat; äfven det med små hullingar besatta fröhuset på en vext. Har sannolikt afseende på blomfodrets fjelliga flikar. Blotta namnet *klint* höres mycket sällan.

Blå-klätt: Allm. Se näst ofvan. Isl. *Klettr.*

Blågubbar: Roslagen. Fischerstr.

Blå Ring-blomm: Norra Bohuslän. D.

Sten-blomm: Skee socken. Bohuslän. D.

Blå Bond-tuppor: Floda. Fl. Dal.

Blå Säs-tuppor: Mora. Fl. Dal. — Sammandraget af Sädestuppor.

Rug-tuppor (Råg-tuppor): Orsa. Fl. Dal.

Blå-korn: Skåne. Linn.

Dufve-stol: Skåne. Fischerstr. — En helt och hållet poetisk benämning.

Hattar: Allm. Namnet tillhör dock mest landskaperna mot söder.

Blå-hattar: Östra Södermanland.

Båts-mans-hattar: Gotland. S. — "Af blommans likhet med en båtsmans hatt eller mössa, då blomhufvudet är rundt, platt och blått".

Båtsmans-myssa: Gotland. Linn. — Se näst ofvan.

Äldre namn:

Blåå Kornblomma. 1683. Til-Landz.

Räknas till ogräs af många; icke af ungdomen, som flitigt bryter den högblåa blomman, och med henne pryder både sig sjelf och Midsommarsstugan. Vid de så kallade Sommargillena ser man icke sällan landtflickans bara hufvud, omviradt med en rik krans af Blåklint, under det en annan låter en vippa af blomstren försmägta vid sin barm. Tycket för den täcka blomman är likväl på skilda orter mycket olika. Förhållandet är icke utan sina orsaker. — Vi hafva äfven enstädes sett unge män söndagligen pryda sina hattar eller mössor med kransar af blomman; och kunna de på

dem här och der "plantera" några Lysmaskar, äro de, vid inträdet i midsommarvakan, säkra om uppmärksamhet, och berättigade att i dansen bära sin hufvudprydnad.

Blåklinten får vidare icke saknas i den betydande midsommarkransen, i hvilken den någon gång, fast sällan, ensam prunkar.

Med blommans blå saft skrifvas eller "utmålas" de så kallade *Himmelsbrefven*, med sina hjul och stjernor. (Åkerbo Härad, Westm.). Lättheten, att af blomman bereda ett slags bläck, torde ensamt gifvit anledning dertill.

40. SKOGS-VIOL (Viola canina).

Kiel-blomster: Upland. Linn. — Mycket tidig vårblomma. Käle = köld-hårdnad i jorden. Isl. *Kæla* = eg. kall blåst. A. S. *Cele, Ciele.*

Denna ört hör, för sin lätthet och böjlighet, till dem, hvilka allmogen företrädesvis kallar *blomster*. (*Blomma* är vanligen större än *Blomster*, och *Ros* praktfullare än båda).

Skogsviolen blånar, redan de första vårdagarna, tätt invid marken. Stjelken är i början kort och krypande, men höjer sig med solens stigande, lyftande det lilla blomstret omsider temligen högt. — Lider brist på namn, men är väl känd af bondgummorna, hvilka, då de förmena mjölken vara *förgjord*, igenom örten sila densamma, troende, att det onda derigenom afhjelpes.

Tjugonde Flocken.

41. HAND-KNOPPAR (Orchis maculata).

Junkrar: Dalsland. R. D. — Ett poetiskt uttryck för vextens prydlighet.
Värräbyérk: Elfdalen. Fl. Dal. — Härledningen obekant.
Har-bynge: Malung. Fl. Dal. — Förmodligen med afseende å örtens aflångt runda blomax, hvilket just det Isl. *Búnga* bemärker.
Jungfru Marie förkläde. Allm. — För det skönfärgade blomaxet.
Jungfru Marie råck: Dalsland. Liljebl. — Likaledes.
Jungfru Marie nycklar: Småland. Liljebl. — Se nästföljande.
Santä Pärs Nykäl: Gotland. S. — Gemensamt för alla rödaktiga slag af slägtet. — Har afseende på den axlika blomspiran. Sanct Petrus vaktade, enligt Legenden, himmelrikets nycklar.
Guds hand: Mora. Fl. Dal. — Har afseende på roten. Se nedan.
Jungfru Marie hand. Likaledes. Se nedan.
Jungfru Marias och Skams hand: Dalsland och några trakter af Westergötland. D. Se nedan.

Säkerligen härleder sig från Medeltiden den ännu allmänna folkföreställningen, att denna örts tvenne lökatiga och fingerlika rötter, hvaraf den ena är hvit, slät och frisk,

men den andra (fjorårets) mörk och skrumpen, beteckna, den förre, *Jungfru Marias*, och den sednare *Skams* (den Ondes) hand. För att visa hvad dessa namn innebära, läggas de två rötterna i vatten, då den hvita stannar på ytan, men den mörka sjunker till botten. Härmed åskådliggöres Jungfru Marias seger öfver det onda.

Tjugondeförsta Flocken.

42. FLOTT-BJÖRK (Betula nana).

Långfredags-björk: Småland. Fries. — Se nedan.
Fredags-björk: Småland. Linn. — Se nedan.
Dverg-björk. Allm. — Liten och likasom hopkrympt.
Myr-björk. — Myr, myra, Isl. *Myri* = vattensjuk trakt.
Fjell-rapa: Särna. Fl. Dal — Isl. *rápa* = krypa, löpa omkring.
Fjell-repe: Lima. Fl. Dal. Se näst ofvan.
Ryel-träd: Norrland. Fischerstr. — Rul, ryl = knöl, knut.
Vi-vang: Wahlenb. — *Vivang* = vidje-vang. *Vang,* Isl. *vöndr* = qvist, spö. Således Vi-vang = vidje-spö, vidje-ris; med afseende å vextbildningen.
Skirre, Skerre: Lappland. Fischerstr. — Isl. *Skiarr* = skygg, rädd. Tillåfventyrs med afseende å qvistarnas användande, men kan äfven vara på sitt sätt samtydigt med nästföljande.
Kling-ris: Westerbotten. — "För en slags klang hos bladen". Wahlenb.
Ryp-ris: Lappland. Wahlenb. — Læstadius. — Se *Fjell-rapa* här ofvan.
Myor-rais: Elfdalen. Fl. Dal. — Se Myr-björk här ofvan.
Kärring-ris: Jemtland. Wahlenb. (Käring-vapen).
Källing-ris: Jemtland. — Likaledes här liktydigt med Käring-värja.
Långfredags-ris. Namnet är uppgifvet af A. A. Afzelius.
Fredags-löf: Fahlun, Sundborn m. m. Fl. Dal. — Se nedan.
Penning-löf: Jerna. Fl. Dal. — Se namnet Kling-ris här ofvan. Isl. *Rape* (Wahlenb.), och, enligt Olafsen, *Rifhrüs.*

Småländska allmogen tror, att den björk, med hvilken Frälsaren hudflängdes, var af ifrågavarande slag. Den blef derigenom — säga de — förbannad, och måste förkrympt krypa på marken. — Samma landskaps innevånare, åtminstone de, som bo vid Nossesjön, i grannskapet af Borstena, i hvilken sjö några Flottbjörkar förekomma, tro att dessa "ändra sitt ställe allenast vid instundande ofred, då de flytta sig ifrån den ena sjösidan till den andra".

43. EK (Quercus robur).

Aik: Gotland. S.
Eäk (Tonvigten på E). — Efter uttalet i vissa delar af Westmanland.

Trädets namn förekommer alltid i landskapslagarna såsom det nu skrifves (Ek). — Heter på Island *Eik*.

Detta träd har sedan uråldriga tider af allmogen ansetts såsom en skräck för trollen. "Om dessa derunder söka skydd, slår åskan alltid ned på dem". Nyare undersökningar hafva visat att åskan slår 20 gånger oftare ned i en ek, än i en bok, och deri vill man finna grunden till sagan.

Icke sällan får man se ekar, hvilka hela vintrarna bibehålla sina blad. Om dessa har allmogen många berättelser. Den vanligaste är, att den underbara *Hvitormen* uppehåller sig under en sådan eks rötter. "Uppå en liten backe, vestan för byen Axeltorp (i Hjersås socken i Skåne), utij vången, har för några åhr stått en gammall stoor och tiock Eek, kallat *Gröne-Eek*, för dy hon alltjd med sin lööf fandz grön till Juhlafften var förgången; att ehure starck Vinter, köll, frost och sniö dehr kunde falla, och intet löf kunne finnas på något annat träa, stodh lichvähl samma Eek grön med sin lööf, till dess Juhlen var förgången; sedan föllo all löfven af; och dehr någon fördristade, att hugga eller skära den ringaste qvista af trädt, då öfvergick honom någon vanlycka; Efter gammalt taal sägs en drake hafft sit bygge under Eeken i backen." (1691.) — På flere ställen, såsom i Södra Dalarna, utvisas gamla ekar, omkring hvilkas stammar synas likasom tilltrampade gångar. Allmänna folkberättelsen är, att dessa uppkommit genom Elfvor, som älska att under lummiga ekar hålla sina nattliga dansar.

I Bohuslän skall fordom funnits en Ek, som blifvit "hållen mycket helig". Allmogen säges trott, att om en spån af den lades på elden, "både eld, ved, spånor, och hvad man hade i spiseln, skulle kastas ut på golfvet". P. Kalm, B. R.

I Sverike förekomma mångfaldiga enstaka träd af ifrågavarande slag, som äro minnen af och bära namn efter enskilda händelser. Endast en enda hithörande uppgift må anföras: I Alfshög socken af Halland förekommer på Dahlsgårds inägor en ek, kallad *Brud-eken*, hvilken vid roten äger en omkrets af 15 alnar, och är ihålig, samt kan rymma flere personer. Man berättar, att detta seklers gamla träd fått sitt namn af brudpar, som derinne dansat. (Bexell, Hall.).

Äfven med ekens Ollon tros mycket underbart kunna verkas. En vidlyftig Bohuslänsk Folksägen omtalar, hurusom man medelst vatten, sjudet i en Ågonskål (Ollonskal), blef fri från en Byting. Enligt föreskrift utropades under sjudningen: "Vi brygga för Kungen". Sägnen förmäler, att Bytingen dervid yttrade:

"Mycket har jag hört,
Mycket har jag spört;
Nu är jag så gammal,
Som Tyve-skog,
Som är 3 gånger brunnen,
Upp igen runnen;

men aldrig har jag sett, att de bryggt i Ågonskål, när de vänta Kungen". (D.).

Linné anför några upplysningar rörande beräkningen af de så kallade *årsringarna* i ekar, och kommer till denna ganska märkeliga och sanna slutsatsen: "Vi hafvom uti Eken liksom en krönika på vintrarna, dem vi kunnom få oss bekante hela 200 à 300 åhren tillbakas".

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

44. BOK (Fagus sylvatica).

Bök. Ett fordom mycket allmänt namn, som ännu någon gång höres.

Bokträden räknas ofta af allmogen, serdeles der de äro enstaka, till *Heliga träd.* Sådana förekomma i många landskap. En Skånsk folksägen, upptecknad i medlet af 1600-talet i Kogered socken, förmäler, att allmogen fordom "upprättat ett kårs, och kallat Böketoffta Gud, hvarvid ett trä finnes än i denna dag och står i Böketoffta ängar ¼ mijl ifrån Kogeredz by; hvarigenom de dragit sina sjuka barn, jemväl och brukat dervid offrande af penningar, hvarmedelst de hafft den tanken, som någon svaghet hade, att *den helgedom, som i trädet bodde,* skulle dem hielpa".

Bland ryktbara Bokträd inom landet förtjenar nämnas de så kallade *Systra-Bökarna* i Åkarpe socken af Gjöinge härad uti Skåne. Om dessa går i orten följande helgonsaga: Tre små bröder, som fordomdags bodde i närheten, jemte sina föräldrar och syskon, blefvo spådde, att de i framtiden skulle komma att döda sina trenne systrar. För att förekomma detta begåfvo sig bröderna i främmande land. Men när de der började längta, drogo de hem. De voro nu fullvuxne och kände i hembygden ingen. De höllo till i ett stenrör, som ännu kallas *Röfvare-röret.* Det hände sig en Julemorgon, att deras tre, för dem okända, systrar skulle gå till Ottesång i Åkarp kyrka, hvarvid bröderna grepo de oskyldiga tärnorna, vanärade och dödade dem. På stället uppvexte derefter tre bokar, som blefvo kallade *Systra-bokarna.*

De så kallade *Apostla-bokarna* på Omberg i Östergötland förtjena äfven nämnas. Från en stam hafva här uppskjutit tolf grofva skott, af hvilka likväl nu mer blott sju återstå Då ännu fulla antalet var qvar, skall en bonde, som ansåg, att Judas icke förtjenade rum bland de öfrige Apostlarna, afhuggit den af stammarna, som han ansåg beteckna honom, men derefter genast insjuknat och dött.

Ett sätt, att utröna den tillkommande vintrens beskaffenhet innefattas i följande urgamla rim:

Om vintren blifver kall eller blid,
Det lär dig alla helgons tid.
Till ett Bokträd i din skog gack,
Hugg där ett tvet med mycken tack;
Är spånen våt, som du där högg,
Stor vinter kommer på din rygg.
Är det tvet torrt, det kan du se,
Blid vinter du då tager vid.

Tjugondeandra Flocken.

45. MISTEL (Viscum Album).

Wispelten.
Wispel: Westergöthland.
Wespelten: Westergöthland.
Fogel-lim. Allm. Af bärens sega vätska, som begagnas vid foglars fångande.

Såsom bekant är, nämnes i Walas Sång *Mistelten* såsom det medel, hvarigenom Balder dödades. Vexten anses ännu med vördnad. I Sverike förekommer Misteln flerstädes, men isynnerhet vid Mälaren och på dess öar. Den träffas på vissa löfträd, såsom på ek, ask och lind, till och med på björk och appel, samt bildar, der den är rätt ymnig, yfviga buskar i trädens kronor, både till grenar och blad af en besynnerlig gulgrön färg. Stammen kan stundom blifva tre tum tjock.

Bland de förste hos oss, som skrifvit om misteln, är Olof Rudbeck. Hans ord äro dessa: "Mistelens natur är sådan, att der alle andre ting i verlden de föda sina foster sig lijka, så föder här Eken igenom dess invärtes förrättande ett lijtet träd, som hvarken till stielck, blad och frukt, är sig lijka, och det så mycket mera, när Vinteren påstår, då alle andre trän sine Blader, Blommor och Frucht hafva mist och ingen Safft till sig taga. Aff denne orsaken är hon kommen i stort roop, så att mycket Trollerij skeer igenom henne, serdeles fordom". Atl. T. II. s. 237.

Ännu tros isynnerhet Ek-misteln vara kraftig. Vexten finnes derföre ofta förvarad i bondestugorna, der dess plats är taken. Man anser sig dermed kunna skydda hus och hem för ondt i allmänhet, men serdeles för vådeld. — Icke mindre bekant hos allmogen är vexten såsom läkemedel. Menniskor, som lida af fallandesot, förses med en knif, hvars skaft är gjordt af ekmistel, och tros, om de vid anfallet bära denna i handen, blifva frie från sjukdomen. För andra sjukdomar hängas stycken af vexten kring den lidandes hals, eller göres ringar deraf, hvilka bäras på fingren. — Mistelns egenskap att tjena till slagruta, och således till medel, hvarigenom förborgade skatter kunna upptäckas, omtalas mycket af allmogen, men få eller inga känna nu mer greppen.

Enligt en på Wisingsö ännu gängse sägen skall Kettil Runske, medelst Mistel, vid ön fastlimmat Gilbert.

Slutligen bör nämnas, att Ekmisteln förmenas böra, om den skall äga behörig kraft, nedskjutas eller med stenar nedslås ur Eken.

Misterhult i Småland anses hafva sitt namn af Mistelen, som der ymnigt vexer. Wahlenb.

46. ASP (Populus tremula).

Hasp: Rättvik och Mora. Fl. Dal. — Namnet Asp är troligen taget af trädets susande.

Äsp: Gotland. S.

Darr-asp. Allm. — Dock icke folknamn. — Af löfvens darrning. Se nedan.

Trädets Isländska namn är: *Espi.*

Otaliga så kallade *Heliga lundar* i vårt land bestå af detta trädslag. Nästan alltid är vid dem fästad den sägen, att åverkan derå varit förenad med, nu ett, nu ett annat ondt. Rudbeck säger (här med ringa öfverdrift): "hvar gå än nu i dag till någon bonde eller gemen man, och bädie honom hugga ut en asp utur en asparlund, så lär han tig svara sig det intet vilja giöra, om en ville honom gifva alt det en äger".

I södra Sverike är den sägen allmän, att Frälsarens kors varit af Aspeträ; och förmäler sagan, att trädet derföre blifvit dömdt, att alltid stå med skälfvande eller darrande löf.

47. EN (Juniperus communis).

Ene. Fordom 'mer gängse, än nu.
Enbärsträ. Allm.

Äldre namn:

Eeneträä. (1683). Åfven nu brukligt. Ofta med ett tillagt J.

Allmogen vet att på mångfaldiga sätt använda denna buske; bär, barr, bark, ved, rot-saft — allt har sin nytta för bonden. — "Enen ryker (blommar) och Braxen leker", säger fiskaren.

Berättelser om enstaka, äldre Enar, i hvilka Andar tros innebo, höras någon gång. I synnerhet säges Anden högljudt ifra emot denna buskes nedhuggande. En sådan En har funnits i Österhanninge socken af Södertörn; der ett långt samtal mellan anden och en man, som ville hugga Enen, ännu förtäljes af allmogen. — Flerstädes säger sig folket understundom se flockar af smärre Enebuskar "i ljusan låga". Denna låga är dock intet annat — förmäler man, — än ett sken af det guld, som trollen *uppburit*, och laggt på buskarna, för att solas.

Ordspråket: *När alla Enbär moyna, bli alla flickor gifta,* är gammalt och allom väl bekant.

48. IDE-GRAN (Taxus baccata).

Id: Gotland. Linn. — Isl. *Iðjar* l. *Ifjar* = ängarnas grönska.
Idä-gran: Gotland. S.
Barr-lind: Westergötland.
Ba-lind: Bohuslän. — "Måhända Bals eller Balders Lind", Holmberg.

Ett vackert, men i Sverike temligen sällsynt träd. Allmogen försummar icke, att vid högtidligare tillfällen pryda sina boningar med qvistarna af trädet. Vi hafva sett det sålunda användt i Nerike. Linné, som uppgifver, att Idgranen på Gotland upphinner granens eller ekens storlek, beskrifver dylika prydnader derstädes (i Gothums och Boge socknar) sålunda: "Folket hade ett artigt sätt, att betäcka sina väggar med Id-qvistar, då man begynte nederifrån golfvet att liksom med spån betäcka väggen, som genom det mjuka barret fick de aldra vackraste gröna tapeter."

I öfrigt förtjenar nämnas, att *Idmyren* vid Grindagaby i Gestrikland, der idgranen förekommer, förmenas gifvit namn åt denna myr. Wahlenb.

49. LYS-VED (Byssus phosphorea).

Uggle-ved: Småland. Linn. — Nerike. Se nedan.
Oggle-ved: Westergöthland. Hoof, D. Vestr.
Skatt-elds-ved: Östergöthland. Ihre, D. L. — Se nedan.
Lys-glunga. Glongä = blomster; eg. sådana, som äro af lysande färg.

Denna laf vexer på träd, som tagit röta, eller murknat. Helst på skumma, fugtiga ställen. Lafven liknar mögel, men färgen stöter på ljusrödt. Lyser i mörkret. —

Allmogen i några orter tror, att Nattugglan, hvilken, såsom bekant är, äger förmågan att se i mörkret, företrädesvis uppehåller sig der denna laf förekommer. Deraf troligen namnet Uggleved.

Lafven har sin egentliga märkvärdighet deraf, att dess nattliga sken af allmogen anses visa stället för nedergrafda skatter eller jordgods, hvilket ock gifvit anledning till dess ofvan anförda Östgöthska namn, *Skatt-elds-ved.* Tron att, hvarhelst ute å marken sken nattetid visar sig, skatter äro till finnandes, är i öfrigt ytterst allmän.

50. TROLL-SMÖR (Æthalium flavum).

Äldre namn:

Bäre-smör. 1643. Is. Erici. Af *Bäran,* ett Väsende, som äfven varit kändt i Ö. G, på Gotl. o. s. v.

Denna temligen allmänna, smörlika svamp uppvexer ganska hastigt på fugtiga ställen. Allmän är den sannolikt urgamla tron, att svampen är en lemning efter Trollen. Man håller före, att, då den skadas, trollet äfven lider. Icke ovanligt i aflägsna landsorter är derföre, att kasta Trollsmör på elden, att förbrännas, då man ock med mjuka spön slår, eller piskar, rundt omkring lågan. Man tror sig dermed förgöra Trollpackan, och dertillmed, genom piskningen, så mycket mer kunna pina henne.

Om Bäran, och huru den "sputar" sitt "Bäresmör", se Is. Erici Oeconomia II, sid. 29.

Tjängvide-stenen

På Gotland.

(*Pl.* 3 *och* 4).

Denna märkeliga Runsten anträffades vid Tjängvide gård i Alskogs socken på sydöstra sidan af Gotland om sommaren 1844. Jag företog då, med understöd af K. Vitt. Hist. och Ant. Akademien, en resa omkring ön, hufvudsakligen i ändamål att forska i Gotlandsmålet, för att öka de icke obetydliga samlingar deruti, jag redan förut egde, såsom grundlag för en blifvande Ordbok öfver Gotlands-målet. Mig ålåg tillika, såvidt språkforskningen medgaf, att göra iakttagelser öfver fornminnen af alla slag, kyrkor (stående och förfallna), upphämta sägner och sagor, m. m. Men då mitt språkarbete på en så gifvande mark lyckligtvis upptog den mesta tiden, kunde jag naturligtvis icke medhinna särdeles mycket på det derstädes kanske ändå rikare fornforskningens fält. Jag måste åtnöja mig med att bland dessa oräkneliga minnesmärken fästa mig vid ett och annat, för att dymedelst ditleda uppmärksamheten, lemnande det egentliga arbetet åt dem, hvars hufvudsak fornforskningen är.

Ibland de fornminnen, vid hvilka jag anser, att en särdeles uppmärksamhet bör fästa sig, sätter jag kanske i främsta rummet Runstenen vid Tjängvide. Han förtjenar, efter mitt förmenande, denna uppmärksamhet i hög grad, icke allenast derföre, att han nyligen blifvit uppgräfven ur jorden och således hittills icke af någon forskare sedd; men isynnerhet för de tekningar, som på honom äro inhuggna. Ja, det skulle till och

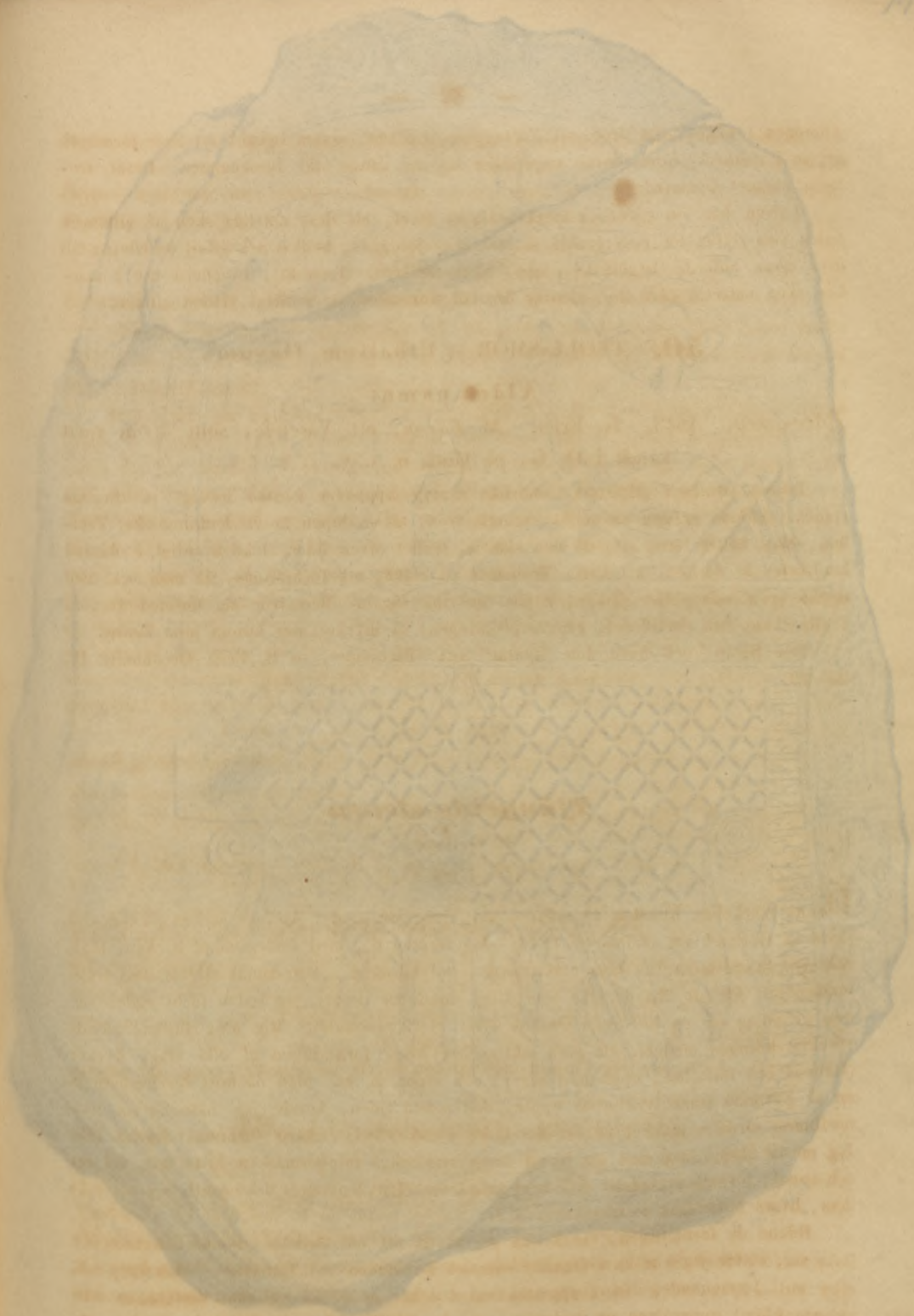

TJÄNGVIDE STENEN.

(uti Ahlskog socken på Gottland).

Längd 2 aln. 22 tum, största bredd 2 al. 6 t, tjocklek 12 tum

RUNORADEN PÅ TUÄNGVIDE STENEN,

aftecknad $\frac{6}{8}$ 1844.

med kunna sättas i fråga, om han icke i detta afseende nära nog skulle kunna mäta sig med sjelfva Jellinge-stenen på Jutland.

Det var rent af en tillfällighet, som gjorde, att detta fynd påträffades. Jag befann mig i Alskog och fick höra af kyrkoherden på stället, att vid en gård, Liffride, skulle finnas en sagokunnig bonde. Vi uppsökte honom hemma; men han motsvarade icke vår väntan — hans "sagor" voro för unga. Just när vi stodo färdiga att resa derifrån, yttrade bonden: Men skola herrarna intet se den "konstiga" stenen, som man uppgräfvit vid Tjängvide? Orden "konstig sten", som dertill legat i jorden, kunde icke annat än väcka uppmärksamhet. Vi beslöto genast att gå till Tjängvide, hälst denna gård låg så till sägandes hus vid hus med Liffride. Sedan vi snart fått reda på stället, funno vi ett temligen väldigt stenblock af landets vanliga kalksten, icke utan en viss omsorg upplagdt ofvan på marken invid egaren, Johan Tjängvides, husvägg. Denne, som hade en bror vid namn Jakob, hvilken förstod ett och annat af runläsning, berättade om sjelfva fyndet sålunda: I den stenbacke, som ligger här i trädgårdstäppan invid huset, företogo vi oss att gräfva en grop, för att deruti bygga en liten potateskällare. Sedan en mängd grus och lösa stenar afröjts, stötte vi på fastare grund, och ju djupare vi kommo, desto mer öfvertygades vi, att vi råkat på en ordentligen med *murbruk* murad, fast, gammal grundval. Vi, som nu sett denna grusbacke i all vår tid, hafva likväl aldrig förut vetat, att något sådant fanns deruti, ej heller hafve vi hört någon den ringaste sägen om, att något sorts hus förr i verlden här skall hafva stått. Vi bröto oss något djupare ned i muren, och vid det en af oss med jernstören stötte i det nyss blottade lagret af murbruk efter en bortagen större sten, lossnade deraf en hel kaka och kom att ligga omvänd. Vi sågo då med förundran ränder och tecken på undre sidan af murbrukskakan. Det var nu lätt att se, att den sten, på hvilken kakan legat, äfven borde hafva inhuggningar. Bruklagret borttogs, och vi funno här den stora stenen, hvilken vi ock slutligen, ehuru med stort besvär, fingo upp på backen. Han är alldeles hel, sådan han låg i muren, med undantag att två mindre stycken sprungo af för stötarna med jernstören, innan vi fått reda på att något fanns inhugget på honom. Men dessa två stycken togo vi vara på och inpassade på sina ställen, sedan vi fått upp stenen (jfr. fig. 3).

Stenens hela höjd var 2 alnar och 22 sv. verktum; bredden (nertill) 2 al. 6 t., (upptill — midt för hästens fötter) 1 al. 21 tum, och tjockleken 12 tum. På den ena temligen släta sidan äro inhuggna åtskilliga föreställningar af menniskor, djur och ett skepp, ordnade i tvänne fält: ett öfre och ett nedre. Men märkligt är, att stenens yta icke först tyckes hafva blifvit planhuggen, utan att man tagit en af naturen någorlunda slät stenhäll (sådana äro på Gotland, särdeles vid hafsstränderna, icke sällsynta) och derpå verkställt figurernas huggning; ty ytan har en hop grunda urskålningar och långsluttiga upphöjningar. Figurerna äro icke djuphuggna medelst kantstreck, utan bottnen dem emellan är borthuggen, ehuru till ett högst obetydligt djup, så att hela teckningen framstår såsom en föga upphöjd bas-relief. Stenens öfre och nedre fält äro tvärtöfver åtskilda medelst en några tum bred rand, innehållande slingor i form af valknutar: äfvenledes tyckes hela stenen varit omgifven af en likadan rand med valknutar, ehuru den nu endast är fullt tydlig på den öfre runda och den högra raka långsidan. Vidare märkes, att huggningen till venster på stenen är svagast (eller mest utnött) och att teckningen tilltager i tydlighet ju mera hon närmar sig högra sidan. Ja, det är tydligt, att åtskilligt måtte vara bortslaget och rent af saknas på venstra

sidan, och detta är i ännu högre grad fallet vid hela den undre kanten af stenen. Vid omnämnandet af de bildlika föreställningarna, faller det sig naturligast att taga hvart och ett af de begge fälten i särskildt betraktande, samt att dervid gå från höger till venster — från det tydligare till det otydligare.

Det öfre fältet är halfcirkelformigt och intager stenens halfva höjd. Hvad som här genast ådrager sig uppmärksamheten, är en ganska tydlig och temligen proportionerlig *häst med åtta fötter*. Två utaf bakfötterna äro något lutade bakut såsom på en stående häst, som just skall börja gå; de andra två äro framsträckta, dock stående på marken liksom efter ett nyss taget steg. Af de fyra framfötterna äro likaledes tvänne rakt framsträckta och hvilande på marken; men de andra två äro högt upplyfta, krökta och kastade bakåt såsom under starkt galopp. Hästens figur, jemförd med en del af menniskofigurerna, är i öfvernaturlig storlek. Under hästens buk och mellan alla fötterna slingra sig några orm- eller drakskepnader. Svansen, som är mycket smal, är försedd med trenne upphöjningar, hvilka nästan påminna om de rosettlika uppknytningar, hvarmed Gottlands allmoge ännu i dag utsirar hästarnas svansar vid bröllopsridter och andra högtidligare tillfällen. På den åttafotade hästen rider en menniska, som har på sig en ganska bred, ut öfver axlarna sig sträckande, hatt och som med ena handen håller i tygeln och med den andra, som är utsträckt bakåt, håller något, hvilket dock ej närmare kan urskiljas. — Ett stycke ofvanför hästen och midtöfver den ridande befinner sig en annan menniskofigur i på tvären sväfvande ställning. Dess begge armar äro utsträckte öfver hufvudet, och jemte henne synes ett vapen eller dylikt af lika längd med hela kroppen, som nedåt fötterna sluter sig i half spadform: om figuren håller detta, eller om det blott befinner sig i närheten, är osäkert. — Nära framför hästens framfötter står en tredje menniskofigur. Hon är klädd i en mycket vid och fotsid kåpa eller kjortel, under hvilken fötterna dock tydligen synas; på hufvudet tyckes hon hafva en mössa, som med en bred flik eller förlängning nedlöper längs ryggens ända till midjan. Figuren, hållande något föremål i hvardera handen, utsträcker begge händerna mot hästen, liksom erbjudande (offrande — till hästen eller dess ryttare?). Denna figur är, jemförd med hästen, så låg, att hon knappt räcker till jemnhöjd med hästens nos, ehuru de stå på samma plan. — Ett föremål, af hvars obestämda form man ej kan sluta, hvad det månde betyda (det har nästan skapnaden af en nutidens kyrkoklocka), befinner sig emellan hästens panna och den person, som nyss beskrifvits stå framför honom. Om man icke får tänka sig detta såsom befinnande sig något bakom taflans plan, så bortskymmer det utsigten emellan den sid-kåpade figuren och hästen. — På samma grundplan med denna figur och hästen står, i taflans venstra hörn, ett fyrfota djur med lång och mot spetsen *uppåt böjd* svans. Får man förutsätta en så stor noggrannhet vid ett djurs afbildande på den tiden, så kan det icke vara en varg, emedan det just hör till en egenhet hos en sådan, att dess svans är *inböjd* mot ändan; ännu mindre kan det vara en björn, då den långa svansen och den smärta skapnaden helt och hållet strider deremot; icke heller kan det vara en räf, som har en så yfvig, lång och rak svans. Mest liknar den en hund. Djuret vänder sig mot venster, och således ifrån kåp-figuren, men dess hufvud är utplånadt, då allt, som närmar sig stenens venstra kant, i samma mån är otydligare. — Ofvanom detta djur, och bakom figuren framför hästen, befinner sig en fjerde menniskofigur. Denna vänder sig äfven åt venster och således ifrån kåp-figuren. Hon är klädd i en kort, endast till knäna räckande, rock eller kjortel, och benens ställning tyckes antyda, att hon är

gående. Med ena handen, som är sträckt uppåt och framåt, tyckes hon fatta i något, som befinner sig framföre, och med den andra, som är sträckt nedåt och framåt, tyckes hon hålla något trekantigt (en korg eller hatt?); hufvudet synes vara obetäckt. Midt framför den nu beskrifna figuren och vid samma höjd öfver djuret, skönjer man ett annat bredt föremål; det är otydligt. Men kanske skall det föreställa en femte menniskofigur — det hela ser nästan ut som en sådan, klädd i en kåpa eller dylikt af betydlig vidd och sidd. Dock synas inga fötter under kåpans nedre kant, ehuru den är ganska tydlig; ej heller märkes något tecken till hufvud. Så mycket tyckes man likväl kunna sluta, att *om* det skall föreställa en menniskofigur, så tillkännagifver hela ställningen, att hon står vänd emot och synes vara stadd i någon gemensam förrättning med den ofvan beskrifna fjerde, kortrockade figuren. Hela detta öfre fält har, såsom förut nämndes, formen af ett halft, något högt, cirkelsegment, och omgifves rundtomkring af en bred kant eller bord med slingor, i form af valknutar. På sjelfva fältets grund finnes likväl, utom de här uppräknade, ännu ett annat föremål, om hvilket jag skulle önska att kunna säga något mera, än blott det, att det finnes der; ty säkerligen skulle det helt och hållet hafva upplyst oss om hvad hela denna föreställning har att betyda. Detta är en *runo-rad* af icke obetydlig längd; men då den just befinner sig allra längst till venster, så är den ock derföre *alldeles oläslig*; — så mycket är likväl klart, att runor här hafva varit ristade — kanske till ett antal af 50 till 60 mynder! Runraden är, om man tänker sig den uträtad, omkring 29 à 30 tum lång, samt något litet upphöjd öfver stenens yta och mynderna hafva blifvit ristade deruti. Den börjar vid fältets basis just i venstra hörnet, tätt invid stället, der djurets hufvud varit, stiger sedan ett stycke nästan rakt i höjden helt nära intill och parallelt med fältets venstra valknutsbord, böjer eller hvälfver sig med denna åt höger inåt fältet under sitt stigande, tills den ändtligen, då den hunnit nära uppemot fältets största höjd, kröker sig hastigare än borden och slutligen vänder sin riktning nedåt och slutar ungefär midt öfver den framför hästen stående figurens hufvud, men lika så högt öfver detta hufvud, som det sjelft befinner sig öfver fältets grundstreck (= basis). I och med sitt stigande aftager den i bredd, så att då den nedan har omkring 2 tums, så har den ofvan blott en tums bredd. — Ifrån det öfre skiljer sig

Det nedre fältet är från det öfre skilt medelst en tvärt öfver stenens midt gående bred rand med valknutar. Om man skulle hafva någon anledning förmoda, att föreställningen på det öfre fältet skulle kunna vara af mythiskt slag, så synes detta deremot icke vara fallet med det nedre. Här framstår genast för blicken bilden af ett fornnordiskt vinkingaskepp eller *drake*, med mast, segel, tåg och åtskilliga personer på däcket. Draken är så stor, att den med sina tillbehör intager hela fältets yta. Han är uppenbart för kort, om man jemför längden med de personers höjd och storlek, som stå på däcket. Eljest är formen temmeligen öfverensstämmande med dem, som vi finne på hällristningar, ehuru den är utförd med ojemförligt större omsorg. Såväl för- som akterstäf äro högt uppstigande (deras höjd motsvarar halfva drakens längd), och begge sluta i spiralformiga rosetter. Stäfvarna kröka sig vid uppstigandet något inåt öfver däcket. Hela drakens längd är på stenen omkring 1½ aln. Från midten af däcket uppreser sig masten; nederst har hon liksom ett knä (detta minnes jag likväl icke att jag såg, men kanske har jag förbisett det — jfr. nedanföre), men är för öfrigt rak och slutar vid fältets öfversta rand. Ifrån det högsta af masten nedlöpa tvenne tåg, stag eller vanter i sned riktning, ett på hvarje sida, och sluta vid däcket just vid den punkt, der det upphör

att vara rakt och börjar kröka sig för att uppstiga till de höga stäfvarna. På denna mast hänger ett *segel*, som företer flere märkvärdigheter.. Dess höjd (på stenen 13 tum) är halfva mastens; öfre kanten börjar helt nära under masttoppen och stagens fästpunkter. Seglets längd (1 aln 9 tum) går nära till fartygets; men emedan man icke lär velat, att det skulle bortskymma de prydliga stäf-rosetterna, så har man liksom bortklippt ett rätvinkligt ingående segment utur seglets begge nedre hörn, hvarigenom dess bredd nedan blifvit mindre (1 aln 2 tum) än ofvan. Hela seglet är tecknadt med ett glest och på sned gående *nät* (maskorna deri äro så stora, att en af de om bord befintliga personerna skulle kunnat krypa igenom dem). Detta nät företer dessutom den egenheten, att vara djuphugget — då deremot allt annat framstår i bas-relief — dock så, att der maskorna mötas och korsa hvarandra intet är borthugget. Detta skall kanske utmärka nät-tågens föreningsknutar (?). — Om detta besynnerliga nät skulle man kunna hysa hvarjehanda tankar. Först skulle man dermed helt enkelt kunnat vilja antyda, att seglet var af väfdt tyg; men dertill synes det först och främst vara alltför groft tilltaget, särdeles som rätt fina huggningar föröfrigt finnas på stenen; sedermera borde då maskorna icke gerna kunna gå *snedt*, utan borde de vara jemnlöpande med seglets kanter. En annan förmodan kunde vara den, att man dermed velat antyda ett randigt segel (Isl. "stafvat segel", som Erling Skjalgsson hade i slaget vid Svolder); men förmodligen mentes i forntiden med ett randadt eller stafvadt segel, att det hade dukvåder af olika färg, t. ex. hvarannan röd och hvit; dessa kunde naturligvis endast löpa parallelt åt ett håll, icke korsa hvarandra. En tredje förmodan vill jag här våga, ehuru jag erkänner, att jag icke i de gamla sägorna sett något yttradt derom, utan har just denna nät-teckning fört mig på denna tanke. Då hampan och linet äro i Skandinavien införda och ortvanda växter, så är det naturligt, att hamp- och linnetyg icke funnits af ålder. Deremot måste ylletyg hafva varit bekant mycket tidigare. Således måste man i äldsta tiden troligtvis åtnöja sig med vadmals-segel. Men ylletyg har en så ringa styrka, särdeles om det skulle användas till en så stor utsträckning som ett helt segel, att man naturligtvis skulle önska att på något sätt stärka dess hållbarhet. Något ändamålsenligare medel härtill kan man knappast tänka sig, än att man spände ett förstärkningsnät af tåg öfver hela vadmals-seglets yta; ty tåg eller rep, snodda af remsor utaf råa djurhudar, vet man att våra förfäder egde. Skulle åter ett sådant nät blifva af något riktigt gagn, så borde det knytas der repen korsade hvarandra; men det behöfde då ej heller vara så synnerligen maskfint. Äfvenledes blifver då repens här på stenen förekommande sneda riktning lätt förklarlig, emedan denna ställning är den ändamålsenligaste; ty eljest skulle man behöft så långa rep till dem, om de skulle hafva gått parallelt med seglets långsidor.

Efter denna lilla afvikelse från den egentliga beskrifningen, vänder jag mig åter dit tillbaka. Nu komma vi till de menniskofigurer, som finnas på drakens däck, och följe, nu som förut, ordningen från höger till venster — från de tydligare till de mindre tydliga; detta blir också, som straxt skall blifva visadt, att gå från bakstäfven till förstäfven. På hvardera sidan om masten synas 4 figurer; men möjligen kan ännu en hafva funnits längst förut, som dock nu är utplånad. Längst bakuti draken är en figur i *sittande* ställning: detta tyckes vara styrmannen; ty han håller i en åra eller snarare ett styre, som, i nästan upprätt ställning, sträcker sig något utom bakstammen och är bredare eller bladformig åt ändan. Detta synes äfven utvisa, att bakstäfven är här. Figuren har på sig en bred, ut öfver axlarna sig sträckande, hatt af

TIDNINGS BEVILL

lika form med den, som den på hästen (å öfre fältet) sittande figuren har. Alla de öfrige figurerna äro *stående* och tyckas sysselsatta med de från seglet nedhängande tågen. Näst styrmannen står en figur, lång och smal; hon är något otydlig, men jag tyckte mig dock finna, att hon håller uti det från masttoppen snedt nedlöpande tåget eller staget, samt att hon på hufvudet har en mössa, som i nacken hänger ned påsaktigt. Dernäst står en tredje figur, som jag, då jag såg stenen, tydligen fann vara vänd mot höger, d. ä. mot bakstammen, samt med en hand hållande i ett från seglet nedhängande tåg; äfvensom att hon var klädd först i en till knäna räckande rock och derofvanpå uti en kortare och något vidare tröja, som tyckes räcka ungefär på halfva låret. Så kommer en fjerde figur, den sista akter om masten, som redan är något mindre tydlig; men som jag dock fann vara vänd med fötterna åt venster, och tillika tyckte jag att något hang ned vid sidan, som möjligen kunde vara ett svärd. En femte figur står för om masten, vänd mot fören. Så kommer en sjette figur, af hvilken blott hufvudet och den öfre delen af kroppen kunna skönjas; och sist en sjunde och en åttonde, af hvilka intet mer än hufvudena med säkerhet kunna urskiljas. Om ännu en nionde figur befunnits på det rum, som återstår till förstäfven, var det icke ens då möjligt att se — men flere än en har likväl ej kunnat rymmas på denna plats.

Från seglets nedre kant nedhänga parvis tåg, hvilka snart förena sig till ett. Sådana, i ett sammanlöpande par, nedhänga nästan mellan alla figurerna på däcket, och några af dessa synas till och med hålla uti dem. Dessa hängtåg hänvisa på någon inrättning, som vi nu icke mera känna. Deras dervaro kunde dock kanske underrätta oss om följande: I ett segels öfre kant måste alltid finnas något styft, en rå, som håller det utsträckt; men i den nedre är en sådan icke just nödig. Ändamålet att hålla seglet utbredt och styft för vinden kan nämligen också till största delen vinnas genom flere nedlöpande tåg, som man antingen fäste vid däcket, eller i hvilka manskapet höll under seglingen. Detta skulle kanske kunna förklara, hvad dessa tåg tjenat till. Längs hela seglets kant nedhänga 6 lika tåg, hvardera uppkommet af tvännes gaffelformiga förening. — Genom den åt venster tilltagande otydligheten kan man hvarken urskilja däckets främre del, ej heller hvad som kan hafva funnits utanför och för om förstäfven, ehuru denne sjelf till en del någorlunda lätt urskiljes. Det märkes också, att stenens yta här utanför blifvit skadad, antingen derigenom, att fukten i jorden afl öst skifvor, eller ock att de blifvit afslagna innan han nedlades i muren. Dock, stenen har väl lidit större skada än så. Hela hans nedre ända eller basis är nemligen alldeles borta, kanske till 1 eller 1½ alns längd, om icke mera; enär en så stor sten äfven har behöft ett icke så litet stycke för nedgräfning i jorden, om han skulle kunna stå upprätt. Denna skada går, som det tyckes, långt in på det nedre fältet, nära upp emot drakens däcks-linea, så att föga af skrofvet återstår. Man ser tydligt, att hon uppkommit på det sätt, att stenen blifvit med våld afslagen, och detta *före stenens nedläggning i muren*, ty brottet hade samma åldriga färg, som hela stenens yta för öfrigt; hvaremot de tvänne, vid öfre ändan, under uppgräfningen, afbrutna styckena, visade ett jemförelsevis ganska färskt brott.

Ännu återstår att omtala ett föremål, som finnes på nedre taflans yta. Detta är en *Runorad* med runor, *som möjligtvis kunna läsas.* Händelsen gör nemligen, att den befinner sig längst till höger, således på den delen, der den största tydligheten råder. Raden, som *icke* synes hafva varit en ormslinga, börjar nederst vid brottet och går rakt i höjden emellan bakstäfven och den hela stenen omgifvande valknuts-borden,

samt slutar mellan denna bord och seglets öfversta högra kant, emot fältets öfversta gränslinea. Raden är nederst bredast och afsmalnar mot höjden. Runorna gå åt samma led, och det hela utgör således endast *slutet* af inskriften, hvaraf efter all anledning åtminstone två tredjedelar gått förlorade. Då man nemligen betraktar den symmetri, som föröfrigt användts på huggningen, så blir det ganska troligt, att denna runskrift börjat på venstra sidan, jemnhögt med seglets öfre kant, först gått rakt ner, krökt sig åt höger, samt, följande drakens köl, slutligen åter krökt sig uppåt och sist gått rakt i höjden. Det är detta sista uppstigande stycke, som nu endast återstår. Hvad som än ytterligare styrker denna förmodan, är att emellan den svagt synliga valknuts-borden till venster och seglets kant ett rum finnes af lika bredd med det, som runraden upptager på motsvarande ställe till höger. På det förstnämnda rummet kunna likväl nu inga tecken till runmynder skönjas. — Om man, angående den på öfre fältet varande utplånade runraden, skulle vara benägen för den gissning, att den kunnat innehålla någon förklaring af fältets, kanhända, mythiska innehåll, så kan man väl med ännu större sannolikhet förmoda, att nedre fältets stympade runskrift innehållit namnet på den sjöhjelte, öfver hvilken vården fordom rests. På det nu återstående stycket kan man således vänta sig namnen på dem, som huggit runorna och låtit resa stenen, och möjligen, ifall stenen faller inom kristna tiden, en invokation till Kristus eller Jungfru Maria — detta vore således af högsta vigt att få upplyst!

Sjelfva runorna hafva, särdeles i början, d. ä. nederst, en ovanlig höjd, då man jemför dem med qvistarnas korthet: de stå vidare mycket tätt tillsamman och orden äro *ej åtskilda genom punkter* eller andra dylika tecken. Stafvarna äro icke häller raka, utan något böjda eller liksom svigtande hit och dit. Hela inskriften har derföre ett mycket åldrigt, nästan fornt utseende. Myndernas antal torde vara omkring 44 eller 47 — ifall man får antaga de hit och dit förekommande halfva eller tredjedels stafvarna för att beteckna runan Sol (*s*), icke Knè-sol. Myndernas streck äro visserligen mycket fina, men det oaktadt temligen djupa, hvadan det snarare ser ut som om de voro skurna (eller uppkomna genom liksom gnidning fram och tillbaka med ett hvassspetsigt metallverktyg), än huggna på vanligt sätt. Denna deras finhet gör likväl, att man lätt kan förblanda dem (deras stafvar eller qvistar) med fina sprickor i sjelfva stenen. — Jag studerade denna inskrift på det noggrannaste, och tog äfven deraf en afskrift med så stor trohet och omsorg som görligt var. När jag nu jemför denna min ritning med den i år med lika stor trohet gjorda, så ser jag likväl, att stenen och dess inhuggningar icke obetydligt försämrats till tydlighet på det förflutna året, troligen mest genom den på Gotland ovanligt stränga vinterns inverkan. Ty då jag i de första 9 mynderna trodde mig läsa (ᚱᛁᛋᛏᛁ : ᛋᛏᛅᚿ) RISTI STAN, så tyckes samma runor på den sednare afteckningen gifva IKTI STAI, d. v. s. att jag anser första runan vara ett *r*, från hvilket stafven är utplånad, ty mynden är starkt böjd; på den sednare ser den ut som ett *i*, samt att mitt första *i* och *s* uti den sednare visa sig som *k*. Någon vidare tolkning vill jag ej tillåta mig, men anser mig dock till den i år verkställda afteckningen äfven böra vidfoga en sådan, såsom jag i fjol uppfattade den (Se pl. 4); emedan den skickligare ritaren i år hade för sig ett jemförelsevis försämradt original emot hvad jag då hade. Äfven bör den blifvande uttolkaren ihågkomma, att den fornnordiska målbrytning torde förekomma uti inskriften, som vi läse i *Guta Lag* (Gotlandslagen), och hvilken är icke obetydligt afvikande från Sn. Sturlesons Isländska.

När

När man betraktar den huggna framsidan och de begge fältens form, så föranledes man att antaga, att högra långsidan icke från början varit så rak som hon nu visar sig, utan att äfven något här blifvit frånhugget. Det nedre fältet är nämligen bredast nedan och blir något smalare ofvantill. Derefter kommer det förut omnämnda tvärbältet med valknutarna; men just vid detta viker den omgifvande valknutsborden åter hastigt utåt, så att öfre fältets grundlinea är längre än det nedres öfversta linea, hvarefter bägge sidolinierna småningom kröka sig ihop tills de råkas, och således gifva den öfre taflan formen af en halfcirkel. Skulle nu den ytterst omgifvande valkknutsborden äfvenledes paralelt följa denna utvikning, som är störst vid öfre taflans grundlinea, så uppstode här ett utstående hörn eller knä, hvilket likväl numera icke finnes, men som dock måste hafva funnits och blifvit afhugget. Denna stenens jemnhuggning på kanten har troligen verkställts, när stenen nedlades i muren, för att få en rak kantyta. — Stenens hela bakre sida är kulpig och skroflig, och bär inga märken efter någon sorts släthuggning.

Detta är en så noggrann beskrifning på Tjängvide-stenen, som jag kunnat göra den, dels efter min egen ritning, jemförd med minnet, dels efter den af min broder i år verkställda afteckningen. — Jag ansåg nämligen denna fornlemning vara af så stort värde, att jag beslöt att genast försöka en afteckning deraf så troget och så godt sig göra lät för mig, som icke är någon ritare. Jag gjorde detta i tanke att dermed blott väcka uppmärksamhet hos dem, som bättre förstå och kunna utföra sådant, på det man *snart* måtte låta en skickligare hand besörja en afteckning: äfven kunde möjligen denna min ofullkomliga ritning tjena den efterkommande aftecknaren till någon ledning, ifall någon del af stenens yta skulle under tiden lida någon förändring genom väderlekens eller annan åverkan (ty stenen var *af en ovanlig lös massa*, och syntes benägen att söndersmulna); ja, det var ju ingen omöjlighet att stenen af någon byggnadslustig landtman rent af kunde blifva sönderslagen — och då var det ju i alla fall bättre att hafva någon än ingen afteckning af det förlorade.

Under vidare samspråk med Johan Tjängvide, underrättade han mig om, att de under gräfningen hade stött på ännu en annan stor stenhäll, som äfven hade "några huggna streck på sig"; men att man, dels derföre, att gropen till den blifvande källaren icke behöfde gå åt det hållet, dels för stenens storleks skull, icke hade brytt sig om att taga upp honom, utan låtit honom ligga qvar i backen. Men, tillade han, ett hörne sticker fram under muren nere uti källaren, och der kan man se en bit af honom. Försedd med ljus begaf jag mig genast ner uti det mörka källarhålet och fann der liksom en låg stenbänk i form af ett cirkelsegment, af något mer än en alns lång-mål och en half alns tvär-mål, utspringande utur källarmuren. På denna synliga del af den, efter bondens utsago, stora stenen, syntes verkeligen åtskilliga kantsirater, i form af symetriska strek, men djuphuggna och icke i bas-relief, som på den andra stenen. Allt syntes således antyda toppen af ännu en annan Run- eller Grafsten, af lika ålder med den redan funna, och som dertill utlofvade en större tydlighet i det, som tilläfventyrs derpå kunde vara hugget, emedan denna sten var af en mycket fastare och mera finkornig massa än den andra. Nästan ännu gladare öfver detta nya fynd, än öfver det förra, emedan det *kunde* innehålla så mycket, tillfrågade jag bonden om han, emot någon billig ersättning, skulle tillåta denna stens uppgräfvande med thy åtföljande källarväggens nedbrytande. Han förklarade sig härtill villig. Min afsigt var

dock icke att företaga detta genast, utan ville jag blott förvissa mig om, att intet hinder skulle möta från egarens sida för en framtida undersökning, hvilken jag ville lemna till den, som bättre kunde rita af det skeende fyndet. — Sedan jag slutligen på det allvarligaste lagt honden på hjertat, att på allt sätt freda de begge stenarna för all åverkan, afreste jag från stället.

Återkommen från resan fäste jag K. Vitt., Hist. och Ant. Akademiens uppmärksamhet på såväl den redan funna stenen, som på den andra ännu i jorden liggande, samt bifogade den af mig gjorda ritningen, såsom en ledning för omdömet om fyndets värde. Jag tillät mig äfven att gifva anvisning på en på Gotland boende person, som kunde åtaga sig såväl att med fullkomlig noggrannhet afteckna den förre, som att uppgräfva och afteckna den sednare, om han genom en anmodan från Akademien dertill auctoriserades, samt om han finge de dertill nödiga penningarna (omkring 20 till 30 R:dr rgs — kanske mindre). Jag tillade, att detta helst borde ske samma höst (1844); emedan stenen var af en så lös stenart, att regn och frost enligt all sannolikhet skulle verka högst menligt på honom, ju längre han fick ligga. Detta kom icke till någon verkställighet, då ingen slik anmodan gjordes. — Dock, utförandet kom likväl till stånd på en helt annan väg och genom följande tilldragelse.

När Upsala-studenterna omkring midsommaren 1845 gjorde sitt glada tåg till Lund och Köpenhamn, gjorde de under seglingen gästbesök i åtskillige svenska städer. Det första skedde i Wisby. Sedan de tillbragt den 19 Juni med beseende af dess märkvärdiga ruiner, hvilkas storhet och prakt icke förfelade att slå de unge resenärerna med förvåning, och sedan de härunder af stadens — man kunde nästan säga landets — samteliga innevånare blifvit bemötta med den hjertligaste gästvänlighet, afseglade de åter sent på aftonen. Följande dagen var klar och lugn, Östersjön så stilla som han icke tio dagar på året visar sig — dagen var i detta afseende kanske den skönaste på hela resan. De resande njöto också deraf på allt sätt: fria föredrag öfver skandinaviskt historiska ämnen omvexlade med sång och muntra samtal.

Under samspråk med den af svenska fornkunskapen så högt förtjente Engelsman Herr *Geo. Stephens* (en af deltagarne i färden), kom jag händelsevis att omtala något af hvad här ofvanföre är berättadt om Tjängvide-stenen. Vi kommo bägge öfverens om att det var synd, att en så ringa kostnad skulle förhindra minnesmärkets aftecknande och allmängörande. "Vore det i England", yttrade Hr St., "så skulle man genast göra en insamling". — Men nu äro vi icke der — svarades det. — "I alla fall kan man ju försöka att göra en insamling, och det här på stället!" inföll han; och med det samma började han gå omkring med en hatt, fordrande af hvar och en af de medresande något bidrag till detta goda ändamål, tilläggande: äfven det minsta mottages med tacksamhet! — Ingen af sällskapet undandrog sig att lemna sin gärd, och inom en timma voro 37½ R:dr R:gs hopsamlade. — Penningarne öfverlemnades till min Broder, Collega Scholæ i Wisby *Pehr Säve* (en af de medresande och just den samme, som jag föreslagit till aftecknandet året förut). Han åtog sig med särdeles nöje uppdraget, såväl att afrita den ena, som att uppgräfva den andra stenen, samt äfven att afrita denne, om något anmärkningsvärdt deråfanns. Gifvarena uttryckte vid tillfället den ön-

*) Stenen blef dock senare flyttad af Akad. till Museum i Stockh.; det skedde 26 år senare: 1870.

skan, att, sedan afteckningen blifvit verkställd, den *med det första* måtte i tryck lemnas till allmänheten, äfvensom att en beskrifning, om möjligt med det samma, skulle åtfölja planchen.

Straxt efter Student-tågets slut och sedan min Bror återkommit till Gotland, reste han ut till Alskog för att utföra sitt uppdrag. I sednare hälften af Augusti månad emottog jag underrättelse från honom härom. Utur hans bref tillåter jag mig att nästan ordagrannt anföra följande: — — — "Något efter hemkomsten besökte jag Alskog och *Tjängvide-stenen;* han var jemmerligen skadad af sol, regn och frost, dock högeligen skyddad af egaren. Som det ej fanns någon torn-kammare i Alskogs kyrka, ej häller vid Tjängvide gård något passande hus till dess förvarande, betalade jag husbonden för förfärdigandet af ett fyrkantigt, fodral-likt lock, att för jemnan ställas öfver stenen. Jag aftecknade stenen så noga jag kunde — isynnerhet runorna — på ett stort ark, som jag skall sända dig längre fram. Afteckningen har skett så noggrannt, Antiqvarierna behöfva det och skulle kunna inhämta det af stenen sjelf, och det utan alla inventerande tillsattser. Bondefamiljen på stället är utmärkt vettig och hygglig; både den unge husbonden Johan Tjängvide, som eger stenen, och hans bror Jakob, som är en käck runo-läsare. Denne sednare konfererade jemte mig run-raden mycket noga och kritiskt med afteckningen, och vakar öfver stenen, så att ej ett korn får komma derifrån. — Jag företog mig ock gräfning i backen efter den andra stenen, af hvilken du såg en del i fjol nere i källaren. Det var ett björn-arbete; och jag arbetade efter vanan sjelf med tills jag stod nere i jorden efter axlarna. Men när jag kom ned till stenen, var han temmeligen slät som en vanlig liksten, *men alldeles ohuggen,* med undantag af de få siraterna på det ena hörnet, som förut varit synligt i källaren — således slog det hoppet felt! Omkring honom stodo reste på kant i söder och vester ohuggna, förfärligt groteska stenblock. En annan något huggen sten af 3½ alnars längd syntes i en annan källare nära intill. Hela källarbacken är troligen ett konglomerat af dylika stenar, fordom måhända monumenter, och sist använda såsom mursten". (Månne ej ännu en undersökning, anställd i stort genom hela backen, skulle kunna medföra någon vigtig upptäckt?) "Besynnerligt var, att den aftecknade stenen aldrig har blifvit planslipad, icke ens planhuggen — som du kanske sjelf minnes? — utan att han är helt kulpig! — Denna dyrbara sten, både skadad af sol och väta och obändigt stor och tjock, lär väl ej utan fara kunna flyttas någorstädes. Han ligger emellertid nu under den beskedliga bondefamiljens vård i godt hägn, hvaröfver jag ytterligare uppmanat Kyrkoherden i Alskog, *Öfverberg,* att vaka. — Nämnde Jakob Tjängvide var en interessant man: han lemnade genast sitt arbete och började att studera Liljegren, samt afskrifva dennes stup- och vändrunor m. m.; han var ock ganska förståndig i språkväg och öfver all vanlig bonde-enfald; — många Gotlands-ord följa härjemte, som jag under gräfningen fick af honom". — — —

Härmedelst öfverlemnar jag denna afteckning och denna korta, endast på sak utgående, beskrifning till den Nordiska fornforskningens vänner. Jag har sjelf, såsom mindre kunnig i sådant, icke velat försöka någon uttydning af den teckning, som på stenen finnes, öfverlemnande till andra att afgöra om det möjligtvis kan finnas någon grund för den förmodan, som nästan sjelfmant infinner sig, att den åttafotade hästen skall föreställa Sleipnir och hans ryttare med den breda hatten; sjelfve "Sid höttr"

(neml. Odin): — skulle så befinnas, så hade vi då för oss *en afgjordt hednisk runsten*, och då vore väl fyndet ett ibland de allra märkeligaste! Så mycket är visst, att intet korstecken har kunnat upptäckas derpå. Men om också icke denna gissning bekräftar sig, så är sjelfva den åldriga afbildningen af en hel vikingadrake med de högresta stäfvarna, mast och segel (af hela fartygets längd; — men intet tecken till åror!), samt menniskor med ännu någorlunda igenkänneliga drägter, redan i och för sig sjelf en icke ointeressant sak. — Detta fynd är äfven upplysande i ett annat afseende. Man har med skäl förundrat sig öfver, att Gotland, der, som bekant är, de yngsta runminnesmärken finnas, icke har att uppvisa några af den äldsta sortens upprättstående runstenar (om man undantager några få s. k. runstoder, af en jemförelsevis ringa ålder), hvaraf Svea-länderna hafva ett så utomordentligen stort förråd. En af orsakerna till denna brist torde man väl få söka i kalkstenens mindre uthållighet emot väderlekens inverkan (ty ingen enda huggen sten af granit finnes eller torde någonsin hafva funnits der), samt i kristendomens tidigare och allmännare införande: — år 1029 byggdes redan kyrkor, som ännu stå. Ty på öfver åtta århundraden har tidens tand mycket förmått förstöra. Derjemte har äfven denna stenartens löshet gynnat de första kristnes förstörelseifver till de hedna minnesmärkenas förintande. Men ett annat sätt fanns äfven för de nyomvände, en medelväg, att på samma gång de läto hedendomens qvarlefvor försvinna, tillika kunna undgå att helt och hållet krossa och tillintetgöra förfädernas grafminnen: detta var att begrafva sjelfva stenarna eller inlägga dem i någon mur eller grundval. Vi hafve många exempel på ett sådant förfaringssätt. Skulle nu på den här ifrågavarande runstenen hafva förefunnits någon rent mythisk afbildning, så är det så mycket naturligare, att det kristna nitet ville hafva hela den förargelseväckande stenen ur vägen. Detta skedde: men kanske att verkställaren tog den ofvan antydde medelvägen, och blott begrof honom. — En annan förklaring kunde vara den, att någon nyomvänd hedning på den tid, då ännu hedendom och kristendom stridde om öfverväldet, kunde hafva velat undanskaffa detta minnesmärke, som alltför starkt påminte om de förra gudarna (om det antages att teckningen framställt någon heden myth), men icke, för de ännu qvarvarande hedningarna, vågade rent af förstöra stenen; — att han tog den utvägen att nedmura honom under sitt hus.

Emot stenens höga ålder synes åter den utbildade konstfärdighet strida, med hvilken han blifvit huggen, om man jemför honom med de Upp-svenska runstenarna af granit; såvida icke den mera lätthuggna kalkstenen kan hafva föranlåtit en större finhet i utarbetningen med dåtidens ofullkomliga verktyg. — Upplysningsvis kan äfven förtjena att nämnas, att på Habblingbo kyrkogård på Gotland och helt nära intill kyrkans södra vägg står en runstod (således från kristna tiden), som har ett visst tycke med Tjängvide-stenen. Denne är mycket mindre, endast 1 aln 19 tum hög och knappt mer än 4 tum tjock, och huggen på bägge sidor. Han finnes upptagen i *Liljegrens Run-urkunder*, sid. 177, 178, under N:o 1575, efter Hilfelings år 1799 gjorda anteckning. Der står följande: *"Hikaiʀ auk Frustin . . . . at li þa . . . — . . . ari iftir : k iþ akri"*, samt "Framför en rustad man till häst, med lans i handen, synes en stående person jemte en korg, i halfupphöjdt arbete. På andra sidan i lika arbete, 3 personer på hvardera sidan om ett högt kors". — På den sidan af stenen, som vettar åt vester, står inskriften på en kring kanten löpande ormslinga. Ehuru föremålen på stenen nu äro ytterst svåra att utreda, läste jag dock några flere runor af inskriften; men andra voro deremot tvifvelaktiga. Således: *• alkann* (el. alkain) • *arifrusti* (el.

arkrusti) • *a . . hili* (el. a . . hiri) • *þa . . .* (hela stenens öfre rundning är här förstörd) *. . . iu* • *. . ia . .* • ʀ • *iftiʀ* • *ina . . .* ʀ (el. kna . . . ʀ) • *þikn* • *riikrin* (el. rikrin). Läsningens svårhet ökas genom en hop små ormslingor, som öfverkorsa den stora, på hvilken runorna stå. På stenens öfre halfcirkelformiga fält återfinnes ännu ganska riktigt hästen, hvarom Liljegren skrifver, samt en person, som rider derpå, ehuru numera icke kan ses om han är rustad; äfvensom den personen, som står framför hästen och som med ena handen tyckes uppsträcka något emot hästen eller dess ryttare. Denna person är klädd i en vid och sid kjortel eller kåpa. Med ett ord: hela denna grupp (och flere figurer finnas ej) har en viss likhet med en motsvarande på Tjängvide-stenen; dock har härvarande häst endast fyra fötter och är stående. Det är för denna likhets skull, som jag omtalat denna runsten i Habblingbo. Utaf de 3 personer på hvardera sidan af ett högt kors, som enligt Liljegren skola funnits på den mostatta sidan, synas nu endast några otydliga streck.

Ännu vill jag anmärka en omständighet angående den trakts beskaffenhet i ålderdomligt afseende, i hvilken Tjängvide-stenen är funnen. Alskogs socken, uti hvilken Tjängvide gård är belägen, omgifves af Ardre, Garde och Lau socknar, och i öster tillgränsar Östersjön. Några utanför Lausviken liggande holmar skydda denna, så att Ljugarns hamn deraf bildas. Liksom denna är en ännu i dag icke obesökt hamn, så kan man väl äfven förmoda, att den i den forna vikingatiden icke lemnats obegagnad. Hela det område, som de nämnda 4 socknarna omfattar (och mycket vidare omkring), bär också tydliga spår efter att orten länge varit bebodd och att hafvet der starkt blifvit befaret af vikingar. Derom vittna de otaliga, nästan vid hvarje steg förekommande, forntida begrafningsplatser, som här nästan oftare och i större rikedom och omvexling finnas, än kanske på något annat ställe på ön. Vid norra gränsen af Ardre ligger det genom sin uråldriga kummelbefästning så högst märkeliga berget Thorsborg. I Garde finnes Diger-rör, ett ofanteligt stenkummel af 66 alnars tvär-mål, vid hvilket märkeliga sägner äro fästade; der och i Lau en utomordentlig mängd skepps- och ringsättningar. I Alskog sjelft finnes det så utmärkta Gål-rum, nära Gudfride gård, med sina stora och många stenkummel, ringar och förvånande kummel-skepp. Dessutom finner man fornminnen i hvarje hage, i hvarje åker: — allt vittnande om forntidens slagfält!

Skulle hosföljande ritning och ofvanstående beskrifning, uppsatt af en ovan hand, något kunna bidraga till den nordiska fornkunskapens upplysande i någon ännu dunkel punkt, så har den till största delen derföre att tacka de ynglingar, som från Upsala drogo ut att fastare tillknyta vänskapsbandet med stamfränderna i söder på Sundets bägge sidor. Äfven detta lilla blir då ett nytt blad i den krans af oförgätliga hågkomster, som de på denna minnesrika färd förvärfvade åt hela Norden och sig sjelfve.

Upsala d. 18 Oktober 1845.

Carl Säve.

Folksägner i Norrland.

1.

(Herjeådalen).

I Hede Socken af Herjeådalen hände en gång, att en flicka kom bort. Man sökte henne både länge och väl; men förgäfves. Att hon var bergtagen kunde nu hvar och en förstå. — Efter någon tid inställde sig i den gård, hvarifrån flickan försvunnit, en man, samt anhöll hos flickans moder, att hon ville följa honom och vara behjelplig vid hans hustrus barnsäng. Efter någon besinning medföljde hon den okände mannen, och de vandrade långan väg, tilldess de kommo till ett stort berg, det hon aldrig förr sett. Här stannade hustrun och vägrade enständigt att gå vidare; ty hon kunde nu förstå, att den vägen bar till trollen. Sedan likväl mannen försäkrat, att intet ondt skulle henne vederfaras, och att han skulle oskadd ledsaga henne åter, befallde gumman sin själ i Guds hand, och gick så med mannen in i berget. Här glänste allt af guld och ädla stenar, hvaröfver gumman storligen förvånades, och säkert hade hon stått der ännu, om icke barnsängshustruns jemmer väckt henne ur sin förvåning. Men denna ökades ännu mer, då hon i den lidande qvinnan upptäckte sin egen dotter. Hon blef nu ganska glad, troende att dottren derstädes icke befann sig så illa. Men denna sade till henne: "Jag befinner mig här icke så väl som du tycker; i fönstret står en flaska: smörj dina ögon med dess innehåll, så får du väl se huru det är". Modren följde rådet, men smorde blott det ena ögat, och nu kunde hon väl förnimma huru trollen kunna "förvilla synen på en". Hon såg nu, att hon befann sig i en skroflig bergkammare, och allt det guld och silfver samt siden, hvarpå dottren förut synts hvila, var grofva gråstenar. Sluteligen blef den arma dottren medelst modrens tillhjelp förlöst med en "bredtandad" och "långhändt" son, hvilken erhöll det vackra namnet *Sjul*. (Han var den förste här på orten, som hade det namnet, hvilket är mycket vanligt ibland trollen). — Emedlertid blef modren hos sin dotter en lång tid, och trollmannen hemkom blott då och då. Men hustrun "illtrifdes" ganska mycket, troende att hon aldrig skulle komma dädan. Vid ett tillfälle, då trollmannen var hemma, bad hon att han ville följa henne hem, samt att dottren skulle få vara följaktig. Men detta sista afslogs. Modren tog ett ömt afsked af sin dotter och ledsagades till sitt hem af trollet. — Förflöt så en lång tid, under hvilken modren då och då med sitt *smorda* öga upptäckte trollmågen, meräudels sysselsatt med någon ogerning. En gång tog hon sig före att förebrå honom, sägande: "Alltid ser jag dig göra det som ondt är". Men trollmannen, häröfver förgrymmad, samt misstänkande, att hon anlitat hans trollflaska, stack ut hennes öga och försvann. Många år förflöto härefter utan att gumman kunde upptäcka trollet, eller återfinna sin bergtagna dotter. Men efter en lång tid hände en dag, att den förlorade dottren, helt "slänteligt" inträdde i föräldraboningen, åtföljd af icke mindre än sju små raska piltar. Sedan hon vidt och bredt omtalat huru hon *haft det* hos trollet, nämnde hon dess namn, hvilket var *Gunbjörn*. — Ifrån Gunbjörns sju söner härstammar en i Herjeådalen vidt utgrenad slägt, som kallas Gunbjörnsslägten, hvilken man ännu igenkänner, eller åtminstone intill sednaste tider känt, af dess långa händer och breda framtänder.

2.

(Herjeådalen).

En gammal "förkja" (flicka) hade en vanartig och olydig son, hvilken, oaktadt modrens varningar, med åren blef värre och värre. — En gång befunno de sig i fäbodarna. Solen hade nedgått, och det var i mörkningen. Då bad modren gossen gå ut och låta igen ett led, som fanns straxt bredvid fäbodsstuguväggen. Vägen genom detta led bar rakt till skogs. — Efter några motsägelser lydde gossen. Kommen till ledet, tyckte han sig der se sin moder, hvilken bad honom följa sig inåt skogen, för att hemta furuqvistar till bränsle. Gossen efterkom tillsägelsen, och båda vandrade ett godt stycke inåt den mörka skogen, till dess gossen, som började blifva rädd, ville återvända. Men genom underrättelse, att man straxt vore framkommen, samt genom "koe" (grankåda), hvarigenom hans otålighet stillades, bragtes gossen att följa vidare. Efter ytterligare lång vandring kommo de till en elf, der gossen frågade, om de äfven skulle öfver denna. Honom svarades då: "Ja just på andra sidan är qvisten". Som elfven var ganska djup, tog qvinnan härefter gossen på ryggen, hvarvid han märkte, att hon hade svans efter sig. Han utropade då förskräckt: "Herre Gud, du kan aller (aldrig) vara mor mi, du!" — Vid dessa ord kastade qvinnan honom af ryggen och gaf honom en stöt. Gossen började derpå af alla krafter att skynda hemåt, och då han var halfvägs, mötte han sin mor, som hemifrån begifvit sig ut att leta efter honom. Sedan han berättat för henne hela händelsen, omtalat att den okända fullkomligt liknat modren, samt att hon gifvit honom *koe*, tog modren denna och kastade den på elden, emedan hon kunde förstå, att gossen råkat i färd med en *Jordbyggarqvinna*. Men efter den dagen började pilten besinna sig, och blef snart välartad.

3.

(Herjeådalen).

En man befann sig en gång i fäbodarna uppe vid fjellet. Der sade en annan man till honom: "vid ledet der borta ligger en orm". Han sprang genast till stället för att ihjelslå ormen, ernande derefter sätta honom i *klammer*, samt lägga honom i en myrstack. Men ormen slingrade sig undan slagen och kröp slutligen i en myrstack. Efter något besinnande och sedan alla försök att döda ormen misslyckats, *stämde* mannen ormen till mötes följande dagen, med dessa ord: "I morgon mötas vi här!" Påföljande dagen kom, men mannen hade glömt sitt löfte. Ormen hade likväl icke glömt *stämningen*; ty under frukosttimman hördes ett häftigt skällande af hunden, och då mannen såg ut genom dörren, kom hunden springande förföljd af ormen. Nu ihågkom mannen sin *stämning*, tog en stör och gick dristigt sin fiende på lifvet. Men ormen, när han märkte mannen, vände sig genast från hunden samt emot denne, och striden blef ganska häftig. Ormen sprutade etter allt hvad han kunde, men måste slutligen gifva vika.

Anm. Klammer = en i ändan klufven käpp, hvari man fästar dödade ormar, när man vill bära dem från ett ställe till ett annat.

Enligt allmogens tro, bör man icke underlåta, att, då man stämt en orm till möte på viss tid och ställe, der infinna sig vid den utsatta tiden; ty då har mötet med ormen ingen fara. Han skall nemligen då ligga alldeles stilla och likasom vänta på döden. Men iakttager man icke den utsatta tiden, så finner man honom högst uppretad. Sjelf skall han alltid infinna sig på den utsatta tiden.

4.

(Herjeådalen).

En man vandrade en dag i fjelltrakten för att igensöka sina hästar. Under det han sålunda ströfvade bland fjellen, kom han till en "härslätte" (en af tort gräs öfverväxt slätt). Han blef der varse en orm, hvilken han tilldelade ett slag, satte i *klammer* och ville lägga i myrstacken, då han upptäckte tvenne andra ormar, med hvilka han förfor på samma sätt. Men innan han väl bortburit den tredje ormen, under det han skrytsamt utfor: "Nog ska dö (de) få komma såu många dö vill; je skä slåu såu många, soum finghs", upptäckte han, till sin förskräckelse, att hela slätten i en hast blifvit uppfylld af hväsande ormar, som reste sig till strid emot honom. Den förskräckte mannen hade göra nog att komma ur fältet. — Han kunde af händelsen finna, att ormar äro djur, som man aldrig af lättsinne bör röra.

5.

(Jemtland).

I en gård, som heter Rissgård, belägen i Lith socken af Jemtland, fanns fordom (man uppgifver för 100 år sedan) ett fähus, i hvilket alltid var *sillgrant* (oroligt). — En söndagsafton voro gårdens flickor ute och roade sig med att dansa Långdans på ömse sidor om fähuset, och de fingo ostörde hålla sin dans. Natten derpå lade sig husmodren i fähuset för att *akta ut* en ko, som skulle kalfva. Under detta kom till husmodren i fähuset en gammal käring, som hade i sitt följe en *grann ungkarl*, för hvilken hon friade till husmodrens dotter, sägande: "Jag åstundar, att jag finge din dotter till sonhustru åt denne min son; hon dansade främst i dansen i afton, och hon behagade mig väl". Husmodren frågade hvarifrån hon vore, dertill hon svarade: "Jag bor just här; och om du skulle få se min *Norra Åker*, så skulle du nog finna, att jag kunde föda din dotter ganska godt". — Bondehustrun fortfor: "hvar har du din norra åker?" Käringen svarade: "Min norra åker är midt under din norra åker, och min åker är snarare vackrare än din". — Vid dessa ord befallde matmodren sig och de sina i Guds händer, hvarvid käringen och hennes föregifna son försvunno. — En kort tid derefter dog husmodrens dotter, den unga flickan, i sin ålders blomma.

6.

(Jemtland).

Icke långt ifrån Storsjön, på norra sidan om Frösön, vid Rödöns strand, är en liten sjö, som berättas i förra tider hafva varit mycket fiskrik. På det att än mer fisk skulle inkomma i denna lilla sjö, i hvilken fisken ansågs trifvas bättre, än i Storsjön, hafva de begynt upptaga en graf mellan båda sjöarna. Men öppningen var icke väl gjord, förr än ett troll, som legat ringadt i den mindre sjön, gick ur denna. Efter den tiden fiskades der nästan intet; och blef trollet så oroligt, att hela den stora sjön på norra sidan om Frösölandet sällan kunde istäckas, utan gick i hvälfvande vågor. De angränsande Byalagen, som deraf hade svårighet att komma öfver vattnet, uppsökte då en man, som "hade vettskap, att handla med Troll och Underjordiska". När denne

ankom

ankom till trakten, uppreste han en öfver 2 alnar hög sten vid östra sundet, och ristade en skrift i densamma, dermed han *band trollet*, så att sjön sedermera hvarje år behörigen tillfrusit.

Anm. Att trollet likväl äfven sedermera visat sig tillvara, synes af en i orten gängse sägen om en i samma vatten sjunken Kyrkklocka, hvilken sägen fullkomligen liknar andra af detta slag i öfriga landskaperna.

7.

(Jemtland).

Norr ut i Jemtland ligger det så kallade *Stora Borgafjellet*, ett af de högsta i trakten. Der hafva de fordomdags offrat, och många underliga syner ses der ännu. — För lång tid sedan företog sig en Lapp, att der offra sin dotter, medelst hennes störtande utför en ofantlig brant. — Ännu i skumma nätterna låter den oskyldiga varelsen se sig på fjelltoppen; dock mycket sällan, emedan fjellet nästan alltid omhvälfves af töcken. Icke eller får någon besöka flickan, der hon sitter, ty dit kan ingen komma.

8.

(Jemtland).

På det namnkunniga berget Åreskutan i Undersåkers härad bodde fordomdags en jätte, som kallades *Ruth i Skut*. Denna jätte hade en tvist med en annan jätte, *Rolf i Topp*, hvilken bodde på ett annat ställe, som heter *Toppen* och är beläget vid sjön Lithen i Mörsele socken af nämnde härad. De båda jättarne stridde med stora klippstycken, som de slungade mot hvarandra. Afståndet emellan dem var likväl omkring tre mil. — Men slutligen ledsnade de vid striden och beslöto att försonas, hvarföre Rolf begaf sig till sin motståndare för att gästa *Julen*. Då han åter ville draga hem, tog han vägen öfver Lithen; men då brast isen under honom, och han drunknade. Stället kallas deraf ännu i dag *Rolfsvaken*. — Äfven vid Toppen visas ännu de klippor, som Ruth ditslungat från Åreskutan.

9.

(Jemtland).

Jätten Rolf hade en hustru. På den tid, då man först började bygga samt plöja åker i den midt emot berget *Toppen*, på andra sidan Lithen, liggande byn Uppland, har han i ett enda steg stigit öfver sjön, och derefter tagit en i åkern arbetande karl, jemte häst och plog, i sitt förkläde, samt burit alltsammans hem till leksaker åt sina barn.

Anm. Vi hafva tillförene haft tillfälle anföra flere uppteckningar från åtskillige orter af denna märkliga sägen.

10.

(Jemtland).

En jättte bodde fordomdags i Undersåkers Härad. Hans namn var *Hand i Handöl*. Denne lopp på en Julmorgon omkring sjön *Onn*, som är tre mil lång och nära två

mil bred. Då han dervid påträffade en Elg, kastade han en snara öfver dess hals, samt fastband sålunda det stolta djuret vid sitt bälte, och förde det hem.

Anm. Det förtjenar anföras, att nästan alla byar i Undersåkers Härad förmenas hafva sina namn efter Jättar, hvilka man meräudels vet uppkalla.

11.

(Jemtland).

Då man fordomdags under vårtiden inställde sig vid så kallade Tjäderlekar, infann sig ibland en okänd, skäggig Gubbe, som alttid frågade "hvad de hade att göra med hans Tuppar". Den gamle visste alltid, att tillställa något oväsende, så att foglarna skrämdes och jagten misslyckades.

12.

(Jemtland).

En gubbe med sin son voro en gång vid en fjellsjö, belägen i Kallfjellen, för att fiska. Då de om aftonen utsatt sina nät, sade gubben: "Det händer, att *Sjö-mor* ger oss bra här, men då få vi ock höra hennes ångerrop". Då de derefter gingo till fiskarkojan och lade sig, fingo de om natten höra ömkliga jemmerrop. Påföljande morgon, när de åter upptogo näten, fingo de, såsom gubben sagt, en stor myckenhet fisk.

13.

(Jemtland).

På ett Ödesböle i Häggenås Socken, *Grimmelgård* kalladt, bodde fordom en Jätteqvinna, vid namn *Grimla,* hvilken, då Häggenås kyrka byggdes, och hon fick höra ljudet af kyrkoklockan, blef högligen förtörnad. Hon upplöste derföre sitt *hårband*, lade deri en stor sten, hvilken hon slungade ifrån det stället, der hon stod, nemligen Grimmelgård, som är beläget en half mil från kyrkan, emot denna, för att krossa så väl klockan, som stapeln och kyrkan. Men stenen hann ej fram, utan nedföll ett stycke derifrån. — Stenen, som innehåller vid pass 80 hästlass, synes ännu i dag, äfvensom tydliga märken i honom efter hårbandet.

Anm. Om Grimla gå i öfrigt mångfaldiga sägner i orten.

14.

(Jemtland).

I forna tider, då de så kallade *Wettrarne* eller *Jordbyggarne* voro stadde på sina flyttningar, hafva de under en sådan flyttning med sin betydliga boskapshjord, från Halåsberget i Lith till Rismyrbobacken i Häggenås Socken, stadnat och hvilat öfver natten ungefär på halfva vägen, uti ett fähus i Nordaråsens by. — Vid uppbrottet derifrån qvarlemnade de en ko i fähuset, hvilken likväl husets matmoder fann för godt att utsläppa. Dervid inställde sig en liten qvinna och yttrade att kon vore ämnad till betalning för godt hviloställe och vänligt bemötande. Matmodren ville dock icke mottaga vedergällningen.

15.

(Jemtland).

I en *Fäbodevall* roade sig en gång några barn, på det sätt, att den äldste bland dem klef upp på en stor sten och började predika, hvarvid de öfriga sutto rundt omkring såsom åhörare. Men efter en stunds förlopp, började en väldig skara af *smått folk* springa fram under stenen, samt fly.

16.

(Jemtland).

Tvenne flickor befunno sig en gång i en Fäbodevall, och blefvo der varse en ovanligt tjock Groda. Den ena af flickorna, som var munter och upptågsfull, tog då ett strå och bandt det om grodan, sägande: "Du blir ej förlöst förr, än jag blir din barnmorska". — En kort tid derefter kom en man och begärde samma flickas biträde vid sin hustrus förestående förlossning. När denna var väl försiggången, öfverenskom man hvarest *Barn-* eller *Lillgröten* skulle ställas. Sedan flickan på utsatt ställe satt grötfatet, fanns detta efter någon tid tomt, men i stället så många silfverskedar deri, som äggen varit i gröten, tillika med denna påskrift:

Hade blommor varit mera,
Skulle skedar varit flera.

17.

(Jemtland).

I Grötoms by, Häggenås Socken, bodde fordomdags en man, vid namn Fjäril. Hvarje Julnatt förlorade han en ko uti ett visst bås i fähuset. Likaledes bortkom för honom vid samma tid något från hans bord. Han föresatte sig derföre en julnatt, att vaka, för att utgrunda orsaken dertill. Något sent på qvällen inkom till Fjäril en man, som vänligt bjöd honom följa sig hem. Fjäril samtyckte härtill och befann sig innan kort i en prägtig stuga. Men när dess egare med sitt folk samt Fjäril skulle förtära julgröten, nedföll i fatet spillning, hvarvid mannen sade till Fjäril: "Ser du hvilken olägenhet jag har! flytta du ditt fähus; jag vill dervid vara dig behjelplig". — Fähuset flyttades, och efter den tiden voro kreaturen friska och trifdes väl.

18.

(Jemtland).

På Kongsta bys ägor i Häggenås Socken bodde fordomdags tvenne jättar, hvilkas namn voro *Elling* och *Staf*. De kommo en dag i oenighet med hvarandra, hvilket slutades med slagsmål, och hvarvid de med sina svärd klöfvo midt itu en stor flat sten. Sluteligen dödade de hvarandra, samt blefvo laggde under hvar sin hälft af den klufna stenen.

Anm. Denna klufna sten, som är 5½ alnar lång, utvisas ännu på Kongsta ägor.

19.

(Jemtland).

På gränsen mellan Häggenås och Hammardal Socknar är ett ställe, som kallas *Fyrkanten*. Der har understundom en och annan blifvit varse lemningar efter en

kyrka, och äfven någon gång fått höra vackra kyrkoklockors ljud. Stället bevakas väl af något starkt *Rå*, emedan kyrkan endast tillfälligtvis kan få ses, men igenfinnes icke, då den sökes.

20.

(Jemtland).

En man var midsommarsnatten sysselsatt med att gräfva efter jordgods. Han fann dervid en stor kista, på hvilken han satte sig grensle. Men snart märkte han till sin förvåning, att han satt på en oxe, som for med honom öfver skog och moras, öfver berg och backar. Mannen höll sig likväl stadigt fast vid hornen, till dess solen uppgick, då han till sin stora glädje fann sig sitta på kistan, hållande fast i dess handtag. Kistan var full med silfverpenningar.

21.

(Helsingland).

I ett berg, Ranboberget kalladt, i Mo Socken, får man stundom se en Drake, liggande i en remna, och häftigt flåsande. Han har utseende af en stor, bevingad orm. — Denna Drake var, såsom många andra, fordom en orm, men förvandlades på följande sätt till Drake: Flere ormar kommo tillsamman och började spruta etter öfver en annan orm, som deraf snart förvandlades till en liten sten. Härefter runno samtliga ormarna till närmaste pöl, ur hvilken de hemtade vatten, och den af dem, som först kunde begjuta stenen med vattnet, blef ormarnas Kung eller Drake.

Anm. Nästan allestädes der sägnen förtäljes, tillägger man: när efter lång tiderymd Draken dör, väljes en annan på samma sätt. Men hinner någon menniska taga den lilla stenen, innan ormarna hunnit begjuta den med vatten, får han genom dess innehafvande beständig lycka.

Fornminnen i Näsums Socken uti Skåne.

(Handskr. af år 1693) *).

— — "Berättas i sanning (som des fundament och uestigia ännu siunes), att emillan Näsum och een bye, som kallas Eschekier skall hafva varet, för denne, een annan kiörckia bygd, kallat Mariæ kiörckia, hvilken een Kiempe under konung Tidrich på Brattingsborg, ved nampn Lafve Lodmundson, skall hafva låtet upbränna, fördy hans Cammerade, Unger Ingemar, hade bedraget hans Fästemöe, Jungfru Hoffred, ifrån honom, och med henne och sina hofmän taget sitt refugium i bemälte Mariæ kiörckia; Men hon, Hoffred, der elden tog öfverhand och Unger Ingemans Tienare, som i branden för hennes skyld voro inneslutne, blefve otålige, och velat hugga henne i stycker, bad han de ville kasta henne giönom fönstret uth till Lafve Lodmånson, så skole hon bedia för allas deras lif; inne var då förseendt, dy elden hade taget öfverhand och kunne eij släckas; Men Lafve Lodmunson, då han förnam Hoffred varit honom otrogen

*) Det gamla stafningssättet, i flere afseenden märkeligt, är bibehållet.

KONGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

och låtet sig kränckia aff Unger *I*ngeman, ångrade sin gierning, hvar om en gammal Wijsa ännu i Näsum och des omliggiande gräntzor *) finnes.

Berättas änd ytterligare, att då kiörkan brandt, var två stycken klockor i Torne*tt*; den ena foor neder i åhen, som eliest kallas Femsiö, eller Ammings åhe, hvilken åå går der strax brede vyd; och har tilförena och för några åhr sedan varett hört ringas med samma klåcka eemoot Juletijden. Samma klocha har många i förra tijder med fåfångt arbete sökt till att draga op. Den andra klockan foor uth i eet giööl söder för benämbde kiörcka, kallas kiörke giöel, men bleff der aff upptagen och omstöpt, och är nu för tijden en herlig klocka; dock måttelig stoor, och är än vid Näsum kyrcka; och att klockan ej mehr skole förtrollas, är i stöpningen på henne satt efterföliande Signa: + I H S +, och ingen annan bookstaf, antingen åhrtahl eller något annat finnes der vijdare imprimerat.

Detta kyrkiogöel, uthaff hvilket denna klockan berättes vara updragen, är nu så tårt, som en eng, och förthenskull bytt uth på byen, att iag med mina ögon har sett om hösten många höstackar ståndа uppå.

Icke desto mindre berätter Kisell Persson i Näsum, een man på 70 åhr, att han i samma giöel, då han ung dräng varet, har fångat och fiskat både giäddor och karutzer; men att det nu således skall vara utthorkat menas att en ådra skall vara öpnat i jorden, som ledsagar vathnet der ifrån neder i Åen.

Det berättas, at Lage Lodmunson skole velat å nyo upbyggia kiörkan igien på förra stället; men så många Materialier, som blef fördt tijt om dagen, fördes dädan om natten till dett stället, som kyrkian nu är bygd; och kallas hon för den skull också Mariæ kiörckia.

Een bryggia var lagt öfver åen ifrån Wästanåe bye, öfver hvilken de hade deras kiörkioväg på den tijd den gambla kiörkian var vijd makt; men då kiörkian blef upbränt, blef bryggan ruinerat; dåg siunes grundstockarna ännu, och aldrig förruttnar; Samma broo kallas *Blijelille bro*, och på samma bro berättas een ung brud skall vara uthtagen, och tvenne hennas Systrar tilförene der uthkomne, hvilket hon för sin Brudgom sorgeligen beklagade, och viste (visste?) sig, att samma olycka henne ock förestood, hvilket och på hennes bryllopsdag också skedde; men giönom en Riddares, Abbodtz, eller Munks harpeslag, blef med bägge sina Systrar restituerad, hvarom och en artig, och i dessa orter brukelig vijsa följer **):

1.

Den Brudgom han rijder aff gården,
Hans unge brud sörger så såre,
Henne Rinner tårar på Kindh.

2.

Jag önskte att veta, hvad der ståer på,
Hvarföre J suckar och sörjer så,
Hierte allerkiereste min.

3.

Måskie i ankar, iag har eder fäst,
Måske J frucktar eij god åhr jär häst;
Hierte m. m.

*) Redan tr. i Tidskr. Runa. 1844.
**) N:o 91 hos Afzelius är en artförändring häraf. Jfr. Sv. Forns. D. II. s. 310, o. f.

4.

Måskie J siunes, att vägen är lång,
Måskie J tyckes, att sadlen är trång.

5.

Kanskie J sörger jer fader är död,
Kanskie J sörger J ehr icke Möe.

6.

Eij ankar iag, J hafver mig fäst,
Eij frucktar jag, att god är ju häst.

7.

Eij siunes mig, att vägen är lång,
Eij tyckes mig, att sadlen (är) trång.

8.

Eij sörger jag min fader ehr död,
Mindre jag fruktar, att iag är ei möe.

9.

Jag sörger, jag suckar, och dett iag vähl måe,
Jag vett vähl hvad *skebne* mig skall öfvergåe.

10.

Vij skall io öfver Blielille broo,
Och der falt uth min' systrer too.

11.

Jag frucktar dett gåer med mig, som med dem,
Att iag och kommer i strijdende Ström.

12.

Min kiereste brud, det hafver eij nöd,
Jag vill eij förmoda så hårdt ett anstöd.

13.

Vårt fölge och folk skall hoos eder rijda,
Sielf vill iag och hålla i bitzel och Mijle.

14.

Men der de kommo i grönen Lundh,
Såe de två Hiorter i samma stund.

15.

Alla då togo de på dem vare,
Och löde den unge Brud eene fare.

16.

Der hon nu kom på Blielille bro,
Der snablede hest på födder och skoo.

17.

Bruden faldt uth, dett var alt forsendt,
När brudgommen kom, hans hierta var klembt.

18.

Till Ekebergs klöster då vände han sig:
Herr Peder, Herr Peder, tag harpan med dig.

19.

Herr Peder han kom, och dett med stoor hast,
Guldharpan han slog med fingrene fast.

20.

Herr Peder han legte, och fåglene sang;
Den *Vandman* kom fram med bruden ved hand.

21.

Herr Peder, Herr Peder, J giör mig eij men,
Den brudgom sin brud iag gifver igien.

22.

Herr Peder han svaredh: det är icke nock,
De andre två systrar tu har i din flock.
Du Vandman så grum.

23.

Dem skall du lefverera, för slipper du eij;
När du har dett giordt, så vandra din veij.
Du Vandman m. m.

24.

Den Vandman bleff vred, i strömmen han sprang,
De andra två jungfrur han förde på land.

25.

Herr Peder han legte till qvinten den sprang,
Hans skiöne guldharpa då fick en nye klang.

26.

Herr Peder han legte, men timman den slog,
Till brijllop gick alle, voro lustig och froo.
Hierte aller m. m.

27.

Den brud, som tilförne var stulen i lön,
Hon föde sin brudgom om åhret en sön.

28.

Hon föde een sohn så vacker och gran,
De gläddes ved många, så qvinna som man.

Eliest ehr på samma ställe, hvar denna broo har varet, een hiskelig diup göl, hvarest Vatumannen i våra tijder ehr seedt aff een Piga N. Boel Olufsdoter i Näsum, som i de tijder, nembl. för 60 åhr sedan, hon var fästemöe, tvättade neder ved åen, hvarest hon såg den Onde (Vattumannen) komma upp uhr vattnet uthi een stoor svart hundz lijknelse, och lade sig på een sten; Men hon oförfäradt, begynte den Psalm: vår Gud är oss en väldig borg; men der hon begynte dett Värs efter den danska version: All verlden full aff dieflar var &c., foer han uth i vathnet, så hon siuntes vågerna reste sig up i skyen; Och följde derpå ett sådant döen neder i åhen, att hon uthaff fruckt och redhoga måtte fly derifrån.

Uthi de tijdher, som detta ofvanskrefne skall vara passerat, skall hafva varet eet Munkekloster söder för gambla Mariæ kiörkia, kallat *Ekebergs kloster*, hvarest ännu på denna dag siunes många vestigia till åthskilliga bygde rum och småe huus sombl. runna, sombl. fyrkantiga, alt med grundstenar reguleert belagt; och skall då i Näsume byn hafva boet en Biscop, rectius Abbod incerti nominis, i den gård, som Gisel Persson nu för tiden åboer Num. 10. Och till des stoore vitnesbörd är een toft straxt ved gården, hvilken kallas *Bispa-tofften*.

Uthi Näsume Mark är een stor förfärdelig Sten eller gråhall, som ligger på tre andra stenar, lijkasom voro dett med menniskiohender giort; på samma steen kan man öfver skogen sij alla kiörkorna i Willantz häradt, och några i Fers häradt, hvilket är rart i Skogsbygdan. Denna steen kallas *Tiufvehall*.

Een lijten bye i Näsume socken har sitt nampn uthaff des fundatore Eskell; och Iffwöe Siö, som fabuleras på den tijden intet varet annat änd sum eet stoort kierr, då Brattingsborgs Slott, som nu för många 100 åhr sedan skall vara i siöön nedersiunket, skall hafva stået på fast jord och land.

Bonarp är en liten by. Uthi des mark fins inga antiquiteter, uthan en holl sten, som kallas *Trollstugan*, hvarest ett Troll skulle hafva boot; I samma sten är en öppen ingång och vijt Rumslag.

Uthi Drösberga mark är een sten, kallas *Jättefiädts-hallen*, uthi hvilken siunes ett fiäd, såsom uthaff en hästefoodt, eet qvarter diupt.

Östa, een liten by, ligger öster i socknen. Uthi Östa vang finnes åthskillige skantzar, både stora och små, uthi hvilke (in meliorem rei verificationem) är för 30 åhr sedan funnit een knäskena, eller harnisk, uthaf en bonde, N. Per Svensson i Sibbarp. Nedanför dessa skantzor ligger eet mycket högt och brandt långaktigt bärg, kallas Ekeberg, på hvilket är upvexen några 1000 unga ekar; på bägge ändarna af samma bärg siunes två grundvallar uthaf sten heel runne, hvarest formenas 2 bulvärk, eller Rundelar skola hafva varet bygde, hvar somblige menar att Holger Danske och Widrich Werlantzson, som var Kon. Tidrichs kämpe, skola hafva strijdat emoot Ryssarna, och der haft deras bullvärk, eller hvad dett på den tijden kan hafva varet kallat. Men detta måste hafva skedt i Holger Danskes unga åhr och föränd han blef af sin fader Kong Göttrick uthsändt åth Tyskland, Keiser Carl till gissel; Samma berg ligger tvert uth för Kiörkeborg, som skall hafva varet ett slott i gammla dagar.

Västan vid Sibbarpe vång ligger ett lijthet berg, kallas *Kollpis Hall*, hvarest de män, som ändnu lefva, ha hört ådtskilliga slags speel Jule aften. Och der bredeved är een herl. kiälla, kallas *Kolpis kiälla*.

Synnan

Synnan för Sibbarp, vid Edne åå, skall hafva varet et Slott, kallas *Birkeborg*, eller som somblige mena: *Brattingsborg*, på hvilket Kong Tidrich skall hafva boot, och effter gemene mans taal sielf låthet ruinera och upbränna Slottet, förtij hans Drottning, som han nijgl. (nyligen) efter sin första Drottnings afgång hade fået, hade sitt bolerij med Kong Åtte på Brattingsborg, som ligger åtter söder derifrån, en stoor fierdings dels mijl, hvilken efter han hade låthet ruinera och upbrinna Slottet och sin egen Drottning tillijka med Kong Åtte innebrändt, bemäktigade han sig Brattingsborg, och bode der. Och att detta icke om Kong Tidrich skole kunna säijas, är icke så stort under värdt, eftersom uthaff Kämpevijs: Lib. 1 Cant. 20 v. 14 bevijsas, att Wemmingshögs häradt i Schåne (ut pars prototo) är kallat *Birtings land*, hvilket Kong Tidrich med sine kämpar öfvervandt, (vide: Cant. 19). Omkring detta Slott, *Birche*, eller Birtingsborg, är sådana vestigia uthaff grafvar och griffter, att dett aldrig slår fel, att ju ett Slott der har varet bygt. Edre åå har gåedt igiönom Slottet, och menas, som ock ögonskenligen kan sinnas, att der på samma vijs har varet bygt, som på Beche Schogs kloster, der Revieren, som kommer ifrån Kyaby siö och går i Iwöe (?) sjö, gåer under stoora stenhusen. Straxt vijd Slottet har varit Ladugården, som också med grafvar och grifter har varet omringat, och kallas nu Tangen. Berättas ytterligare, att ett stort, långt, tiockt och fyrkantigt jern, dock fast uthaff rost förtärt, i anseande som ett stekspett, skall der för många åhr sedan vara funnit. Möllaren Oluff Persson, som ännu lefver, berättar sig för några åhr sedan hafva funnit en gammal förråstat spore, så stoor i klytten, att den kunne gåe öfver hans låer öfvan för knäen.

Nordan för Västanåe är tvenne schärfvuga högar, eller stenuga berg; det ena kallas *Boseberg*, dett andra *Höijaberg*, uthi hvilka 12 Röfvare skall hafva i fordum dagar hafft sitt tillhold; och finnes ännu i Höijaberg ett holt stenskierf, kallas *Röfvareskierfvet* eller *Röfvare stugan*. Om desse 12 Röfvare berättes, att de en Juleafton skola öfverfallet en bonde i Norragården i Wästanåe, der nu Ladugården till Sätteryet är, och slaget honom med sitt hår fast uthi en bora på väggen, och tänkt till att våldtaga hans hustru; men hon samma Julenath löpet till Lijndbygård (som då på den tijden intet således var bygd, som den nu är), hvarest hon till sin mans befrijelse sökte hielp uthaff en herre N. Per Hoscöl, hvilken med sine tienare och Hofmän for dijdt, lätt taga Röfvarena och dem, Nordan för gården, stegla och rätta, hvar om finnes i Kämpeböckerna en hoos os gångbar gammal vijsa. (Lib. 3. Cant. 16).

Klagstorp. Till denna by gräntzar också Iffvä siöö, och emillan denna by och Iffwöe land, finnes (som ock i Kämpeböckerna finnes) dett slott Brattingsborg hafva varet bygt, på hvilket, efter gemene mans relation, skall först hafva boet Kong Åtte (vel Atte), och sedan Kong Tidrich vid Sibbarp. Detta Brattingsborg skall omsider hafva siunket, dock i detta seculo, varett seet under vatnet uthaff åthskillige, som har i klart väder roet på siön. Men såsom berättas, som ock ögonsiunligen Vestigia ännu sees och finnes, att en stoor väg skall hafva varet ifrån Iffwöe klint till Brattingsborg, præsumerar man, att Iflwöe sjöö har eij varet uthi de tijder sä stoor, som den nu är tillvuxen, uthan varet tort land. Gambla folk aff 60 och 70 åhr, som ännu lefver, kan förtälja, att uthi deras mindre åhr, är der funnen blodige och nyslacktade kalfva- svine- grijsa- lamme- och fårehufvuden; Item omannerliga stora Tegel och Takstenar på det ställe i siön, som Brattingsborg förmenes skall hafva siunket.

Söder för Brattingsborg på Slagstorp mark finnes en sten, som kallas *Heda hvädsten*, hverest Brattingsborgs kämpar och hofmän har slijpat deras svärd, siunes också (qvod ipsemet oculis meis vidi) lijk en stoor hvädsten slijtt och slypat, och är Röd och Rostig på det ställe, svärden är blefne vässade; hvilken rost hvarken kan uthskafvas, eller med moss öfvergroos.

Örnagiölet i Blistorp, uthi hvilket berättas att den som der fiskar, fåer något förste gången, men sedan intet mehr dett åhret.

Gemsiö d. 2 Junij 1693.

F. Sorbonius".

Öfversigt.

Sverige.

Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademien har innevarande år fått mottaga en täflingsskrift, hvilken icke ansetts kunna belönas. — Författaren af Skriften har tillåtit oss upplysa, att den innefattar en *Beskrifning om Thortuna Socken i Westmanland*, hufvudsakligen sysselsättande sig med antiqvariska ämnen, deribland gamla bruk och sedvänjor hos allmogen, äfvensom med de åldriga hvalfmålningarne i Thortuna Kyrka. Bland bilagorna skall förekomma en handling med Konung Gustaf I:s egenhändiga underskrift — således ganska rar.

Vi äro öfvertygade, att Akademien haft skäl för sitt förfarande, och att, enär Akademien, som nu mer behåller äfven obelönade täflingsskrifter, säkerligen icke underlåter, att hålla så väl ifrågavarande, som andra dylika, arbetare på fornforskningens fält tillhanda, ett verkligt godt ändamål likväl är med Skriften vunnet.

Det är oss obekant om för Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets Akademien, under innevarande år, några antiqvariska resor gjorts. Utg. af denna Tidskrift har, med egen kostnad, under sommaren genomrest Westergöthland, Bohuslän, hvars nordliga trakter han närmare undersökt, tillika med angränsande delar af Norrige, äfvensom Nerike och Södermanland, samt derunder gjort en rik skörd af uppteckningar. I den s. k. *Håttebygden* i Bohuslän, om hvars folkdansar han redan förut blifvit underrättad, och hvilka han önskade göra tillgängliga för Kongl. Theaterns Direction, fick han tillfälle, att taga kännedom om rätt många sådana, af hvilka en och annan är i detta häfte meddelade. — I öfrigt upptecknades en mängd folksägner, folkvisor, folklekar, m. m., äfvensom rika bidrag erhöllos för förf:s under händer varande större arbete: *Svensk Blomsterkrans*; att förtiga åtskilliga verkställda teckningar af minnesmärken.

Vi kunna väl icke så fullständigt, som vi önskade, redogöra för åtgärderna i öfrigt i en skild väg till Svenska fornminnens bekantgörande och bevarande, men vi kunna glädja våra Läsare med underrättelsen, att under de 3 eller 4 sista åren, men serdeles i år, otroligt mycket blifvit i denna väg gjordt. Sålunda är oss bekant, att

blott i Östergöthland och Elfsborgs Län af Westergöthland kring 300 folksägnar, 30 folkvisor och 70 folklekar (ingen hittills allmän jord) upptecknats. — Med serskildt loford böra ihogkommas Hr Eric Dahlgrens åtgöranden. Under de nämde åren har han med största flit och framgång gjort uppteckningar af alla slags fornminnen i norra Dalsland och delar af Wermland. — Af Hr Dahlgrens medfödda kärlek för vår forntids öfverlemningar skulle man säkerligen hafva än mer att vänta sig, om K. V. H. och Antiqvitets-Akademien funne skäligt utnämna honom, att hafva ett vårdande inseende öfver Wermlands och Dalslands minnesmärken. Hr Dahlgren skulle säkerligen icke vägra, att en sådan befattning sig åtaga. — Vi tillägge, att anstalter af ifrågavarande art snart blifva högst nödiga i de flesta Landskap.

Vår utmärkte fornforskare, Hr A. E. Holmberg, som i början af innevarande år erhöll understöd af allmänna medel för att granska och afteckna de märkliga Bohuslänska Hällristningarna, lärer med största framgång utfört sitt värf, i det icke mindre än närmare 300 sådana ristningar blifvit af honom aftagna. Lycka, att en man med Hr Holmbergs mångåriga vana, att urskilja dessa dunkla, svårtydiga bergtaflor, kommit att taga sig denna saken an! — Allmän lärer väl den önskan vara, att de tillvägabragta teckningarna med första måtte allmängöras. Hr Holmberg säges för ändamålet gjort ett besök i Köpenhamn; men om utgången är intet ännu bekant.

Vid Studentmötet i Köpenhamn, sist förflutna midsommar, blefvo åtskilliga nordiska Folkmelodier, dels med sina gamla ord, dels med nyare, afsjungna. Vi anse oss böra härom lemna någon närmare upplysning. För skalden Oehlenschläger afsjöngs Wermlandsvisan, med ord af Malmström. I Dyrehaven föredrogs, efter allmän begäran, den härliga Dalvisan, med Fahlcrantzs ord (öfversatta på Danska): "Om æræ og lykke". — Bland de öfriga folkvisor, som i Dyrehaven och annorstädes utfördes, voro den kraftiga: Det suto 2 kämpar; Kristallen den fina: Liten Karin m. fl. — Den bekanta Neckens polska sjöngs under färden flere gångor för Afzelius. Äfven de Danske läto i *Ridehuset* och vid *Tivoli* höra åtskilliga Danska folkmelodier, deribland den härliga *"Marsk Stigs Döttre"*.

Upsalasången anfördes af vår ungdomlige och utmärkt skicklige Oscar Meijerberg, hvilken äfven för närvarande innehar samma befattning vid Studentsången i Upsala. Hr Meijerbergs sinne för fosterländsk sång är en säker borgen för Upsalasångens fortgående och utveckling i inhemsk anda.

I början af året stiftades i Lund en Förening (om den så får kallas), hvars ändamål lärer vara, att sprida ljus öfver Skånes fornminnen. — De lärde män, som stå i spetsen för det prisvärda företaget, lära nog förstå, att kraftigt och ändamålsenligt verka för saken. — Dylika föreningar i flere — om icke alla — Landskap voro högst önskeliga.

Svenska Fornskriftsällskapet fortfar i sin berömvärda verksamhet, och har fått röna förtjent uppmuntran, dels i, under vissa vilkor, beviljad brefförsändningsfrihet, dels i

ett vid sista Riksdagen beviljadt anslag till inlösen af ett visst antal häften af Sällskapets årligen utkommande Skrifter. — Intet kan vara mera glädjande, än att sålunda se Sällskapets bestånd och verksamhet mer och mer betryggade. — En hvar, som känner Stiftarens, Hr K. Bibliothekarien Arwidssons, fasta och varma nit för hvad han en gång omfattat, samt de arbetande Ledamöternas kärlek för saken, är nogsamt förvissad derom, att Sällskapet fullt skall motsvara de förmohner, som tilldelats, och framdeles varda detsamma tilldelade.

Det sednaste häftet af Sällskapets Skrifter utkom i början af innevarande år, och innehåller (såsom början till en samling med öfverskrift: "Svenska Medeltidens kloster- och Helgona-Bok; en samling af de äldste, på Svenska skrifne Legender och äfventyr") *S. Patriks-Sagan*, efter gamla handskrifter (utgifven) af *George Stephens*, Esq. — Den sista af ifrågavarande Sagas 3 afdelningar (S. Patrik och hans järtecken, Nicolaus i S. Patriks skärseld, samt Tungulus) har likväl Hr J. A. Ahlstrand till utgifvare.

Synbarligen hafva utgifvarne vid handskrifternas läsning tillvägagått med största noggranhet. De afhanlingar, som föregå Sagan, samt de vid slutet af häftet intagna Bihangen, äfvensom Namnförteckningen och Ordlistan ådagalägga utgifvarnes lyckliga bemödande, att belysa Fornskriften. Utrymmet och oförmågan förbjuda oss ingå i granskning, men vi kunna icke underlåta, att fästa uppmärksamheten på Hr Stephens' vackra och (efter vårt förstånd) säkra uppfattning af Helgonsagan i allmänhet, äfvensom på Hr Ahlstrands framställning af *Skärseldssagan inom Norden*. — Sex rätt vackra prof på "stilen" i de begagnade handskrifterna åtfölja Häftet.

"Historisk och Architektonisk Beskrifning öfver Helsingborgs Kärna af C. G. Brunius" är ett utkommet, godt arbete, med bifogade teckningar, hvilket hvarje konstvän säkerligen skyndat att tillegna sig.

Lector D. Söderberg har, i anledning af Studentbesöket i Wisby sistledne sommar, författat och utgifvit en liten skrift, den han kallat *"Vägledare i Wisby Ruiner, jemte förord om Gotland och Wisby"*. Boken synes oss vara rätt ändamålsenlig.

Med 3:dje delen af *Bohusläns Historia och Beskrifning*, som i 2 afdelningar under året utkommit, är nu detta arbete fulländadt. Vi skola måhända på ett annat ställe yttra oss om den sist utkomna delen, hvilken i ingen mohn står efter de föregående, utan åtminstone derigenom snarare vunnit, att Författaren skänkt större uppmärksamhet åt de Bohuslänska folksägnerna, hvilka, sammanställda med Isländska Sagourkunder, föranleda de märkligaste iakttagelser, såväl rörande den ort och de förhållanden, hvarom de tala, som i allmänhet om sägenvexternas utveckling i Norden. Man finner i öfrigt, att de mer betydande sägnerna i Bohuslän höra till en krets, som äfven innefattar Dalsland, men hvars vidare utsträckning ännu ingen gittat begränsa. — Den utkomna delen åtföljes af 2 rätt väl utförda teckningar, samt af några trädsnitt.

En märklig företeelse är det för icke länge sedan utkomna *"Elfte och sista häftet af Iduna"*, med hvilket säkerligen ingen fornvän underlåtit att göra sig bekant. Det

innefattar icke ovigtiga bidrag till historien om Fornforskningen i landet under sednare tider, förnämligast i en af E. G. Geijer författad "Berättelse om Göthiska förbundets stiftelse och verksamhet".

Om Hr Geijer i denna sin framställning gör nog stort fjäs af det Göthiska förbundet, samt om den länk mellan detta och den sednaste fornforskningen, hvilken han smider ihop, kan för en pröfvande framtid uthålla, lemna vi derhän. Högst förbunden är man emedlertid för den belysning om upphofvet till Förbundet, som meddelas, helst denna faller på Män, hvilkas utmärkta egenskaper, tecknade med en Geijers penna, vunnit en nästan oväntad klarhet.

Förra Bandet af det redan under förlidna året utlofvade verket, med öfverskrift: "*Svenska Folkböcker.* Sagor, Legender och Äfventyr, efter äldre upplagor och andra källor utgifne, jemte öfversigt af Svensk Folkläsning från äldre till närvarande tid, af P. O. Bäckström", utkom under sommaren. Bandet innehåller 9 sagor. Hvarje saga beledsagas af: Inledning, Varianter och Anmärkningar. Likväl saknas Varianter till några. Föredraget synes oss godt genom sin enkelhet. Kanske saknar det någon gång en af ämnet påkallad liflighet.

Öfversigten af Svensk folkläsning lärer intagas i bokens andra Band. Denna kan blifva mycket upplysande och underhållande. Vi äro i tillfälle att erbjuda ett litet bidrag af rätt många likartade, hvilket bidrag likväl blott genom sin allmänlighet i flere landsorter (dem vi kunna uppgifva) förtjenar någon uppmärksamhet. Det lyder så: I Dalarna bor en 80-årig gumma, hvilken folket kallar *Fäbo-Kari.* Denna gumma besökte Utg. sommaren 1844, samt upptecknade efter hennes föredrag mångfaldiga visor, sägner och sagor, dem hon bevarat i sitt minne. När färrådet blef allt, tillspordes hon, om icke några *tryckta* visor eller sagor hos henne funnos, men hvarvid hon bedyrade, att hon (såsom orden föllo) "aldrig lagt ner en styfver i en visa eller saga".

Svenska folket lyssnar och förtäljer med nöje, men läser ogerna.

"Ny *Smålands Beskrifning*, inskränkt till *Wexiö Stift.*" — En bok om 596 sidor. Författaren är P. Wieselgren. — Den utgångna delen innefattar Stiftets Historia. Vi anse oss ur flera skäl böra med vårt omdöme om arbetet låta anstå, till dess andra delen, eller sjelfva beskrifningen, blifver tillgänglig. Måtte denna sistnämda del blifva så säker (oförryckt) och utförd, som ämnets vigt påkallar, och måtte den särskilt blifva till köps för menige man i Småland!

På förhand, och enär vid förklaringen af snart sagdt de flesta Småländska minnesmärken, Förf. icke lärer kunna undgå, att vidröra Petter Rudbecks bekanta Skrifter i ämnet, drista vi uppmana till en allvarlig granskning af dessa. (Geijers granskning af Sv. Forns. i Litt. Förens Tidn. förefaller, så vidt den uppehåller sig dervid, rent af löjlig för den, som grundligare känner Rudbecks författarskap). — För att ge ett begrepp om dennes sätt att förfara, anföra vi, af mångfaldiga likartade, blott ett ställe ur 19 Cap. af hans bok, der det förmäles, hurusom, enligt Länsmannen Samuels i Thorsjö berättelse för Rudbeck, Länsmannens qvinnor, då de en julnatt befunnit sig vid Kämpahögarna kring Ingelstad, varseblifvit under högarna, som stått på skinande

stolpar, *förfärlige store Resar*, som dansat och sjungit följande, hvilket man "klarligen" hört, nemligen:

"Wij kämpar här under begrafne nu stå,
"Ty jorden bär en så stoor tunga,
"Säll är den man, som lefva får
"Och glädia sitt lijf dhet unga".

Lika narraktig är berättelsen om *Odens gästning i Småland.* — Men för att rätteligen lära känna Rudbecks författarskap böra äfven hans bref till E. Dahlberg rådfrågas. De äldre af dessa bref äro ganska sansade. Man underrättas af dem, att Dahlberg, i förtjusningen öfver att hafva i Rudbeck funnit en öfver förmodan god arbetare för sin sak, skänkt honom åtskilliga verk, såsom Eddan m. fl., om hvilka han förut icke ägt ringaste kännedom; efter den tiden få så väl brefven, som Rudbecks öfriga arbeten, i hvilka han på de erhållna böckerna sig stadigt beropar, en färg, hvars äkthet hvarje sanningssökande måste draga i tvifvel.

Bland de i Upsala under året utkomna Akademiska Afhandlingar nämna vi:

Skirners Färd, från Isländskan öfversatt utur den äldre Eddan af C. P. Freidenfelt (1:a delen).

Legenda Svecana vetusta S. Helenæ matris Constantini Caesaris, utgifven af Olof Fryxell. — Utgifvaren säger sig hafva vid läsningen af handskriften haft god hjelp af (vår utmärkt skicklige) G. Stephens. Åtskilliga ordförklaringar meddelas såsom noter, i anledning af hvilka väl en och annan anmärkning kunde göras, såsom mot uppgiften, att ordet *nymäre* ännu är "in sermone vulgari", hvilket blott i någon viss mohn äger rum, att ordet *Lit, let* (Isl. *Litr*) är obrukligt, hvilket alldeles icke är förhållandet o. s. v.; men öfverhufvud äro de för ändamålet goda.

Glossarii Latino-Svethici specimen vetustum. E codice mscr. Bibliothecæ Reg. Acad. Upsal. P. P. et P.

Äfven mot förklaringarna öfver den här meddelade gamla Ordförteckningen kunde åtskilligt vara att anmärka, såsom mot saknaden vid förklaringen af ordet *Braz* (s. 7), hvilket rätteligen säges förekomma hos Sturleson, samt i åtskilliga handlingar från Medeltiden, af upplysning, att ordet ännu är väl kändt i folkspråket. Ordet *Vån* öfversättes väl rätteligen med hopp (till grund derför ligger Isl. *von*, icke, såsom här uppgifves, ordet *van*), men dess vanligaste bemärkelse nu för tiden lemnas oangifven. Icke ligger den i uttrycket: *det är ingen vån*, hvilket icke ens egentligen kan öfversättas med: nulla restat spes. — Hvarmed öfversätter Utg. talesättet: *"det är ingesta våna?"*

Något före Midsommaren utkom i Stockholms Bokhandel: "Valda Svenska Folksånger, Folkdansar och Folklekar, utgifna af J. N. Ahlström och P. C. Boman".

Det utkomna häftet innehåller 6 folkvisor, hvaraf 2 äro hemtade ur Afzelii bekanta samling. Af de öfriga äro 3:ne tagna ur Skriften Runa. Väl yttras i öfverskriften till en af dem med början: "Och mins du hvad du lofte mig," att den icke är förut allmängjord, men att detta är en fullkomlig osanning, och att visan blifvit hemtad ur Runa, derom kan hvar och en öfvertyga sig, som rådfrågar 3:e häftet af nämde Skrift, hvarvid tillika märkes, att utgifvarne icke en gång gittat rätta ett groft tryck-

KONGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

fel i visan, sådan den förekommer i Runa, utan låtit det ingå äfven i *deras* behandling. Den 6:te visan (N:o 1) är med ytterst få förändringar i den harmoniska behandlingen alldeles sådan, som Utgifvarne vid, eller straxt efter Aftonunderhållningarna i slutet af sistlidet år 1844, på ett för Tillställaren af nämnde Underhållningar obekant sätt, öfverkommit densamma. De högst medelmåttiga orden till denna visa, af utgifvarne äfven öfversatta på en ännu sämre tyska, voro, såsom endast för tillfället författade, aldrig ämnade att i tryck allmängöras. Tilltaget lärer af hvarje rättsinnad ogillas.

Ehuru vi finna det ganska berömligt, att, bland de s. k. bildade, söka sprida våra sköna folkmelodier, och derföre af hjertat önske Utg. framgång i sitt företag, kunna vi icke annat än tillstyrka dem, dels att ärligt uppgifva hvarifrån de hemta de stycken, hvilka de meddela, dels att sjelfve söka genom anställda uppteckningar i landsorterna af Folkmelodier inhemta grundligare kännedom om dem, än som de (så vidt man får dömma af den harmoniska behandlingen af de ifrågavarande styckena, af hvilka flere blifvit allt för "modernt" behandlade) för närvarande besitta. Detta faller sig väl både besvärligare och kostsammare, men är vida lofvärdare, än att hålla till salu andras, med icke ringa kostnad gjorda, uppteckningar.

Norrige.

Af Norrska arbeten i vår väg förtjenar nämnas den sedan år 1843 utkomna 1:sta delen, samt 2:dra delens 1:sta häfte af Norske Folkeeventyr samlede ved Asbiørnsen og Jørgen Moe. — De meddelade Folkäfventyren äro till antalet 53 — de fleste ägande motsvariga svenska sagor. Ett ganska lyckligt föredrag, som säkerligen nära drabbar in med folkets, utmärker behandlingen. — Utgifvarne hafva icke funnit nödigt indela eller ordna sagorna — tilläfventyrs emedan de redan i en sådan åtgärd se en viss bearbetning. Och detta med rätta.

Norske Huldreeventyr och Folkesagn, fortalte af P. Chr Asbjörnsen (första deln), hafva under sommaren blifvit utgifne.

De i detta häftet meddelade folkberättelserna äro till antalet 15 — ganska många af synnerlig märkvärdighet. En del påminna rätt tydligt om uppteckningsställenas grannskap med delar af Wermland, Dalsland och norra Bohuslän, der närbeslägtade (af oss till en del allmängjorda) motstycken der och hvar höras. — Utgifvarens föredrag är i och för sig ypperligt, och utvisar nogsamt, att förtäljaren är fullt hemmastadd med Norrska Allmogens sätt att i allmänhet föredraga dylika berättelser; men mer än ett ställe i boken röjer, hvad förtäljaren sjelf enstädes angifver, att han, sedan han till några få grunddrag upptecknadt, eller ock blott återkallat i minnet en för längesedan hörd folkberättelse, deraf gjort de sirliga helheter, som öfver allt möta. — Den *Huldre-Lok,* som i slutet af häftet meddelas, är både till ord och melodi ganska märklig, samt (oftast såsom vallvisa) känd äfven i vissa delar af Bohuslän, vestra Helsingland och flerstädes.

I den Norrska *"Literaturtidende"*, som begynt utgifvas detta år, förekommer en af P. A. Munch författad afhandling, som sysselsätter sig med Oldskriftssällskapets i

Köpenhamn verksamhet, med hänseende till fornnordisk Literatur och Historiographie. Författaren anmärker, att Oldskriftsällskapet behandlar den Danska medeltidens Literatur- kultur- och stats-historia, i hvilken ännu mycket skall vara att bearbeta, såsom en bisak, men deremot offrar sina bästa krafter på att göra Norrska och Isländska sagor till Dansk historia m. m., samt yttrar sig slutligen sålunda:

"Vi anmärka således för det första, att enär de tre nordiska Rikenas historia alldeles icke kan till fullo utredas, med mindre de ömsesidigt öppna för hvarandra alla sina historiska skattkamrar och med förenade krafter, uppoffrande all ensidig patriotism, bistå hvarannan, sällskapet, som ju redan räknar många medlemmar i Norrige och Sverige, borde, bättre än hittills, söka att försvara sitt namn genom att utsträcka sin verksamhet till alla slag af historiska skrifter och akter, rörande *alla tre Rikena*; icke allenast sagor, utan äfven Krönikor, Annaler, Diplomer, Genealogier, religiösa Skrifter, Visor (Kämpavisor) m. m. En säker garanti för en sådan för alla 3 Rikena utbredd verksamhet skulle naturligtvis hafva till påföljd, att en mängd nya medlemmar ur Norrige och Sverige, efter skeende nya kallelser, skulle sig anmäla. Serskildt skulle väl det i Sverige nyligen stiftade Fornskriftsällskapet alldeles incorporera sig deri, och i Norrige de flesta af de förra Subscribenterna på "Samlingarna" ingå såsom medlemmar. Från Orknenöarne, Hetland och Faeröarne kunde man ock påräkna medlemmar. Man hade här sålunda ett verkligt Nordiskt (eller Skandinaviskt) Fornskriftsällskap. Sällskapets hufvudsäte borde naturligtvis, på grund af för handen varande omständigheter, vara Köpenhamn, men styrelsen kunde äga filial-afdelningar både i Stockholm och Christiania" m. m. Författaren tillägger: "att en sådan organisation skulle gifva sällskapet en betydelse och en kraft, som det nu saknar, och att den skulle göra epok i Nordisk fornforskning, men att äfven något sådant fordras, om den Nordiska fornforskningen skall kunna drifvas i anda och sanning, torde väl kunna antagas såsom klart".

Till Norrska saker hörer äfven ett arbete i 5 häften, med öfverskrift: "*Norske Fjeld-Melodier, harmonisk bearbeidede af Ludvig M. Lindeman*". Styckena, som här meddelas, äro inalles 68, och ibland dem finnas ett stort antal utmärkt sköna. Såsom sådana utmärke vi i synnerket N:o 58, som är en vallvisa och äger en motsvarande Svensk, samt N:o 68, Springedans. Behandlingen är enkel och god, så att verket mycket hedrar Utgifvaren. Vi önske lifligt, att det måtte framgent fortsättas.

Danmark.

Kongl. Nordiska Oldskrift-Sällskapet har i år utgifvit en *Antiquarisk Tidskrift*, enligt beslut på Årsmötet den 27:de Januarii 1844. Den innefattar utförliga anteckningar om Sällskapets verksamhet m. m., samt följande afhandlingar: 1:o Om 2:ne utskurna stolar från Island, af Finn Magnusen; 2:o Om en stol från Norriges Medeltid, af J. C. C. Dahl; 3:o Om trädziraterna på de gamla Norrska Kyrkorna, af samma Författare; 4:o Om namn på ställen, ur en Necrolog från 9:de och 10:de århundraderna, af Jakob Grimm, samt 5:o Om fynd af Slaviska fornsaker i det nordliga Ungern. Häftet slutar med en förteckning på Sällskapets medlemmar. De bifogade teckningarna öfver de beskrifna stolarna äro utmärkt väl utförda.

Herr

Herr J. J. A. Worsaaes Skrift om *Runamo* och *Bråvalla slaget*, hvilken redan i slutet af sistlidne år utkom, har lifligt sysselsatt vänner af ämnet. Man synes omsider nog allmänt stanna dervid, att den långvariga tvisten blifvit genom Herr Worsaaes afhandling sliten. Domslutet synes alltså blifva, att om på Runamo någon run-inskrift ock funnits, ej en mynd deraf nu mer kan med visshet antagas återstå.

Dock! den tid lärer nog komma, då frågan åter blifver tvistig förklarad, om icke förr, dock när den märkliga Run-inskrift blifver återfunnen, hvarom Linné i sin Westgötha-resa (s. 144) sålunda utlåter sig: "Bönderna berättade, at i öster från denna graf (Kongsgrafven vid Carlebäck i grannskapet af Götheborg), på andra sidan om en stor Mossa skulle vara ett berg, på hvilket obekanta bokstäfver voro skrefne; vi reste dit, och funno tre skrefne rader, som sträckte sig vid pass 100 alnar i längden. Bokstäfverne stodo inom Linier, ofvan och nedan, hvilka linier sträckte sig längs åt en flat och sluttande bergsklippa; hvar bokstaf var 2 à 3 qvarter lång, och merändels en eller två bokstäfver öfver hvar linea; de fleste voro allenast streck, som gingo perpendiculairt eller åblique till höger eller vänster; jag är säker, att denne Runsten ej varit läsen på 100:de år, ty torfven låg på flera ställen öfver skriften till 2 à 3 fingers tjocklek. Om denna skrift ej måtte vara Villrunor, vet jag icke hvad den skall kallas. Alldrig har jag sedt så vidlöftig Runsten, ej eller så stora charakterer skrefne i sten".

Ett annat Danskt arbete är Sven Grundtvigs öfversättning af "*Engelska* och *Skotska* folkvisor, med upplysande anmärkningar", hvaraf tre häften äro utkomna, innehållande 34 Visor. — Att öfversättaren med förkärlek behandlat sitt ämne visar hvarje blad af boken, hvilken förtjenar läsas af dem, som icke äro hemmastadde med originalspråket, men ändock önska taga kännedom om de med vår folkpoesi beslägtade Brittiska fornqvädena. Några artförändringar af Svenska folkvisor finnas här och der intagna, till och med en Isländsk. — Arbetet lärer komma att sluta med fjerde häftet, hvilket äfven skall upptaga melodierna till visorna.

Tidskriften *Runa* kommer äfven att nästa år 1846 utgifvas. Årgångens omfång blifver *sexton ark*, hvilka utgifvas i *fyra häften* (hvartdera om fyra ark). Vid slutet af hvarje qvartal utkommer ett häfte, med bifogad Plansch och Musikbilagor. — Utgifvaren skall befliita sig, att göra Tidskriften så upplysande och underhållande, som hans förmåga medgifver.

Rättelser och Tillägg.

Sid.					*står:*	*läs:*
9	*rad.*	4			Dahlskogs	Dahlskog
—	—	7		—	synes, slipad	— synes — slipad
—	—	18		—	bredden	— bredd
—	—	22		—	sido; — en	— sido. — En
—	—	4	nedifr.	—	häldre	— heldre
10	—	6		—	när voro	— närvaro
—	—	12		—	gatans	— Gatans
12	—	9		—	körs	— köres
—	—	23		—	Törrskog	— Torrskog
—	—	5	nedifr.	—	Öds köle	— Ödsköld
—	—	6	—	—	härstädes	— derstädes
13	—	2		—	Ödskolds	— Ödsköld
—	—	7		—	Mora	— moen
—	—	24		—	fynd,	— fynd —
—	—	9	nedifr.	—	Rogerad	— Roggerd
14	—	2	—	—	å Hofstensbyns	— på Hofstens bys
—	—	12	—	—	Färslanda	— Färjelanda
—	—	16	—	—	är omöjligt	— är emedlertid omöjligt
15	—	1		—	kullar	— hallar
—	—	5		—	stenhälln	— stenhallen
—	—	19		—	"kast ut dem! de ä de, som ska	— "kast ut dem! de ä? de, som ska?
21	—	1		—	af Skattungbyn	— och Skattungbyn
—	—	sista		—	Engelskt *u*	— Engelskt *w*.
24	—	13		—	sätta	— sälta.
26	—	20		—	löser	— lösa
29	—	sista		—	förvrängning	— förändring
31	—	2		—	Efterde	— (Efter de
32	—	15		—	bryggespann'	— bryggespann
34	—	10		—	foll	— föll

— 40 Det här midt på sidan förekommande tomrummet har tillkommit genom misstag. Hela sidan innefattar Sexmansdansen, och bör således spelas i ett sammanhang.

— 45 En annan *Neckens polska,* af nio serskilda vändningar skall framdeles allmängöras.

55	*rad.*	10		*står:*	Värre-gumse?	*läs:* *Värre* = gumse (?). —
91	—	sista		—	hatten;	— hatten,
106	—	11		—	Sverige.	— Sverike.
—	—	31		—	meddelade.	— meddelad.
—	—	3	nedifr.	—	en skild	— enskild
110	—	24		—	rum,	— rum;
—	—	3	nedifr.	—	allmängjord,	— allmängjord;

Slutligen anmärkes vid Afhandlingen om Blommorna (sid. 49—82), att Vextnamnen för ingen del äro fullständigt uppräknade, samt att Förf., ehuru han sjelf haft tillfälle, att förvissa sig om större delen af dessa vextbenämningars riktighet, endast fogat sin namnteckning (R. D. eller blott D.) till dem, hvilka, honom veterligt, icke finnas i tryckta arbeten uppgifna. — Första fortsättningen af denna afhandling skall med första allmängöras.

STOCKHOLM, 1845. P. A. NORSTEDT & SÖNER.